

**T. C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**SÜLEYMAN ATEŞ'İN YÜCE KUR'AN'IN
ÇAĞDAŞ TEFSİRİ ADLI ESERİNDE TUTARLILIK**

(Yüksek Lisans Tezi)

Mustafa ER

**Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AYGÜN
Danışman**

**RİZE
2021**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında, Mustafa ER tarafından hazırlanan “Süleyman Ateş’in Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri Adlı Eserinde Tutarlılık” başlıklı bu çalışma 10/06/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : (Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AYGÜN, İmza, Kabul/Red)

Üye : (Doç. Dr. Muhammet YILMAZ, İmza, Kabul/Red)

Üye : (Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KARAOSMAN, İmza, Kabul/Red)

.../.../ 2021

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim "Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri Adlı Eserinde Tutarlılık" konulu tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dahil, sahibine / kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır.

Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim. .... /...../.....

(İmza)

Mustafa ER

ÖNSÖZ

Eserlerin kendi içlerinde çelişkilerden uzak ve tutarlı olmaları, ikna ediciliklerine ve geniş kitleler tarafından kabul görmelerine katkı sunan önemli etkenlerden biridir. Bu durum siyasette, ticarete, hizmet alanlarının tümünde ne kadar geçerli ise bilim dünyasında da o kadar hatta daha etkilidir. İnsanın iç dünyası yani manevi boyutuyla alakalı olan, bireyin hem dünya hem de ahiret hayatını etkileyen dini ilimlerde tutarlılık çok daha önemlidir.

Din, insanları hem dünyada hem de ahirette mutlu kılacak ve kurtuluşa erdirecek ilâhî bir nizamdır. Kutsal metinlerle ortaya konan bu ilâhî kanunun insanlar tarafından daha iyi anlaşılması için yapılan ilmi çalışmaların kendi içinde tutarlılığı, muhatapları tarafından anlaşılıp kabul görmesini beraberinde getirecektir.

İslâmi ilimler içerisinde yer alan, biz kulların Yüce Allah ile olan irtibatını sağlayan Kur'an'ı anlama ve yorumlama çalışması olarak gördüğümüz tefsirlerde de tutarlılık önemlidir. Tefsirler son derece birikim isteyen ve çokça çalışma azmi gerektiren eserlerdir. Bu eserler, aynı zamanda uzun soluklu çalışma neticesinde ortaya çıkar. Tefsirlerin ortaya çıkmasının uzun zaman istemesi bu eserlerde tutarlılığı zorlaştırır. Çünkü müfessirin ilmi ve fikri gelişimi de bu süreçte değişim içerisindedir. Ancak bilimsel eserler tutarlı oldukları, kendi içlerinde çelişmedikleri oranda kıymetlidir.

Bu çalışmamızda, son dönem müfessirlerinden olan Süleyman Ateş'in, yazımını 1973-1988 yılları arasında tamamladığı Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eseri tutarlılık açısından değerlendirilmiştir. Eserin tutarlı olduğu alanlar ortaya koyulduğu gibi belki müellifin tam olarak söylemek istediğini yazıya aktaramayıştından kaynaklı bazı konularla sınırlı tutarsızlıkları da tespit edilmiştir.

Çalışmamız giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmamızın konusu, amacı, yöntemi, müellifin hayatı, eserleri ve Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserin tanıtımı yer almaktadır. Birinci bölümde tutarlılığın tanımı yapıldıktan sonra eserde tutarlı görülen konulara yer

verilmektedir. İkinci bölümde tutarsızlıkla ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra tutarsızlığın tespit edildiği konular izah edilmektedir. Sonuç kısmında ise Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserde tutarlılıkla ilgili ulaşılan sonuçlar değerlendirilmektedir.

Bu çalışmamın her safhasında ufuk açıcı eleştirileri ve değerli önerileri ile bana rehberlik eden danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Aygün'e özellikle teşekkür etmek isterim. Kendilerinden istifade ettiğim, Doç. Dr. Mustafa Hocaoğlu, Doç. Dr. Muhammet Yılmaz, Doç. Dr. Süleyman Turan ve Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Gür hocalarıma, ayrıca tezin yazımıyla ilgili teknik konularda her zaman yanımda olan kardeşim Prof. Dr. Bünyamin Er'e de teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamızı okuyarak katkı sunan değerli görev arkadaşlarıma, desteklerini hep yanımda hissettiğim eşime ve çocuklarıma da teşekkür ederim.

MUSTAFA ER

RİZE 2021

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖNSÖZ	4
İÇİNDEKİLER	6
ÖZET	9
ABSTRACT.....	10
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜCE KUR'AN'IN ÇAĞDAŞ TEFSİRİ ADLI ESERDE TUTARLILIĞIN SAĞLANDIĞI KONULAR

1.1. BİLİMSEL GELİŞMELERDEN YARALANMADA TUTARLILIK	20
1.2. AYETLERE ÇAĞDAŞ YORUMLAR GETİRMEDE TUTARLILIK.....	27
1.2.1. Kadınların ve Gayri Müslimlerin Şahitliği Konusunda Tutarlılık	28
1.2.2. Kadınların Örtünmesi Konusunda Tutarlılık.....	32
1.2.3. Piyango Konusunda Tutarlılık.....	34
1.2.4. Faiz Konusunda Tutarlılık.....	36
1.3. MEZHEPLERİN GÖRÜŞLERİNDEN SONRA KENDİ DÜŞÜNCESİNİ İFADE ETME KONUSUNDA TUTARLILIK	40
1.3.1. Süt Nedeniyle Haramlılık Konusunda Tutarlılık.....	40
1.3.2. Mülânese Konusunda Tutarlılık	42
1.3.3. Kadına Yaklaşma Konusunda Tutarlılık	43

1.3.4. Hırsıza Verilen El Kesme Cezası Konusunda Tutarlılık.....	45
1.4. SÛRELERİN TANITIMI KONUSUNDA TUTARLILIK	46
1.5. SÛRELERDE YER ALAN PRENSİPLERİ ORTAYA KOYMADA TUTARLILIK	49
1.6. FARKLI KIRAATLERE YER VERME KONUSUNDA TUTARLILIK.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

YÜCE KUR'AN'IN ÇAĞDAŞ TEFSİRİ ADLI ESERDE TUTARSIZ GÖRÜLEN KONULAR

2.1. YORUMDA TUTARSIZLIK.....	53
2.1.1. Tevrat'ın Tahrifi Konusunda Tutarsızlık.....	53
2.1.2. Ehl-i Kitabın Cennete Girmesi Konusunda Tutarsızlık	55
2.1.3. Nesh Konusunda Tutarsızlık	62
2.1.4. Müteşâbih Konusunda Tutarsızlık.....	69
2.1.5. Şefaath Konusunda Tutarsızlık	71
2.1.6. el-Kitâb Konusunda Tutarsızlık	74
2.1.7. en-Nâs Konusunda Tutarsızlık	80
2.1.8. Azabın Ebediliği Konusunda Tutarsızlık	82
2.1.9. İsrâ Konusunda Tutarsızlık	85
2.1.10. Kıssa Kelimesinin Anlamı Konusunda Tutarsızlık	87
2.1.11. Âl-i İmrân Sûresinin Konusu İle Bazı Âyetlerin Tefsiri Arasında Tutarsızlık	89
2.1.12. Allah'ın Yardımı Konusunda Tutarsızlık	91
2.2. İSRAİLİYÂT KONUSUNDA TUTARSIZLIK.....	92
2.3. MEÂL-TEFSİR TUTARSIZLIĞI	97
2.4. MODERNİSTLERE ELEŞTİRİDE TUTARSIZLIK	99
2.5. HADİS ANLAYIŞINDA TUTARSIZLIK	102

SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	107

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AYGÜN

Hazırlayan: Mustafa ER

Yıl: 2021

Sayfa Sayısı: 113

ÖZET

SÜLEYMAN ATEŞ'İN YÜCE KUR'AN'IN ÇAĞDAŞ TEFSİRİ ADLI ESERİNDE TUTARLILIK

Bu Çalışmada, Süleyman Ateş'in öteden beri tartışıla gelen birtakım meselelere getirmiş olduğu çağdaş yorumlar ve Ehl-i kitabın cennete girmesi konusundaki söylemiyle, basıldığı andan itibaren ses getiren Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eseri tutarlılık bakımından değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışma neticesinde eserin, bilimsel gelişmelerden yararlanma, çağdaş yorumlarda bulunma, fıkhi mezheplerin görüşlerine yer verdikten sonra kendi görüşünü ifade etme, sûrelerden çıkan Kur'an prensiplerini sıralama ve sûrelerin tanıtımı gibi konularda tutarlı olduğu görülmüştür. Tevrat'ın tahrifi, Ehl-i kitabın cennete girmesi, nesh, müteşâbih, şefaât, el-Kitâb'ın anlamı, en-Nâs'ın anlamı, azabın ebediliği, isrâ, kıssa kelimesinin anlamı, Âl-i İmrân sûresinin Yahudilerden bahsetmesi meselesi, Allah'ın yardımından bahseden âyetlerin yorumu, isrâiliyat, meâl-tefsir, modernistlere eleştiriler ve hadis anlayışı konularında ise tutarsız olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Süleyman Ateş, Tefsir, Tutarlılık, Tutarsızlık.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Basic İlamic Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AYGÜN

Author: Mustafa ER

Year: 2021

Pages: 113

ABSTRACT

CONSISTENCY at SULEYMAN ATEŞ’S WORK NAMED “MODERN COMMENTARY OF THE HOLY QURAN”

In this study, contemporary interpretations of Süleyman AteŞ on some issues that have been discussed for a long time and his discourse on the entry of the People of the Book to paradise were tried to be evaluated in terms of consistency of the work named “Modern Commentary of the Holy Quran”, which has been popular since its publication.

As a result, it has been determined that this study is consistent in matters such as benefiting from scientific developments, making contemporary comments, expressing your own opinion after giving place to the views of fiqh sects, listing the principles of the Quran derived from the suras, and introducing the suras. On the other hand, it is found as inconsistent in matters such as the word “al-Kitâb”, the issue of mentioning the Jews in the Surah of Âl-i Imran, the subject of glorious, the distortion of the Torah, the interpretation of the verses that mention the help of Allah, the word “al-Nâs”, intercession, abrogation, issues of Israel, meaning of Qur’an stories, the eternity of the torment, the entry of the People of the Book to paradise, criticism of modernists, isra and ascension, understanding of hadith and translation-interpretation inconsistency.

Key Words: Consistent, Inconsistent, Süleyman AteŞ, Qufan, Commentary

KISALTMALAR

as	: Aleyhisselam
b.	: Bin, İbn
b.e.y.	: Basım evi yok
b.y.	: Basım yeri yok
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	: Hazreti
M.Ü.İ.F.V	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi
nşr.	: Neşreden
öl.	: Ölüm Tarihi
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
t.y.	: Tarih yok
vd.	: Ve diğerleri
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfi
thk.	: Tahkik

GİRİŞ

Çalışmamız, tutarlılık bağlamında Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserini konu edinmektedir. Müellifin özellikle yoruma açık konularla ilgili âyetlere yaklaşımını, meseleleri bütüncül yaklaşımla ele alıp bunları yorumlamada tutarlı olup olmadığı değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın muhtevası tutarlılığın görüldüğü bilimsel gelişmelerden yararlanma, çağdaş yorumlarda bulunma, fihhi mezheplerin görüşlerine yer verdikten sonra kendi görüşünü ifade etme, sûrelerden çıkan Kur'an prensiplerini sıralama, sûrelerin tanıtımı ve sûrelerin sonunda farklı kıraatlere yer verme konuları ile tutarlılığın sağlanamadığı el-Kitâb'ın anlamı, Âl-i İmrân sûresinin Yahudilerden bahsetmesi meselesi, müteşâbih, Tevrat'ın tahrifi, Allah'ın yardımından bahseden âyetlerin yorumu, en-Nâs'ın anlamı, şefaât, nesh, isrâiliyat, meâl-tefsir tutarsızlığı, azabın ebediliği, Ehl-i kitabın cennete girmesi, modernistlere eleştiriler, isrâ, hadis anlayışı ve kıssa kelimesinin anlamı konularından oluşmaktadır.

Tefsirler, Yüce Allah'ın kullarına hitabı ve kıyamete kadar varlığını sürdürecektir olan Kur'an'ın, muhatabı kullar tarafından anlaşılmasını gaye edindiği için önemli çalışmalardır. İnsanların bu çalışmalardan doğru şekilde istifade edebilmeleri, meseleyi tam olarak kavrayabilmeleri, zihinlerinde soru işaretlerinin kalmaması, bu eserlerde konunun eksiksiz, çelişkili ifadelerden uzak, tutarlı cümlelerle ortaya konması ile yakından alakalıdır. Çalışma, çelişkilerden uzak kendi içinde tutarlı olmalı ki, muhatapları tarafından doğru algılsın ve kabul görsün.

Kur'an, hem dünya hem de âhiret selametini temin etmek için gönderilmiş bir kitaptır. Onun iyi anlaşılması insanın her bakımdan faydasıdır. Bu da kendi içinde tutarlılığı muhafaza eden tefsir çalışmaları ile mümkündür. Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserin, Ehl-i kitabın cennete girmesi, isrâiliyat ve Tevrat'ın tahrifi konularındaki tutarsızlığından bazı makalelerde söz edilmesi, bu anlamda esere yapılan eleştiriler, tutarlılık bakımından incelenmeyi gerekli kılmıştır.

Bu çalışmanın amacı çelişkilerden uzak, tutarlı, ümmeti daha ikna edici, ümmetin en üst düzeyde istifade edebileceği, ilgili konuyla alakalı ne dediği net olarak anlaşılabilen daha bilimsel tefsir çalışmalarının ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktır.

Tutarlılığın sağlanıp sağlanmadığını tespit için Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eseri konu bazlı olarak okumaya çalıştık. Eserin genelinde aynı konu ile ilgili ifadelere vakıf olmak için bu yöntemi seçtik. Konu eksenli olan bu okuma ve incelemelerimiz neticesinde eserin hangi konularda tutarlı hangi konularda çelişkiler içerdiğini tespit etmeye çalıştık. Okumalarımız neticesinde tutarlılık ve tutarsızlık anlamında tespit ettiğimiz konuları değerlendirmeye tabi tuttuk. Tezimizi hazırlarken ele aldığımız âyetlerin meâllerini üzerinde çalıştığımız eserden almaya özen gösterdik.

Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri'ni kaleme alan Ateş, 31.01.1933 yılında Elazığ iline bağlı Tadım köyünde doğmuştur. Babası İstiklal Savaşı gazisi İbrahim Ağa, annesi Behiye hanımdır. İlk tahsil hayatına köy hocasında başlamış, on yaşında hafızlığını tamamlamıştır. Babası Süleyman Ateş'i Arapça öğrenmesi ve kıraatini ilerletmesi için il merkezine göndermiştir. İzzet Paşa Kur'an Kursu'nda bir süre tecvit ve kıraat dersleri okumuş, ardından emekli imam olan Hacı Muharrem Kösetürkmen Efendi'den Arapça dersleri almaya başlamıştır. Burada Arapça bilgisini biraz ilerlettikten sonra Erzurum'a gidip, Erzurum alimlerinden olan Hacı Faruk Bey'de Kâfiye, Mollacâmi ve Mantık okumuştur. Hacı Faruk Bey vefat edince birkaç ay da dönemin Erzurum Müftüsü Solukzâde Sadık Efendi'den çeşitli dersler almıştır. 1952 yılında Erzurum'da evlenmiştir.

1953 yılında Mısır'a giderek Ezher Üniversitesinde okumak istemişse de gidememiştir. Erzurum'da ilkokul sınavına girip diplomasını almış ve aynı yıl Elazığ'da açılan İmam Hatip Okulu'na kaydını yaptırmıştır. Okuluna devam ederken aynı zamanda Hacı Muharrem Efendi'den de özel dersler almıştır. 1960 yılının Haziran ayında İmam Hatip Okulunu bitirdikten sonra Eylül döneminde Elazığ Lisesini bitirip Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kaydını yaptırmıştır. Fakülte'deki öğrencilik yıllarında Ankara İkitelli ve İbâdullah camilerinde dört yıl imam hatiplik yapmıştır. 1964 yılında İlahiyat Fakültesini birincilikle bitirmiştir. Birkaç ay Elazığ İmam Hatip Okulunda öğretmenlik

yaptıktan sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde açılan araştırma görevlisi sınavını kazanıp 7 Temmuz 1965 tarihinde bu fakültenin Tefsir Kürsüsüne asistan olarak atanmıştır. Doktorasını 1 Mart 1968 tarihinde “Sülemi ve Tasavvufi Tefsiri” adlı çalışması ile tamamlamıştır.

1973 yılının şubat ayında araştırmalarda bulunmak üzere Irak’a gitmiş olan Ateş, Irak ve Mısır’da dokuz ay kaldıktan sonra yurda dönmüştür. 24 Kasım 1973’te “İşari Tefsir Okulu” tezi ile doçentlik ünvanını kazanıp fakültesindeki doçent kadrosuna atanmıştır.

Ateş, 16.04.1976 tarih ve 7/11724 sayılı dönemin Bakanlar Kurulu Kararıyla “Diyanet İşleri Başkanı” olarak atanmış ve bir buçuk yıl bu görevde kalmıştır.

1978 yılının başlarında tekrar fakültesine dönmüş ve 1979 da profesör olmuştur. Aynı yıl Bochum kentindeki Ruhr Üniversitesinde sahasıyla ilgili araştırma yapmak için Batı Almanya’ya gönderilmiş, araştırmalarını sürdürürken bir taraftan da üniversitenin Almanca dil kursuna devam etmiştir. Ateş, o yıllarda Suudi Arabistan’daki İmam Muhammed Üniversitesinin daveti üzerine Riyad’a gitmiştir. Bu üniversitenin Usûlüddîn Fakültesinde tefsir dersleri okutmaya başlamıştır. 1982 yılında geri dönmüştür. İlahiyat Fakültesinde bir süre Dekan Vekilliği görevinde bulunmuştur. Ateş, ertesi öğretim yılında yeniden İmam Muhammed Üniversitesi’ne dönmüş ve 1987’e kadar burada kalmıştır. 1987-1988 öğretim yılında da Cezayir’deki Emir Abdulkadir İslâmi İlimler Üniversitesinde tefsir ve tasavvuf derslerini okuttuktan sonra tekrar yurda dönmüştür. Akabinde 1995 yılına kadar sürdürdüğü 19 Mayıs Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Başkanlığına getirilmiştir. İstanbul Üniversitesine bağlı olarak açılmış bulunan İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliğine atanmış olan Ateş, 1996 yılında bu fakültenin Temel İslâm Bilimleri Bölüm Başkanı olmuştur. Üç yıl bu görevi sürdürdükten sonra 1999 yılında emekli olmuştur.

Emeklilik döneminde davet üzerine Rotterdam İslâm Üniversitesinin öğretim kadrosuna katılmıştır. Bu üniversitede Tefsir Bölümü Başkanlığı, bir süre sonra da Rektörlük Kurulu Başkanlığı yapmıştır. Birkaç arkadaşıyla birlikte bu

üniversiteden ayrılıp Schiedam'da Avrupa İslâm Üniversitesinin kurulmasına yardımcı olmuş ve bu üniversitenin rektörlüğüne seçilmiştir.¹

Süleyman Ateş birçok bilimsel toplantı ve konferansa katılmıştır. 30 ciltlik Kur'an Ansiklopedisi ile 12 ciltlik Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri başta olmak üzere 90'ı aşkın eseri vardır. Bu eserlerin bir kısmı şöyledir.

A. Kur'an ve Tefsirle İlgili Olan Eserler:

1. Sülemî ve Tasavvufî Tefsîri (Doktora Tezi), İstanbul, Sönmez Neşriyat, 1969.
2. Kur'an -ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990.
3. 99 Soruda Kur'ân-ı Kerîm, İstanbul, Radikal Yayınları, 1997.
4. Kur'an Meleğin Vahyidir, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997.
5. İşâri Tefsir Okulu, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
6. Kur'an-ı Kerim'e Göre Evlenme ve Boşanma ile İlgili Âyetlerin Tefsiri, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
7. Kur'an'ın Amaçları, İstanbul, Yeni Ufuklar, 1998. (Abdullah Takım tarafından "Die Ziele des Korans" adıyla Almanca'ya çevrildi).
8. Kur'an-ı Kerîm Tefsîri, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1999-2000 (Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri'nin özeti).
9. Kur'an'da Peygamberler Tarihi, İstanbul, Vatan Yayınları, 2002.
10. Kur'an-ı Kerîm'e Göre Hz. Muhammed, İstanbul, Milliyet Yayınları, 2002,
11. Cümle Meâli, İstanbul, Milliyet Yayınları, 2002.
12. Kur'an Prensipleri, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2003.
13. Kur'an'da Nesh Meselesi, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004.
14. Kur'an'ın Işığında Sorular ve Cevaplarla İslâm, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004. I-III.
15. Kur'an Nizamı, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004.
16. İslâm'a İtirazlar, Kur'an'ı Kerimden Cevaplar, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004.
17. Namaz Sûrelerinin Tefsîri, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.

---

¹ Ateş'in hayatı ve eserleri ile ilgili bilgileri Yakup Çiçek ve Bünyamin Açıkalm'ın kaleme aldığı İstanbul 2000 tarihli "Türkiye İlahiyat Fakülteleri Tefsir Ana Bilim Dalı Öğretim Elemanları Biyografileri" isimli eserin Ateş ile ilgili bölümünden ve <http://www.haberler.com/suleyman-ates/biyografisi>; <http://www.eserleri.html> suleyman-ates.com/ adreslerinden naklettik.

18. Tefsir Dersleri, İmam Hatip Liseleri için, b.y.y, t.y.
19. Kur`an`ın Hedefleri, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
20. Kur`ân-ı Kerîm`e Göre Büyü, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
- B. İslâm Düşüncesi ile İlgili Eserler:
  21. Allah Katında Din İslâm`dır, b.e.y, b.y.y. 1968.
  22. Cüneyd-i Bağdadi ve Mektupları, b.e.y, b.y.y. 1970.
  23. Gerçek Din Bu 1-2, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1992.
  24. Yeniden İslâm`a, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996, 1-II.
  25. Hatiplere Hutbeler, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996.
  26. Din ve Vicdan Özgürlüğü, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997.
  27. Vahyedilen Dinlerin Manevi Birliği, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
(Abdullah Takım tarafından “Die Geistige Einheit der Offenbarungsreligionen,” adıyla Almanca`ya çevrildi).
  28. İnsan ve İnsanüstü, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2003.
  29. Görünmez Âlemin İzleri, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2005.
  30. Açıklamalı Büyük Dua Mecmuası, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2005.
  31. Makaleler, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
- C. Fıkıh ve Tasavvuf İle İlgili Eserler:
  32. Hac Rehberi, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1993.
  33. İnsan Hakları, Ankara, Bilgi Vakfı, 1994.
  34. Yeni İslâm İlmihali, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996.
  35. Müslümanın Cep Kitabı, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996.
  36. İslâm`da Kadın Hakları, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2000.
  37. İslâm`da Güncel Tartışmalar, İstanbul, Vatan Yayınları, 2002.
  38. Hz. Muhammed`in Getirdiği Ekonomik Düzen, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
  39. İslâm Tasavvufu, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1992.
  40. Mahabbetullah, (Allah Sevgisi), İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997

Ateş, Yüce Kur`an`ın Çağdaş Tefsiri`nin yazımına 1973 yılında başlamış, 1988 yılında yazımını tamamlamıştır. Eser basıldığı andan itibaren Ehl-i kitabın cennete girmesi meselesi gibi bazı konulardan dolayı tartışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmalar büyük yankı uyandırmış ve eserin meşhur olmasına neden

olmuştur. Ateş, yalın bir dille bu tefsiri yazmaya gayret etmiştir. O, 12 ciltten oluşan bu eseri yazış nedenini şöyle izah etmektedir: “Gerçi Türkçe de yapılmış birçok tefsir vardır, ama bunların dili artık yeni kuşağın anlayamayacağı kadar eskimiştir. Ayrıca bu tefsirler metot bakımından da modern anlayıştan oldukça uzaktır. Birçok zayıf haberler tenkide tabi tutulmadan bunların içine girmiştir. Bıktırarak ölçüde de uzun yazılmışlardır.”²

Müellif, sûrelerin tefsirine başlamadan önce Mekki veya Medeni oluşuna, tenzil sırasına kısaca değinmiştir. Tefsirini yapacak olduğu sûrenin öncelikle kısa bir özetini vermiştir. Türkçe tefsir geleneğinde ilk olarak sayfanın sağ üst köşesinde sûrenin Mushaf'taki sırasını ve nüzul sırasını belirtmiştir. Ayrıca sayfanın üst kısmında sûrenin ismini ve bulunduğu cüz numarasını vermiştir. Eserde ilk önce âyetlerin meâlini art arda sıralamış, daha sonra “Tefsir” başlığı altında âyetlerin içeriğini özetlemiş, akabinde âyetlerin işaret ettiği olaylar ve izaha muhtaç kelimeleri açıklamıştır. Tefsirde resmi tertipten ziyade tenzil sırasını dikkate aldığı için kelimelerin izahını iniş sırasına göre ilk geçtikleri yerde daha ayrıntılı açıklamıştır. Okuyucunun tereddüde düşmemesi için tertipteki sıraya göre de gerekli izahları özet bir şekilde yapmıştır. Âyetleri tefsir ederken kullandığı hadislerin kaynağını belirtmiştir. Hüküm âyetleri üzerinde uzunca durmuş, mezheplerin görüşlerini özetledikten sonra kendi kanaatini ifade etmiştir. Ateş, tefsir yapılırken astronomiye, tabiat bilimlerine ve yeteri kadar modern ilimlere sahip olunması gerektiğini savunmuştur. İnsan ve kâinatın yaratılışından bahseden âyetleri modern ilme müracaat ederek izah etmiştir. İnsanın anne karnındaki gelişimine dair fotoğraflara yer vererek³ bu alanda bir ilke imza atmıştır. Fakat, Kur'an'ın gayesinin insanlara beşeri ilimleri öğretmek olmadığını, sadece beşeri ilimleri dikkate alarak Kur'an'ı tefsir etmeye çalışan modernistleri de eleştirmiştir.⁴ Ateş, peygamber kıssalarını anlatırken mevcut Kitab-ı Mukaddes'e müracaat ederek karşılaştırma yapmıştır. Manası açık olan âyetleri uzunca tefsir etmenin gereksiz yere kitabın hacminin artmasına sebep olacağı düşüncesiyle bu tür açıklamalara girmekten kaçınmıştır. Her sûrenin sonunda, o sûre içerisinde bulunan kıraat vecihlerini dipnotları ile sunmaya çalışmıştır. Yine her sûrenin

² Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989), 1/58.

³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10/188-231.

⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/55.

tefsirinin sonunda o srede yer alan Kur'an prensiplerini maddeler halinde özetlemiştir. On birinci cildin sonunda da “*Konularına Göre Kur'an Prensipleri*” başlığı altında, maddeler halinde ilgili âyetleri de zikredip, tevhid ile başlayıp cihad ile son bulan çeşitli prensipler ortaya koymuştur. Bu maddeler dışında kalan konuları “*Genel Prensipler*” başlığı altında özetlemiştir.

Ateş'in tefsirini “Yüce Kur'an'ın ağdaş Tefsiri” şeklinde isimlendirmesi anlamlıdır. Çünkü Ateş, ağın problemlerini kavramış, bunlara çözüm üretilmesi gerektiğine inanmıştır. ağın ilmi gelişmelerinden faydalanıp, modern metotlar kullanarak problemlere çözüm nerileri üretmeye çalışmış ve eserinde bunu büyük ölçüde sağlamıştır. Türkçe yazılan tefsirler içinde faydalanılan kaynakları, cilt ve sayfaları ile birlikte dipnotta verme metodunu ilk defa uygulamıştır.⁵

Ateş, eserini yazarken oldukça geniş kaynaklardan istifade etmiştir. Kur'an'ın tefsiri, tercümesi ve Kur'an ilimleriyle ilgili 3281 eserden faydalanmıştır.⁶ Bu kaynakları son ciltte alfabetik sıraya göre zikretmiştir. Ateş'in en çok müracaat ettiği klasik kaynaklar Taberî (l. 310/923), Râzî (l. 606/1210) ve Kurtubî (l. 671/1273)'nin tefsirleridir. Yakın dönem eserlerinden ise İzzet Derveze (l. 1984), Reşd Râzî (l. 1935) ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın (l. 1942) tefsirleri en çok istifade ettiği ağdaş tefsirlerdir.

---

⁵ Salih Akdemir, ‘Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler zerine Bir Değerlendirme’, *İslami Araştırmalar* 2/8 (1988): 27.

⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın ağdaş Tefsiri*, 1/56.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜCE KUR'AN'IN ÇAĞDAŞ TEFSİRİ ADLI ESERDE TUTARLILIĞIN SAĞLANDIĞI KONULAR

Tutarlılık, metnin derin yapısında yer alan anlamsal ve dilsel birimleri anlamlı bir bütünlük halinde algılamamızı sağlayan ilişkiler bütünüdür.⁷ Başka bir tanımlamayla tutarlılık, bir konu hakkında verilen bilgilerin birlik ve bütünlük içerisinde zihinde anlamsal şema oluşturması, işlenen konu etrafında kalıplaşması ve şekil almasıdır.⁸ Tutarlılık, aynı bağlamda kullanılan cümlelerin birbiri ile tezat oluşturmamasıdır. Metinde anlatılmak istenenin, metnin bütününe kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesi, sonra söylenenlerin öncekileri desteklemesi ve metnin kendi içinde çelişmemesidir.⁹

Tefsir yazmak geniş birikim ve uzunca bir zaman isteyen, uzunca bir zaman istediği için tutarlılığı muhafaza etme anlamında çok dikkatli olunması gereken bir çalışmadır. Eserin ortaya çıktığı o süre içerisinde müellifin konulara bakışında değişikliğin olması da mümkündür. O halde eser tamamlandığında, konuların kendi içlerinde tutarlılıklarının olup olmadığını kontrol etmek için çalışmanın yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca meseleleri daha iyi anlamak ve yorumlamak için âyetlere bütüncül yaklaşmak da çok önemlidir. Konuyla ilgili bütün âyetlerin bir arada değerlendirilmesi insicamı sağlayacaktır. Tutarlılığın inanç, metot, fikir gibi farklı boyutlarını düşünecek olursak müfessirin eserinde her yönüyle insicamı sağlayabilmesi için keskin bir zekâ,

---

⁷ Murat Lülecı, “Edebi Metinlerde Bağdaşlılık ve Tutarlılık: “Sisler Bulvarı”, “Tutunamayanlar” ve “Müthiş Bir Tren” Örneğinde Türk Edebiyatına Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşım”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish Turkic* 11/4 (2016): 601.

⁸ Halit Karatay, “Bağdaşlılık Araçlarını Kullanma Düzeyi İle Tutarlı Metin Yazma Arasındaki İlişki”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (2010): 375.

⁹ Abdulkerim Karadeniz, “Metin Dil Bilimi Temelli Metin Çözümlemesinin Bağdaşlılık Araçlarını Kullanma ve Tutarlı Metin Oluşturma Becerilerine Etkisi”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/1 (2015): 5.

kuvvetli hafıza ve sağlam bir muhakeme gücüne sahip olması önemli görülmektedir.¹⁰

Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserini tutarlılık bakımından değerlendirmek üzere okumalarımızı yaparken belli konular öne çıkmıştır. Bu konular üzerinden adı geçen eseri değerlendireceğiz.

1.1. BİLİMSEL GELİŞMELERDEN YARARLANMADA TUTARLILIK

Müellifin Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserindeki bilimsel yorumlar bağlamında tutarlılığını değerlendirmeden önce bilimsel tefsir konusunda yapılan bazı tanımlara bakmak gerekir.

Bilimsel tefsir, bilimsel terimleri, Kur'an'ın ifadelerine hakem kılan ve o ifadelerden çeşitli bilimsel neticeler ve felsefi görüşler elde etmeye çalışan tefsir metodudur.¹¹

Bir başka tanıma göre, bilimsel verilerle âyetlerin delâletleri arasındaki uyumu araştıran ve açıklamaya çalışan tefsirdir.¹²

Bilimsel tefsirin üç farklı boyutu vardır.

a) Kur'an'da her türlü bilginin bulunduğunu iddia edip bu anlamda Kur'an âyetlerini referans göstermek.

b) Kur'an âyetlerinden hareketle birtakım bilimsel anlamdaki gelişmelere dair işaretler çıkarmak.

c) Kur'an âyetlerini bilimsel gelişmeler ışığında yorumlamak. Bilimsel tefsirin bu boyutu bilimsel tefsire karşı olan birtakım âlimler tarafından kabul görmüştür.¹³ Ancak bazı âlimler tarafından da eleştirilmiştir.

Bilimsel tefsir hareketine karşı ilk sistematik eleştiri yapan eş-Şatıbî (öl. 790/1388)'dir. Şatıbî, Kur'an'ı yorumlarken insanların çoğunun sınırları aştığını, matematik, geometri, mantık gibi ilimleri ve buna benzer sanatlarla uğraşanların görüşlerinin Kur'an'a izafe edildiğini ve bunun doğru olmadığını

¹⁰ Abdullah Aygün, "Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11/55 (2018): 946.

¹¹ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn* (Kahire: Dârü'l-Hadis, 1976), 2/349

¹² Celal Kırcı, *Kur'an'ı Anlama* (İstanbul: Anadolu Yayınları, 2010), 265.

¹³ Veysel Güllüce, 'Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi', *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar* (İstanbul: b.e.y, 2010), 379,381

ifade eder. Şatıbî, Kur'an ilimlerini en iyi bilenlerin sahabe, tabiîn ve selef-i salih olduğunu, onların vakitlerin tayini, yağmurun yağması, bulutların oluşumu, rüzgâr, tıp gibi konularda görüş belirtmediklerini, görüş belirtmiş olsalardı meselenin aslını ortaya koyan şeylerin mutlaka kendilerine ulaşacağını, Kur'an'ın ihtiva ettiği şeylerin inkârı nasıl caiz değilse, ihtiva etmediklerini de ona atfetmek caiz değildir diyerek eleştirisini ortaya koymuştur. Şatıbî, Kur'an'ın anlaşılması ve ortaya koyduğu şerî hükümlere ulaşılabilmesi konusunda Araplara atfedilen ilimlerle yetinmenin yerinde olacağını, bunun dışında Kur'an'ı anlama şekillerinin Allah ve Resulüne iftira anlamına geleceğini belirtir.¹⁴

Muhammed Hüseyin ez-Zehebî (öl. 1978) de Şatıbî'nin bilimsel tefsire eleştirilerinde haklı olduğunu ifade eder ve bu eleştirileri olduğu gibi kabul eder.¹⁵

Bilimsel tefsir hareketi, kaynakların ifade ettiğine göre dirayet tefsirinin ortaya çıkışıyla başlamıştır.¹⁶ Ancak bilimsel tefsir hareketini derli toplu hale getiren ve bir düşünce etrafında ilk olarak ele alan İmam Gazzâlî (öl. 505/1111)'dir.¹⁷ Yine kaynakların belirttiğine göre ilmi tefsir anlayışını tefsire ilk uygulayan ise Fahreddin Râzî'dir.¹⁸

Bilimsel tefsir alanında mutedil yol takip eden ilim adamları ülkemizde de mevcuttur. Muhammed Hamdi Yazır, Celal Kırca ve Süleyman Ateş bu ilim adamlarımızdandır.¹⁹

Süleyman Ateş'e göre, "Kur'an'da her şey mevcuttur, bütün icatlar ondan alınmıştır" sözünün problem oluşu kadar, "Kur'an'da hiçbir şey yoktur" cümlesi de problemlidir.²⁰ Ateş, Kur'an'ın her şeyi açıklamak için indirilmesini inanç, hukuk ve ahlak kurallarını açıklamak üzere indirilmesi olarak anlamıştır. Yoksa bunun bütün tabiat, fizik, kimya, astronomi gibi konuların Kur'an'da mevcut olduğu anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir.²¹ İcat, keşif ve buluşların Kur'an'da haber verildiğini savunanları "modernistler" olarak isimlendiren Ateş,²² fizik kurallarını açıklamak ve tarihi olayları nakletmenin Kur'an'ın amacı

¹⁴ Ebû İshak eş-Şatıbî, *el-Muvâfakât fi usûli 'ş-şerîa* (Mısır: b.e.y, 1975), 2/71-82.

¹⁵ ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, 2: 474.

¹⁶ Celal Kırca, *Kur'an'ı Kerim ve Modern İlimler* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1982), 52.

¹⁷ Kırca, *Kur'an'ı Kerim ve Modern İlimler*, 64.

¹⁸ Kırca, *Kur'an'ı Kerim ve Modern İlimler*, 72.

¹⁹ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 232.

²⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/201.

²¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/132.

²² Ateş, burada "modernistler" ile bilimsel tefsirde aşırıya kaçanları kastetmektedir.

olmadığını söyler. Eğer modernistlerin dediği gibi Kur'an'ın amacı böyle olsaydı bu konuları Avrupalılardan önce Kur'an'ı okuyanların ortaya koyması gerekirdi diyerek modernistleri eleştirmiştir.²³ Müellif, bir zamanlar dünyanın düz olduğunu âyetlerle ispat etmeye çalışanların, dünyanın yuvarlak oluşu ortaya konduktan sonra bu kez de âyetlerle dünyanın yuvarlaklığını ispat etmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Her çağın insanının kendi dönemine ait bilgileri Kur'an'da bulmaya çalışmasının insanı yanıltacağını, bazen de sükut-i hayale uğratacağını söylemiştir.²⁴

Buraya kadar naklettiklerimiz Ateş'in bilimsel tefsire mesafeli olduğu düşüncesini verebilir. Ancak müellifin tefsirdeki metodu ile ilgili "insan ve evrenin yaratılışından söz eden âyetleri, modern ilmin ışığı altında izah etmeye çalıştık"²⁵ sözü, bilimi tefsirinde kullanmış olduğunu göstermektedir. Zira Ateş, bilimsel tefsir anlayışında mutedil bir yol takip etmiş, her şeyi Kur'an'da aramamış, fizik kurallarını açıklamanın ve tarihi olayları nakletmenin Kur'an'ın amacı olmadığını söylemiş, ancak âyetleri yorumlamada bilimsel verileri kullanmıştır.

Ateş'in bilimsel tefsire bakışı ve modernistlere eleştirisini anlamada şu ayrıntı önemlidir. Müellif, modernistler gibi icat, keşif ve buluşları, fizik kurallarını Kur'an'dan çıkartmaya çalışmamıştır. O, Kur'an âyetlerini yorumlarken fizik kurallarından, icat, keşif ve buluşlardan istifade etmiştir

Biz de, Ateş'in çalışmamızın temelini oluşturan eserini, Kur'an âyetlerini yorumlarken bilimsel gelişmelerden istifade etme bakımından tutarlılığın sağlanıp sağlanmadığını değerlendireceğiz.

Ateş, "O, iki denizi birbirine saldı. Bu, tatlı, susuzluğu giderici; bu da tuzlu ve acıdır. Ve ikisinin arasına birbirine geçmelerine engel olan bir perde koydu"²⁶ âyetinden hareketle deniz canlılarının yaşayabilmesi için deniz suyunun tuzlu olması gerektiğini, tuzlu olmaması durumunda suyun bozulup kokacağını, canlıların o su içinde yaşamlarını sürdüremeyeceğini ifade eder. Karada yaşayan canlılar için durumun farklı olduğunu tuzlu suyun onlara yaramayacağını, bundan

---

²³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/132.

²⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/132-133.

²⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 20/196.

²⁶ Furkân 25/53.

dolayı Allah'ın deniz suyunu buharlaştırdığını, buharlaşan suyun tuzdan ayrılarak yükseldiğini, rüzgârın buhardan oluşan bulutları Allah'ın istediği yere götürdüğünü, onları sıkılaştırdığını, onların da Allah'ın emrine uygun olarak yağmur, kar ve dolu şeklinde yeryüzüne indiğini ifade eder. Bununla bitkiler sulanır, ayrıca insanlar ve hayvanlar bu sudan istifade eder. Deniz suyu toprağa baskı yapar, süzülerek çeşitli tabakalardan geçerek yeraltı sularını ve nehirlerde akan suları oluşturur.²⁷

Ateş, denize dökülen ırmak ve nehir sularının birleşme noktasında deniz suyu ile karışmadığını, yüzey gerilimi kanununun bu birleşmeye engel olduğunu, hareket halinde olan su kütlelerini birbirinden ayıran engelin, bu kütlelerin moleküllerindeki kohezyon kuvvetinin farklı oluşundan kaynaklandığını, Hindistan'da Ganj ve Camina nehirleri kavuştukları Allâhâbâd şehrinde yüzey gerilimi sayesinde oluşan esnek zar sebebiyle karışmadan yoluna devam ettiğini dile getirir.²⁸

Ünlü deniz araştırmacısı Kaptan Jacque Cousteau, Akdeniz ve Atlas Okyanusunda bulunan su kütlelerinin birbirinden farklı olduğunu gördüklerini, Cebel-i Târik Boğazında birleşen bu iki denizin sularının karışarak tuzluluk, yoğunluk ve içerdikleri madde oranında eşit veya eşite yakın olmaları gerekirken kütlelerin birbirine karışmadığını, her iki denizin yakın kısımlarında dahi başlangıçtaki farklı durumlarını koruduklarına şahit olmanın kendilerini hayrete düşürdüğünü belirtir. Yaptıkları araştırmada bu iki denizin karışmasına birleşme noktasında bulunan su engelinin mani olduğunu söyler. 1962 yılında Alman bilim adamlarınca Aden Körfezi ile Kızıldeniz'in birleştiği Mendeb Boğazında da aynı tür bir su engelinin bulunduğunu, daha sonra yapılan araştırmalarda aynı su engelinin farklı yapıdaki bütün denizlerin birleşme noktasında bulunduğunu gördüklerini ifade eder.²⁹

Ateş, âyette ifade edilen tuzlu ve tatlı su meselesini, ayrıca bu iki suyun birbirine karışmasını engelleyen perdenin ne olduğunu bilimsel verilerden hareketle bu şekilde yorumlamaya çalışmıştır.

---

²⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/265.

²⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/266.

²⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/266-267.

Müellif, kâinatın oluşum teorisinden istifade ederek “*O nankörler görmediler mi ki göklerle yer bitişik idi, biz onları ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık? Hala inanmıyorlar mı?*”³⁰ âyetini şu şekilde yorumlamıştır. Bilim dünyasının son olarak ortaya koymuş olduğu teoriye göre üzerinde yaşamış olduğumuz dünyamız da dâhil olmak üzere bütün yıldızlar birleşik bir gaz kütesinden kopmuştur. Var olan bu gaz kütesinden kopan parçalar güneşleri ve gezegenleri meydana getirmiştir. Böylelikle pek çok galaksi ve güneş sistemi meydana gelmiştir. Milyarlarca yıldan beri dönen gazdan ateş kütesi, onun ekvator bölgesinden de dünyamız ve diğer gezegenler kopmuştur. Güneşin diğer uydularıyla birlikte dünyamız hem kendi hem de güneşin etrafında dönmeye başlamıştır. Müellife göre, diğer güneşlerinde kendilerinden kopmuş gezegenleri vardır. Evrende üç yüz milyondan fazla arz (dünya) vardır, ancak hiçbirinde bizim dünyamızdaki gibi hayat yoktur. Mars’ta, donmuş suyun bulunduğu, dünyadan farklıda olsa bir hayatın olabileceği tahmin edilmektedir.³¹

Kur’an’ın inmiş olduğu dönemde kâinatın oluşumu hakkındaki bu teoriyi Araplar da başka milletler de bilmiyordu. O dönem, yıldızların feleklerinde çakılı olduğu zannediliyordu. Kur’an ise bunların feleklerinde yüzdüğünü anlatmaktadır. Bir şeyin yüzmesi için serbest olması çakılı olmaması gerekir. Kur’an’ın söylemiş olduğu, o dönem söylenenlere ters idi. Ancak ilim ilerledikçe Kur’an’ın ne söylediği daha iyi anlaşılmiş oldu.³²

Müellif, Fussilet sûresi 9-12 arası âyetleri yorumlarken yine bilimsel verileri kullanarak, arzın güneşten önce soğuyup üzerinde yaşamın olmasına elverişli hale geldiği için Allah’ın onu güneşten önce zikrettiğini belirtir. Ateş, dünyanın kabuğunun soğuyup yaşama elverişli hale geldiğini, güneşin henüz soğumadığını, bilim adamlarının vermiş oldukları bilgilere göre güneşin beş milyar yıl dünyada hayatın devam etmesine dönük enerjisini göndereceğini ifade eder.³³

Ateş, rüzgârın aşılacağı hususundaki bilimsel bilgilerden hareketle “*Rüzgârları aşılacağı olarak gönderdik ve gökten su indirdik, böylece sizi suladık,*

³⁰ Enbiyâ 21/30.

³¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/501-502.

³² Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/502.

³³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 8/127-128.

*onu depolayan siz değilsiniz*³⁴ âyetini yorumlamıştır. Çünkü rüzgâr, bulutların birbirine sürtünmesini, bu sürtünme de elektron akımının oluşmasını sağlar. Oluşan bu elektron akımı sonucunda da gök gürültüsü ve şimşek oluşur. Bulutlar sıkıştıkça içerisinde taşımış oldukları sular süzülür ve yağmur olarak iner. Rüzgârlar sadece bulutların elektron aşılmasına sebep olmaz, aynı zamanda bitkilerin döllenmesinde de önemli rol alır. Bitkiler de canlıdır. Onlarda da dişi ve erkek vardır. Rüzgârlar erkek tohumları taşıyıp dişi çiçekler üzerine kondurarak aşılamanın yapılmasını sağlar.³⁵

Ateş, “*Allah O’dur ki gökleri ve yeri yarattı, gökten su indirdi de onunla size rızık olarak çeşitli meyveler çıkardı. Buyruğuyla denizde akıp gitmesi için gemileri emrinize verdi, ırmakları emrinize verdi*”³⁶ âyetini Arşimed kanunundan istifade ederek tefsir eder. Ateş, Yüce Allah’ın geceyi, gündüzü, ayı, güneşi, nehirleri ve denizleri insanın yaşamını kolaylaştırmak için onun hizmetine sunduğunu, Arşimed kanununa göre cismin taşıdığı suyun ağırlığı, kendi hacim ağırlığından az ise cisim batacağını, cismin ağırlığı taşıdığı suyun ağırlığına denk ise cismin yarıya kadar dalacağını, ağırlığından fazla ise batmayıp su yüzeyinde kalacağını, Allah’ın suya verdiği bu özellik sayesinde gemilerin su üzerinde yürüyüp insanlığa hizmet ettiğini belirtir.³⁷

Müellif, “*Ne yücedir O ki toprağın bitirdiklerinden, kendilerinden ve daha bilmedikleri nice şeylerden olan bütün çiftleri yaratmıştır*”³⁸ âyetinden hareketle insanlar nasıl ki erkekli dişilidir, aynı şekilde hayvanların, ağaçların, bitkilerin ve çiçeklerin de erkekli ve dişili olduğunu, bu durumun bütün maddelerin temelini oluşturan atomlarda da görüldüğünü, negatif elektrik yüklü elektronların, pozitif elektrik yüklü çekirdek etrafında korkunç bir süratle döndüğünü ifade eder.³⁹ Buradan hareketle müellifin, dünyada var olan her şeyin zıtlı, erkekli ve dişili olduğunu anlatırken bilimsel birtakım verileri yardımcı olarak kullandığı görülmektedir.⁴⁰

---

³⁴ Hicr 15/22.

³⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/61.

³⁶ İbrâhim 14/32.

³⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/29-30.

³⁸ Yâsîn 36/36.

³⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 7/346.

⁴⁰ Ayşe Gülbay, *Süleyman Ateş’in Bilimsel Tefsire Yaklaşımı* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 86.

Âyetlerin tefsirinde bilimsel verilerden istifade eden Elmalılı Hamdi Yazır da yer ve gök, karanlık ve aydınlık, dünya ve ahiret gibi âlemdeki her şeyin benzerinin veya zıddının olduğunu hatta elektriğin dahi pozitif ve negatif olarak ikiye ayrıldığını belirtmiş. Ayrıca, yaratılmışların benzeri veya zıtları ile bulunmalarının yaratıcı olamayacaklarının delili olduğunu, bunun da yaratıcının birliğini ispat ettiğini ifade etmiştir.⁴¹

Aynı şekilde Müellif, “Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. O, her işi (hakkıyla) düzenler, yürütür, ayetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız”⁴² âyetini yorumlarken de bilimsel verilerden istifade ederek cisimlerin arasında çekme ve itme gücünün olması, gökleri birbirinden uzakta tutan ve birbirinin üstüne düşmekten koruyan insanların göremediği bir kuvvettir şeklinde açıklamıştır.⁴³

Müellif “Görüüp de donuk sandığın dağlar, bulutun yürümesi gibi yürümektedir. Bu, her şeyi gayet güzel yapan Allah'ın yapısıdır. Doğrusu O, yaptıklarınızı haber almaktadır”⁴⁴ âyetinin öncesi ve sonrasıyla kıyametten bahsettiği kanaatindedir. Fakat âyeti bazı bilimsel verileri de izah etmektedir. Ayrıca bu ve sonrasındaki âyetin kıyamet halini anlattığını, fakat âyetteki “görüüp de donuk sandığın dağlar, bulutun yürümesi gibi yürümektedir” kısmından dağların hareketsiz görülmesinin yanlış bir algıdan ibaret olduğunu, hareketsiz görülen dağların aslında hareket halinde olduğunu anlaşıldığını, dağların hareketli olmasının, üzerinde bulunduğu yer kürenin de hareket ettiği anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁴⁵

Görüldüğü gibi Ateş, âyette ifade edilen dağların hareket halinde oluşunun dünyanın döndüğünü haber veren bir kanıt olarak değerlendirmektedir.⁴⁶ Dünyanın hareket halinde olduğunun bilimsel bilgi olarak ortaya konması, âyette

---

⁴¹ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, t.y), 6/415.

⁴² Ra'd 13/2.

⁴³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/452.

⁴⁴ Neml 27/88.

⁴⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/390.

⁴⁶ Gülbay, *Süleyman Ateş'in Bilimsel Tefsire Yaklaşımı*, 66.

ifade edilen dağların hareketinin de insanlar farafından anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak, Ateş'in "muğayyebata" ait konular dışında, âyeti zorlama te'vile tabi tutmaksızın, kesinleşmiş bilimsel verileri kullanarak yapılan bilimsel tefsire karşı olmadığı görülmektedir.⁴⁷ Yağmur, rüzgâr, tatlı su ile tuzlu suyu ayıran perde, kâinatın oluşumu, rüzgârın aşılâycılığı, gemilerin denizde yüzmesi, bütün canlıların erkekli dişili olması, dağların hareket halinde oluşu gibi pek çok hususu anlatan âyetleri bilimsel verilerden istifade ederek yorumlaması,⁴⁸ müellifin bu konudaki tutarlılığını ortaya koymaktadır.

1.2. ÂYETLERE ÇAĞDAŞ YORUMLAR GETİRMEDE TUTARLILIK

Çağdaşlık, gelenek gereklerinin yerine, zamanın gerekleri doğrultusunda kendiliğinden oluşan bir değişme olarak tanımlanmıştır.⁴⁹ Çağdaş İslâm düşüncesinin en önemli özelliği akla aşırı değer vermiş olmasıdır. Akıl, Kur'an'ı yorumlama faaliyetlerinde kendini göstermiştir. Çağdaş müfessirlerin pek çoğu akli açıklamalarda bulunmuştur. Ateş'in de çağdaş İslâm düşüncesinden etkilendiği görülmektedir.⁵⁰ Müellifin âyetlere yeni yorumlar getirmekten yana olduğu ve tefsirinde bunu baştan sona tutarlı bir şekilde işlediği görülmektedir.

Kur'an, insanların hem yaratıcıyla hem de diğer insanlarla ve tabiatla ilişkilerini düzenleyen ilâhi bir kitaptır. Kur'an'ın evrensel bir kitap olması hasebiyle indiği dönemde yaşayan insanların sosyal hayattaki ilişkilerine, dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak çözümler ortaya koyduğu gibi bu çağın ihtiyaç ve problemlerine dönük çözümleri de vardır.

Elmalılı, çağın ihtiyaçlarına çözüm bulmak, problemlerine çözüm üretmek için dinin şariat boyutunda yenilenmeye ihtiyacı olduğunu dile getirmiş ve bu yenilenmeyi anlatırken, "*Biliniz ki Allah yeryüzünü ölümünden sonra diriltir. Belki aklınızı kullanırsınız diye size âyetleri açıkladık*"⁵¹ âyetine ve "Cenabı Allah hiç şüphe yok ki her yüz sene başında bu ümmete dinî

⁴⁷ Gülbay, *Süleyman Ateş'in Bilimsel Tefsire Yaklaşımı*, 143.

⁴⁸ Gülbay, *Süleyman Ateş'in Bilimsel Tefsire Yaklaşımı*, 97.

⁴⁹ Orhan Hançerlioğlu, *Toplum Bilim Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), 68.

⁵⁰ Abdülbaki Güneş, *Akli Tefsir Hareketi* (Van: Ahenk Yayınları, 2003), 264.

⁵¹ Hadîd 57/17.

yenileştirecek adam veya adamlar gönderecektir” hadisine vurgu yaparak şöyle bir kanaate varmıştır: “Demek oluyor ki, her çağın başında dinimizin teceddüdünü beklemek bir hakkımızdır. Biz vazifemizi yaptıkça Allah da vaadini yerine getirecektir. Bu suretle müruru zamanın kasvetinden kurtulmaya çalışacağız ve peygamberlik nuru uzaklaştıkça biz ona yaklaşacağız ve bu sayede hassasiyetimizi muhafaza ederek neşveden neşveye koşacağız.”⁵²

Elmalılı'nın da ifade ettiği gibi nasları yorumlamada yeni yöntem ve arayışlar dünya var olduğu sürece devam edecektir.

Çalışmamızın bu kısmında Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserde, çağdaş birtakım problemlerin çözümüne dair çağdaş yorumlarda bulunma konusunda tutarlılığı değerlendirmeye çalışacağız.

1.2.1. Kadınların ve Gayri Müslimlerin Şahitliği Konusunda Tutarlılık

Kadınların ve gayri müslimlerin şahitliği, haklar konusu bağlamında tartışılan konular arasında son yüzyılda da yerini almıştır. Müellif, kadınların ve gayri müslimlerin şahitliği hususundaki âyetleri yaşamış olduğu çağı dikkate alarak yorumlamaya çalışmıştır.

Şahitlik sözlükte hazır bulunmak, bilmek, gözlemek, görmek anlamlarına gelir. Fıkıh terimi olarak ise bir olaya veya duruma tanık olan veya tanıklık eden kişi anlamında kullanılır.⁵³

Gelenekte Müslüman olmayanın Müslüman hakkında şahitlikte bulunması mümkün görülmez. Şâfiî, Mâlikî ve Hanefi mezhepleri şahitliği saygınlık göstergesi ve Müslüman üzerine velayet olarak gördükleri için gayri müslimin şahitliğini hiçbir şekilde kabul etmemişlerdir. Hanbeliler zaruret durumunda yolculukta iken Müslümanın yapacağı vasiyete gayri müslimin şahitlik edebileceği gibi zaruretin bulunduğu her durumda gayri müslimin şahitliğini kabul etmişlerdir.⁵⁴

⁵² Muhammed Hamdi Yazır, *Metâlip ve Mezâhib* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1978), 49-50.

⁵³ H. Yunus Apaydın, “Şahit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/278.

⁵⁴ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1414/1993), 16/113; Apaydın, ‘Şahit’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38: 280; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletühu* (Dımeşk: Dârü'l-Fikr, 1989), 6/586.

Zina, hırsızlık gibi had cezasını gerektiren suçlar ile kısas gerektiren cinayet suçlarının ispatında sadece erkeklerin şahitliği kabul edilir. Tek başına veya erkeklerle beraber olsun bu gibi suçların ispatında kadınların şahitliği kabul edilmez.⁵⁵ Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbeliler mal ile ilgili davalarda kadınların, bir erkek ve iki kadın olarak şahitlikte bulunabileceğini söyler.⁵⁶ Hanefîlerin benimsediği görüşe göre alışveriş, nikâh, talak, vasiyet, tazminat gibi hukuki davalarda iki erkek veya bir erkekle iki kadının şahitliği geçerlidir.⁵⁷

Klasik dönemde gayri müslimlerin ve kadınların şahitliği hususunda bu ve benzeri hükümler verilmişken Süleyman Ateş şahitliğin konu edinildiği âyetleri çağın sosyo ekonomik durumunu dikkate alarak yorumlamıştır.

Ateş, “*Ey iman edenler! Birinizin ölümü yaklaştığı zaman vasiyet sırasında aranızda şahitlik (edecek olanlar) sizden adaletli iki kişidir. Yahut; seferde olup da başınıza ölüm musibeti gelirse, sizin dışınızdan başka iki kişi şahitlik eder...*”⁵⁸ âyetini tefsir ederken bu âyetin Müslüman olmayanın Müslümana şahitlik edemeyeceği şeklinde bir anlamının olmadığını, âyetin amacının şahitliğin doğru olarak yapılmasını sağlamak olduğunu dile getirmektedir. Ateş’e göre fakihler, Müslümanlara ihanet edebileceği düşüncesi ile gayri müslimlerin şahitliğini kabul etmemektedir. Belki eskiden bunun kabul edilebilir olduğunu ancak bugün doğruluğundan şüphe edilmeyen gayri müslimin şahitliğinin kabul edilmesi gerektiği görüşündedir. Kendisine asla güvenilmeyen Müslümanlar olduğu gibi hiç yalan söylemeyen gayri müslim de vardır. Doğruluk dinin tesiri yanında toplum terbiyesinin de sonucudur. “Şahitlik edecek doğrulukta Müslüman varsa o tercih edilmelidir” diyerek gayri müslimin Müslümana şahitlik edebileceği konusundaki düşüncesini ortaya koymaktadır.⁵⁹

Müellif, “*Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir*

⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/114-115; Abdullah b. Mahmûd Mevsilî, *el-İhtiyâr litalilî'l-muhtâr* (İstanbul: Çağrı, 1980), 2/140.

⁵⁶ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, tahk. Süleyman el-Bendâfî (Beyrut: b.e.y, t.y.), 8/481.

⁵⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 8/479-490.

⁵⁸ Mâide 5/106.

⁵⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/79.

çıkış yolu açar”⁶⁰ âyetinin “*İçinizden iki âdil kimseyi*” kısmıyla kastedilenin sizin toplumunuzdan iki adil kimse olduğunu, bunun da mutlaka Müslüman olması anlamına gelmediğini ifade etmektedir. Hangi dinden olursa olsun doğru söyleyen iki insanın şahitliği geçerlidir.⁶¹

Müellifin gayri müslimlerin şahitliği hususunda mezheplerin görüşlerinden farklı olarak onların şahitliğinin geçerli olacağını kabul ederek yeni bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

İkinci olarak kadınların şahitliği hususunda “...*Eğer borçlu olan kimse akli ermez, yahut zayıf, yahut kendisi yazdıramayacak durumda ise velisi onu adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki kişiyi de şahit tutun. Eğer iki erkek yoksa razı olduğunuz şahitlerden bir erkek iki kadın (şahitlik etsin). Ta ki kadınlardan biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatsın...*”⁶² âyetinin tefsirinde, bir erkeğin yerine iki kadının şahitlik etmesi hususunda müellif, burada bir erkek yerine iki kadının şahitlik etmesinin kadının erkekten daha aşağı görülmesinden kaynaklı olmadığını, İslâm’ın her ikisini de eşit saydığını, ancak kadının yaratılış gereği erkekten daha hassas ve daha nazik olması nedeniyle olayların kendisini etkilemesinin erkeklere oranla daha yüksek olması ve ev işleri diye ifade edilen çocukların bakımı, yemek, temizlik, beyinin hizmeti gibi durumların doğrudan kendi sorumluluğunda olmayan işleri unutmasına neden olmasından kaynaklanmaktadır. Alışveriş, ticaret gibi işlerin kadından daha fazla erkeğin işi olması nedeniyle ilk etapta erkeğe ait olan ticaret, alışveriş, borçlanma gibi işlerle alakalı şahitlik yapma da erkeğin görevidir. Bu saydığımız işleri kadın da yapar ancak öncelikli işleri değildir. Öncelikli işi çocukların bakımı, yemek yapma ve evin temizliği olan kadını alışveriş, ticaret gibi ilk etapta erkeklere ait olan işler yordduğu için erkeklerin işleri ile ilgili şahitliği kadına yüklemek ona haksızlıktır. Kendi işlerinin meydana getirdiği yorgunluk erkeklere ait işleri tek başına yüklenmede ona ağır gelir. Bunun için bu vazife iki kadına yüklenmektedir ki biri yanılırsa diğeri hatırlatsın. Doğum, süt, emzirme gibi hususlar daha çok kadınlarla ilgili olduğu için bu hususlarda tek kadının şahitliği yeterlidir.⁶³ Müellif ayrıca İbn

⁶⁰ Talâk 65/2.

⁶¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/487.

⁶² Bakara 2/282.

⁶³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/491.

Kayyim el-Cevziyye'nin (öl. 751/1350) kadının şahitliği konusunu derinlemesine incelediğini ve kadının her konuda şahitlik yapabileceği kanaatine vardığını ifade etmiştir.⁶⁴ Ancak mezheplerin çoğunluğunun hadler konusunda kadının şahitliğini kabul etmediğini görmekteyiz. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbeliler mali olmayan konular ve erkeklerin vakıf olduğu nikâh, ric'at, talâk, kasten adam öldürme, vekâlet, zina haddi hariç diğer hadlerde kadının şahitliğini kabul etmez.⁶⁵

Hanefiler ise nikâh, talâk, iddet, vasiyet, hibe, ibra gibi hususlarda iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliği olarak kabul edilmesinin, kadınlarda unutmaz fazlalığının bulunmasından kaynaklandığını söylerler.⁶⁶

Müellif, zina ve kazîf suçları ile ilgili “*Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.*”⁶⁷ âyetini yorumlarken çoğunluğun bu suçlarla ilgili hususlarda şahitliğin sadece erkeklere mahsus olduğunu belirtse de âyetin böyle bir anlamın ortaya çıkmasına kadın ve erkek arasında ayırımın yapılmasına müsait olmadığını, kadınların bu konulardaki şahitliğinin geçerli olacağını ifade etmiştir. Bakara sûresi 282. âyetindeki durumun kadınların öncelikli işlerinden olmayan borç konusunda olduğunu belirtmiştir.⁶⁸

Borç, alışveriş ve ticaret gibi mali konular kadının öncelikli işi olmadığı için erkeğin şahitlik konusundaki sorumluluğunu bir kadına vermenin kadına eziyet ve hakkın zayi olması anlamına geleceğinden, müellifin sadece bu konularda bir erkek yerine iki kadının şahitliğinin geçerli olacağı kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak borç, ticaret, alışveriş gibi kadınların öncelikli olmayan işleri dışındaki durumlarda kadının şahitliğini geçerli ve erkeğe denk görmektedir. Yani Ateş'e göre kadının şahitliğinin geçerli olmadığı hiçbir konu yoktur.

Kıscası Ateş, doğruluğun dinden kaynaklanan yönünün yanında, toplum terbiyesinin de bir neticesi olduğu savından hareketle şahitlik hususunda Müslüman-gayri müslim arasında bir ayırımın olmadığı, Müslüman oluşun sadece

⁶⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/491.

⁶⁵ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühu*, 6/569-570.

⁶⁶ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühu*, 6/569-570.

⁶⁷ Nûr 24/4.

⁶⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/156.

tercih sebebi olabileceği kanaatindedir. Kadınların öncelikli olmayan borç, ticaret, alışveriş gibi hususların dışında şahitliklerinin geçerli ve erkeklere denk görülmesi hususundaki düşüncesi sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda farklı bir noktada olan modern toplumun ihtiyacına cevap verebilecek bir yorum olarak durmaktadır.⁶⁹

1.2.2. Kadınların Örtünmesi Konusunda Tutarlılık

Yaşamış olduğumuz çağda İslâm'a bazı noktalarda eleştiriler yöneltilmektedir. Kadının tesettürü konusu, özgürlüğünü kısıtlaması düşüncesiyle yapılan eleştirilerden biridir. Ateş, kadının giyimi, sesi, sosyal hayatta aktif olması ve kadına bakma konularında da modern yaklaşıma sahiptir.

Tesettür, ilgilileri ve ölçüleri dinen belirlenmiş örtünme yükümlülüğünü ifade eder.⁷⁰ Kur'an'da kadının tesettürünün niteliği ve şekline yönelik temel açıklamalar cilbâb ve himâr kelimeleri üzerinden yapılır. Ateş'in kadının örtünmesi konusundaki yaklaşımını bu kelimelere dair yorumlarında görmek mümkündür.

Ateş'e göre *“Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir”*⁷¹ âyetindeki “cilbâb”ın karşılığı Türkçede “çarşaf” dediğimiz giysidir. Ateş bu ayetin nüzul sebebinden bahseden rivayetlere bakarak çarşaf giymenin Arap toplumunun bir geleneği olduğunu söyler.⁷² Müellif, Süddi'den nakledilen “Medine evleri dardı, gece olunca kadınlar tuvalet ihtiyaçlarını karşılamak için yollara çıkarlardı. Medine'nin fasıklarından bir kısmı da onları takip ederdi. Kadının üzerlerinde cilbab gördüklerinde “bu hürdür” deyip onu takipten vazgeçerler, kadının üzerinde cilbab yoksa “bu cariyedir” deyip üzerine atılırlardı”⁷³ rivayetini de buna örnek gösterir.

⁶⁹ Leyla Şahin, *Klasik ve Modern Tefsirde Kadın Tasavvurundaki Değişim: Râzî ve Süleyman Ateş Mukayesesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 72.

⁷⁰ H. Yunus Apaydın, “Tesettür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40/538.

⁷¹ Ahzâb 33/59.

⁷² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/201-202.

⁷³ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi* (İstanbul: Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı, 1997), 16/483.

Ateş, cilbabı göz hariç vücudun her tarafını örten veya alından bağlayıp aşağı sarkıtılan elbise olarak tanımlayanlar olduğunu, bu iki tanımlamanın da aşırılık içerdiğini ifade etmektedir.⁷⁴ Müellife göre eğer yüz ve elin açılması haram olsaydı namazda da örtülmeleri gerekirdi. Ayrıca kadının ihramlı iken yüzünü örtmesinin haram oluşu da yüzün örtülmemesine delildir.⁷⁵

Ateş, “Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar...”⁷⁶ âyetiyle ilgili şunları dile getirmiştir. Cahiliye kadınları da başlarını örterdi. Fakat göğüsleri üstündeki yaka yırtmaçları genişti. Başörtülerini arkaya sarkıttıkları için boyunları ve göğüslerinin çevresi görülürdü. Bundan dolayı başörtüsünün gerdanlarını ve göğüs kısmındaki açıklığı gizleyecek şekilde örtülmesi istenmiştir.⁷⁷

Hayat şartları her geçen gün zorlaşmaktadır. Kadınlar da kendilerinin ve evin ihtiyaçlarını karşılamak için okumak, devlet dairelerinde veya özel sektörde çalışmak zorunda kalabilirler. Din, hayatın gereklerine aykırı şey emretmez. Kur’an’daki örtünmenin gayesi kadını hapsedmek değildir, onun da topluma katkı sunacağı yapısına uygun alanlar vardır. Dinin emrettiği giyim ve ahlâki ölçülere riayet ederek kadınların erkeklerle birlikte çalışmasında bir sakınca yoktur.⁷⁸

Ateş ayrıca, kadının sesinin haram olduğunu söyleyenlerin de bir delilinin olmadığını, dönemin şartları ve geleneklerine göre kendi akıl yürütmeleri ile böyle bir yargıya varıldığını, kaldı ki Hz. Peygamberin eşlerinin erkeklere hadis rivayet etmesinin kadının sesinin haram olmadığına delil olduğunu ifade eder.⁷⁹ Böylece Ateş, kadının giyimi konusunda yapmış olduğu çağdaş yorumu kadının sesi hususunda da devam ettirmiştir.

⁷⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 7/202.

⁷⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/178.

⁷⁶ Nûr 24/30-31.

⁷⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/180-181.

⁷⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/183, 186.

⁷⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/178.

Ateş'e göre şehvet duygusu olmadan kadın ve erkeğin birbirine bakmasında bir sakınca yoktur. Çünkü Allah “*Irzlarını korusunlar*” derken gösterilmemesi gereken alanların tümünün örtülmesini istemiştir. Ancak Allah’ın “*bakışlarının bazılarını yumsunlar*” âyetinden şehvetsiz bakmanın helâl, şehvetli bakmanın ise haram olduğunu anlıyoruz. Yani bakışların bir kısmı haram bir kısmı ise helâldir. Helâl olan bakış ise şehvetsiz olan bakıştır. Bu durum erkekler konusunda da aynıdır.⁸⁰ Ateş, İslâmın gayesinin kadını hapsetmek olmadığı, dinin hayatın gereklerine aykırı bir şey emretmeyeceği düşüncesinden hareketle kadının sesi ve bakışı konusunda da çağdaş yorumunu sürdürmüştür.

Sonuç olarak İslâm, kadını peçe ve çarşafla dört duvar arasına hapsetmemiştir. Bunlar zamanla ortaya çıkmış ifrat derecesine varan yorumlardır. Kadının yüz, el ve ayak dışındaki yerlerini örtmesi Kur’an’ın emridir. Ancak Kur’an belli bir kıyafet belirtmemiştir. Kur’an’ın ifade etmiş olduğu şekliyle örtünmeyi sağlayacak kıyafet, zamana göre şekillenebilir.⁸¹

1.2.3. Piyango Konusunda Tutarlılık

Modernleşme, her alanda olduğu gibi kumar diye ifade edilen şans oyunları alanında da pek çok yeni gelişmeyi insanlığın gündemine sokmuştur. Bunlardan biri de piyangodur. Bu konu, müellifin çağdaş yorumlarda bulunduğu alanlardan biridir.

Kumar, şans ve tesadüfe bağlı olarak kazanma veya kaybetme ile neticelenen bir oyundur. Bu oyun, öncesinde belirsizliğe eşit oranda umut bağlayanlardan toplanan malın, sonunda bir veya birkaç kişiye dağıtılması ile neticelenir. İslâm, helâl kazancın korunmasını, haram kazancın önlenmesini ve kazancın mümkün olduğunca geniş kitlelere aktarılmasını temel ilke olarak benimsemiştir. Başkalarının mallarını meşru olmayan yollarla elde etmek ve yemek haramdır.⁸²

Süleyman Ateş, “*Sana şaraptan ve meysirden sorarlar. De ki: “O ikisinde büyük günah ve insanlara bazı yararlar vardır. Fakat onların günahı*

⁸⁰ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/184.

⁸¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/180-185; Şahin, *Klasik ve Modern Tefsirde Kadın Tasavvurundaki Değişim: Râzî ve Süleyman Ateş Mukayesesi*, 75.

⁸² Ali Bardakoğlu, “Kumar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/365.

yararından büyüktür. “Ve sana Allah yolunda ne vereceklerini sorarlar. De ki: “Af (yani ihtiyaçlarınızdan fazlasını veya helal ve güzel olan şeyleri verin).” Allah size ayetleri böyle açıklar ki düşünesiniz.”⁸³ “Ey inananlar, şarap, kumar, dikili taşlar, ezlâm (şans okları) şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, şarap ve kumar ile aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık (bunlardan) vazgeçecek misiniz?”⁸⁴ âyetlerinde haram kılındığı ifade edilen meysirin, oklar aracılığıyla oynanan bir oyun olduğunu ve gelirinin fakirlere verildiğini ifade eder. Bu oyunda kullanılan on oktan yedisine pay ayrılır, yirmi sekiz parçaya ayrılan deveden payı olan yedi oka rakamları oranınca pay ayrılır, payı olmayan son üç okun, onları çekmek için yanına bırakıldığı tarafsız kişiye pay ayırmak için ilave edilir. Bu kişi taraf tutmaması için bir başkası tarafından gözetilir, oyuna katılanların aldıkları paylar fakirlere verilir.⁸⁵

Arapların bundan ayrı olarak kadınlarını veya paralarını ortaya koyarak oynadıkları “muhâtara” denen oyunları da vardı. Kaybeden hanımını veya parasını kaybederdi. Ateş burada şu soruyu sorar. Meysir, anlatmaya çalıştığımız Araplara özel olan bu oyunun adı mıdır? Yoksa bütün kumarların ortak adı mıdır? Şayet bütün kumar oyunlarına “meysir” deniyorsa bu âyet ile bütün kumar çeşitleri haram kılınmıştır. Eğer, “meysir” yukarıda anlatılan bu kumar çeşidinin özel ismi ise diğer kumarlar buna kıyasla haram kılınmış olur.⁸⁶

Ateş’e göre para ve menfaat karşılığı oynanan tüm oyunlar haramdır. Menfaat karşılığı olmaksızın sadece eğlence amaçlı oynanan oyunlar kumar değildir.

Müellif İmam Şâfi’î’nin (öl. 204/820) satranç konusundaki görüşünü alarak piyango hakkındaki düşüncesine zemin oluşturmaya çalışır. İmam Şâfi’îye göre, “Satranç ortaya bir şey konmadan, kötü söz söylemeden, kişiyi ibadetten alıkoymadan oynanır” haram değildir.⁸⁷

Ateş’e göre meysiri haram kılan iki sebep vardır. Birincisi, meysire katılanlar uzun süre işlerini bırakıp saatlerce bununla meşgul oldukları için bu

---

⁸³ Bakara 2/219.

⁸⁴ Mâide 5/90-91.

⁸⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/374-375.

⁸⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/375; *Kur’an Ansiklopedisi*, 17/65.

⁸⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/375.

durum onların namaz ve zikirten uzaklaşmasına neden oluyor. İkincisi, kazanan ve kaybedenler beraber oldukları, birbirini tanıdıkları için kaybetme durumu onlarda öfke ve kine sebep olmaktadır. Kısacası meysir, namazı kılmayı, Allah'ı anmayı engellediği ve kaybedenin kazananı kin beslemesine, nefret duymasına sebep olduğu için haramdır.⁸⁸

Oysa bu durumlar piyangoda yoktur. Piyangoyu hükümetler veya müesseseler düzenler. Birey bu oyuna sadece bilet alacak kadar zaman ayırır. Bu kısa zaman ayırma onun ibadet hayatını engellemez. Ayrıca piyangoyu hükümetler veya özel kuruluşlar düzenlediği için bilet alıp oyuna katılanlar içinde kaybedenler kazananları tanımadığı için aralarında kin ve nefret oluşmaz. Kaldı ki oyuna katılanın bilet bedeli olarak ödediği miktar da çok düşüktür. Oyuna katılan kaybedince küçük bir bedel kaybetmiş olur. Bu açılarından baktığımızda piyango meysire benzese de aynı değildir. Çünkü meysiri haram kılan iki illet piyangoda yoktur. Reşîd Rızâ da piyanonun meysire benzese de onu haram yapan illetin piyangoda olmadığını söyler. Buradan hareketle piyango meysir gibi haramdır denemez ama mubah olduğunda da kuşku vardır. Takva gereği piyangodan uzak durmak en uygunu olur.⁸⁹

Kısacası Ateş piyangoyu, kaybedenle kazananı birbirini tanımadıkları, kin ve nefrete sebep olmadığı, oyuna katılanların ödediği bilet bedelinin çok düşük olması hasebiyle kazanamayanların kaybının küçük olması, oyuna ayrılan zamanın kısa olması nedeniyle oyun ibadete engel oluşturmadığı için âyetin yasakladığı meysir olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu ayırıcı sebeplerden dolayı piyanonun haram olarak değerlendirilmemesi şeklinde modern bir yorumda bulunmuştur.

1.2.4. Faiz Konusunda Tutarlılık

Ribâ kelimesi Kur'an'da sekiz yerde geçer ve genellikle faizin karşılığı olarak kullanılır. Onlardan biri de "*Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alış veriş de faiz gibidir" demelerinden dolaydır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık*

⁸⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/376.

⁸⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/377.

önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalacaklardır. Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah hiçbir günahkâr nankörü sevmez”⁹⁰ âyetidir.

Ribâ, sözlükte nema, artma, çoğalma, fazlalık, yükseğe çıkma gibi anlamlarına gelir.⁹¹ Klasik kaynaklarda ribâ (faiz), meşhur altı eşya hadisinde zikredilen altın, gümüş, hurma, buğday, arpa ve tuzun birbiriyle peşin fazlalıklı veya veresiye olarak eşit ve fazlalıklı olacak şekilde alım satımından kaynaklanan durum olarak ifade edilmiştir.⁹² Fıkıh terimi olarak ribâ, borç verilen bir parayı veya malı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla, yahut borç ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağa ek vade tanıyıp bu süreye karşılık onu fazlalıkla geri almanın veya bu şekilde alınan fazlalığın adıdır.⁹³ Terim olarak faiz, genelde ribânın karşılığı olarak kullanılmıştır.⁹⁴

Mezhep imamlarının fıkıh kitaplarında faizle ilgili değerlendirmelerinde hareket noktasını Ubâde b. es-Sâmit yoluyla gelen altı şeyin birbiriyle değiştirilmesinde taraflardan birinin alacağı fazlalığın haram olduğunu bildiren şu hadis oluşturur: “Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla arpa arpala, hurma hurmayla, tuz tuzla birbirine tam, denk, eşit ve peşin olarak satılır. Bu sınıflar birbirinden farklı olursa alışveriş peşin olduğu takdirde dilediğiniz gibi satın.”⁹⁵ Bu anlama gelen başka bir hadis Ebû Sâid el-Hudrî ve Ebû Hureyre’den rivayet edilmektedir.

Dört mezhebin de dâhil bulunduğu büyük çoğunluğa göre ise faiz bu altı maddeyle sınırlı kalmayıp başka mallarda da cereyan eder.⁹⁶

Ateş, ribâ konusunu İslâm hukukçularının genelde ele aldığı gibi iki başlıkta ele almıştır.⁹⁷

---

⁹⁰ Bakara 2/275-276.

⁹¹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1952), 1/464.

⁹² Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ'* (Amman: Mektebetü'l-Furkân, 1420/1999), 133.

⁹³ İsmail Özsoy, “Faiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/110.

⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/109; Ali Bardakoğlu, “Faiz”, *İslami Kavramlar* (Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997), 234.

⁹⁵ Müslim, “Müsâkât”, 15; Tirmizi, ‘Buyû’, 23.

⁹⁶ Özsoy, “Faiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12/114.

⁹⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/478.

Nesie (Gecikme) Ribâsı: Bir şeyi belli bir süreye ertelemek anlamına gelir. Bir malı, kendi cinsinden bir mal ile bedelini daha sonra almak üzere değiştirmekten kaynaklanan fazlalıktır. Bir kişinin birine bir ölçek buğdayı yazın iki ölçek geri ödemesi şartıyla vermesinden kaynaklanan fazlalık. Bu fazlalık, bedelin veresiye olmasından kaynaklanır ve karşılıksızdır.⁹⁸

Fadl (Fazlalık) Ribâsı: Cinsi ve miktarı aynı olan malların peşin olarak değiştirilirken alınan fazlalıktır. Mesela on gram altını peşin olarak on bir gram altınla değiştirmek böyledir.⁹⁹

Hiçbir dönemde ribânın haramlığı noktasında şüphe olmamıştır. Çünkü onun haram oluşu delâleti ve subuti kati olan delille sabittir. Ancak, özellikle sanayi devrimiyle birlikte toplumlar arası ekonomik ilişkilerde karmaşıklık meydana gelmiş, İslâm toplumu da zorunlu olarak bundan etkilenmiştir. İslâm toplumunun bu ekonomik yapıdan etkilenmesi neticesinde ribânın haramlığı konusundaki fikir birliği devam etmekle birlikte neyin ribâ olup neyin olmadığı konusunda bazı düşünce ayrılıkları ortaya çıkmıştır.

Ateş, ribâ konusundaki düşüncesini âyetin nazil olduğu dönemde Araplar arasında uygulanan ribâ şekline ve Üsâme'nin naklettiği hadise dayanarak Abdullah b. Abbas tarafından ifade edilen peşin olunca aynı cins iki malın mübadelesinde fazlalığın ribâ olmayacağı kanaati üzerine bina etmiştir. Müellife göre âyetin nazil olduğu dönemde Araplar arasında nesîe ribâsı uygulanmakta idi. Araplar birine belli bir süre için borç verir, süre dolunca: “Borcunu öde veya artır” derlerdi. Borçlu olan borcunu ödeyemezse artırırlardı. Bu artış sayıda olduğu gibi nitelikte de olurdu. Örneğin bir deve zamanında ödenmezse süre uzatılır, borç iki deveye çıkarılır veya bir yaşında bir deve zamanında ödenmezse süre artırılınca yerine iki yaşında bir deve alınır.¹⁰⁰ Bu şekil uygulamada borç katlanarak devam ederdi. “*Ey inananlar, ribâyı kat kat yemeyin*”¹⁰¹ âyetiyle ilk etapta bu uygulama yasaklanmıştır.¹⁰²

Ebu Sâlih'ten rivâyet olunduğuna göre; “Ebu Said el-Hudri'nin, “dinar dinarla, dirhem dirhemle ancak misli misline değiştirilebilir. Fazla alan veya veren

⁹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/478.

⁹⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/478.

¹⁰⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/478.

¹⁰¹ Âl-i İmrân 3/130.

¹⁰² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/479.

ribâ yapar” dediğini işittim. Kendisine, İbn Abbas’ın aksi görüşte olduğunu söyledim. Bana dedi ki: “İbn Abbas’ı gördüm. Bu söylediğini Allah’ın elçisinden mi duydun yoksa Allah’ın kitabında mı gördün?” dedim. “Allah’ın elçisinden işitmedim Allah’ın kitabında da görmedim. Ancak bana Üsâme b. Zeyd, Peygamber’in “Ribâ ancak veresiye verilen mallarda olur” buyurduğunu söyledi.¹⁰³

Üsâme’nin naklettiği bu hadise dayanarak Abdullah b. Abbas aynı cinsten olan iki şeyin peşin olmak kaydıyla değiştirilmesinden alınacak fazlalığın ribâ olmayacağı görüşüne varmıştır. Müellif de hem Araplardaki ribâ uygulamasını hem de Abdullah b. Abbas’ın görüşünü kendisine delil olarak kanaatini şekillendirmiştir.

Ateş’e göre nesîe ribâsı diye ifade edilen faizle borç verme kitap, sünnet ve Müslümanların icmasıyla kesin olarak haramdır. Zaten âyet nazil olduğunda da Araplar arasında uygulanan ribâ, nesîe ribâsı idi. Bir şeyi kendi cinsi ile değiştirmek yaygın bir işlem değildir. Ancak birinin ötekine göre kalitesinde farklılık veya daha fazla fayda sağlayacak olursa değiştirme işlemi yapılır. Abdullah b. Abbas bu konuda daha isabetli düşündü diyerek aynı cins iki malın peşin olarak değişiminde fazlalığın yani fadl ribâsının ribâ olmayacağı görüşüne varmıştır.¹⁰⁴

Ateş, konuyu dalgalı para sisteminin mevcut olduğu günümüze getirerek düşüncelerini şu minvalde ifade eder. Günümüzde dalgalı para sistemi mevcuttur. Para eskiden olduğu gibi değerini koruyan altın ve gümüş gibi değildir. Para yıldan yıla hatta aydan aya değer kaybına uğrar. Bir yıl önceki yüz lira ile bir yıl sonraki yüz liranın alım gücü aynı değildir. Her geçen yıl satın alma gücünü kaybetmektedir. Mesela önceki yıl bin lira borç vermiş biri bu yıl parasını geri aldığı anda rakam olarak bin lira olsa da alım gücü olarak dokuz yüz lira veya daha altına düşmüştür. Borç vereni zarara sokmamak için parasının değer kaybının telafi edilmesi gerekir. Bu bir fazlalık değil borç verenin kendi parasıdır. Buradan hareketle borç veren kişinin borcu verdiği andaki değerini karşılayacak oranda fazlalık alması faiz hükmüne girmez, dolayısıyla haram olmaz. Kaldı ki bugün

¹⁰³ Müslim, ‘Müsâkât’, 18.

¹⁰⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/479-480.

piyasada olan paranın hadiste ifade edilen altı şeyin hükmüne girip girmediğinde de şüphe vardır.¹⁰⁵

Görüldüğü üzere Ateş, enflasyondan kaynaklı fazlalığın nesîe ribâsı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, bu fazlalığın paranın değerini koruma anlamına geldiğini dolayısıyla faiz olmadığını ifade ederek faiz konusuna çağdaş bir yorum getirmiştir.

Sonuç olarak, mezheplerin görüşlerinin aksine gayri müslimlerin şahitliğini kabul etmesi, kadınların şahitliğini alışveriş ve ticaret gibi hususların dışında erkeklerin şahitliğine denk görmesi, kadının sesi ve giyimi hususundaki yorumları, kazananla kaybedenin birbirini tanımaması ve ayrılan surenin az olması hasebiyle piyangoyu haram kapsamından çıkarır şeklindeki yorumu, enflasyondan kaynaklı olan fazlalığın nesie ribası olarak değerlendirilmemesi gerektiği hususundaki kanaati, Ateş'in çağdaş yorumcu çizgiyi tutarlı şekilde devam ettirdiğini göstermektedir.

1.3. MEZHEPLERİN GÖRÜŞLERİNDEN SONRA KENDİ DÜŞÜNCESİNİ İFADE ETME KONUSUNDA TUTARLILIK

Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinde ahkâm âyetlerini yorumlarken önce mezheplerin görüşlerini sonra kendi kanaatini belirtir. Söz konusu bu uygulamanın Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri'nin genelinde görülmesi eserin bu anlamda tutarlı olduğunu gösterir. Çalışmamızın bu kısmında eserin bu konudaki tutarlılığını örnekler üzerinden değerlendirmeye çalışacağız.

1.3.1. Süt Nedeniyle Haramlılık Konusunda Tutarlılık

Redâ' (süt emmek, emzirmek) kelimesi bir kadının sütünün emzirme veya başka bir yolla içilip yutulması demektir. Kur'an'da bu kelime türevleri ile birlikte on bir yerde geçmektedir.¹⁰⁶

Ateş, “*Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle*

¹⁰⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/482-483.

¹⁰⁶ Osman Kaşıkçı, “Redâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/384.

zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir”¹⁰⁷ âyetini yorumlarken, süt nedeniyle haramlık konusunda fakihlerin, süt emen kişiye kimlerin haram olacağı hususundaki görüşlerini ifade ettikten sonra kendi kanaatini açıklamıştır.

Ona göre âyette, süt emzirene anne, beraber emenlere kardeş denmesi fakihlere göre, nesep hükümlerinin süt akrabalığı konusunda da geçerli olduğu anlamına gelir. Yani sütanneler, sütkardeşler bulununca sütbabalar, sütkızlar, süthalalar, sütteyzeler, sütkardeş kızları da var demektir. Buradan hareketle süt nedeniyle haram olanların nesep yoluyla haram olanlara kıyasla yedi olduğu anlaşılır. Ancak Kur’an’da bunlardan sadece ikisinin zikretmekle yetinildiğini görmekteyiz. Süt emen çocuk için emziren kadın nasıl anne konumunda oluyorsa, kadının kocası da baba konumunda olur.¹⁰⁸

Ateş’e göre sütkardeşlerin evliliğinin haram olması, çocuğun küçük yaşta emdiği sütün vücuduna karışması nedeniyle çocuğun kadından bir parçayı taşımasından ötürüdür. Bu da, kadının sütanneliğine sebep olur. Böylece emziren kadının kendisi, çocukları, kardeşleri, usul ve fûrû’u emen kimseye haram olur. Ancak, emziren kadının kocasının emen çocuğun bedeninde kalan bir şeyi yoktur. Bunun için Kur’an “Sizi emziren analarınız, süt bacılarınız”¹⁰⁹ diyor. “Sütbabalarınız, süt amcalarınız” dememesi sütbabalığı ve süt amcalığı olmadığı anlamına gelir. Müellif buradan hareketle kanaatini emziren kadının usul ve fûrû’u, kardeşi, bacısı, amcası, dayısı, teyzesi emene haramdır. Kadının kocası ve başka kadınlardan olan çocukları emene haram değildir¹¹⁰ şeklinde ortaya koymuştur.

---

¹⁰⁷ Nisâ 4/23.

¹⁰⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/240.

¹⁰⁹ Nisâ 4/23.

¹¹⁰ Alaeddîn Ebû Bekr b. Mes’ud el-Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’ fi tertîbi’s-şerâi’* (b.y: Dârü’l Kütübi’l-İlmiyye, 1406/1986), 4/7; Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/241.

Emilecek sütün miktarı konusunda İmam Şâfiî, “Bir kere iki kere emmek haram kılmaz” hadisini delil alarak emmenin haram kılması için en az beş kere olması gerektiğini ifade eder.¹¹¹

Ebu Hanife (öl. 150/767) ve Mâlik (öl. 179/795) bir kere emmenin süt hükmünü geçerli kılacağı görüşündedir.¹¹²

Ateş, bu görüşleri belirttikten sonra, Kur’an’da emzirmenin miktarının belirtilmediği, mutlak olarak kullanılan ifadede bir kere emmekle süt hükmünün gerçekleşmiş olacağı kanaatinde olduğunu dile getirir.¹¹³

Süt hükümlerinin gerçekleşmesi için süt emme yaşının sınırı hususunda İmam Şâfiî, bir kadından iki yaşına kadar süt emen çocuk için haramlık oluşur kanaatinde. Ebu Hanife’ye göre ise süt emme süresi otuz aydır. İki buçuk yaşına kadar emen çocuklar için haramlık sabit olur.¹¹⁴

Ateş, “*Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler*”¹¹⁵ âyetinden hareketle süt emme süresinin iki yıl olduğunu ifade eder.¹¹⁶

Görüldüğü gibi Ateş, süt nedeniyle haramlığın gerçekleşmesi için emilecek sütün miktarı ve süt emme yaşı konusunda mezheplerin görüşlerini ifade ettikten sonra kendi kanaatini belirtmiştir.

1.3.2. Mülâmese Konusunda Tutarlılık

Müellif, “*Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanuncaya kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız, veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır*”¹¹⁷ âyetini yorumlarken, cinsel birleşmede bulunmak, ihtilam olmak, ya da şehvetle boşalmak suretiyle cünüp olup da yıkanma imkânı bulamayanların teyemmüm

¹¹¹ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’ fî tertibi’s-şerâi*, 2/4; Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/241.

¹¹² Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/241.

¹¹³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/241-242.

¹¹⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/414.

¹¹⁵ Bakara 2/233.

¹¹⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/243.

¹¹⁷ Nisâ 4/43.

etmesi gerektiğini söyler.¹¹⁸ Akabinde mülâmese tanımı üzerinde durur ve bu konuda fakihlerin görüşünü ifade ettikten sonra kendi düşüncesini de belirtir.

İmam Şâfiî'ye göre yabancı erkek ve kadının eline veya herhangi bir yerine şehvetli veya şehvetsiz dokunmak abdesti bozar. Kişinin mahremine dokunması hususunda, bunun abdesti bozacağını söyleyenler olduğu gibi bozmayacağını söyleyenler de vardır.¹¹⁹ Hanefilere göre el ile dokunmak akıntı olmadıktan sonra abdesti bozmaz.¹²⁰ İmam Mâlik de şehvetsiz olarak el ile kadına dokunmanın abdesti bozmayacağı kanaatindedir.¹²¹

Ateş'e göre mülâmese kadının etine dokunmak demektir. Bazı fakihlere göre kadının çıplak olan herhangi bir yerine elle dokunmuş olan erkeğin abdesti bozulur. Bunlar, İbn Mes'ud'un kadının vücuduna dokunmak ya da onu öpmek ile abdestin bozulacağını söylemesi üzerine bu kanaate varmışlardır. Oysaki İbn Mes'ud'un hanımını öptükten sonra abdest almadan namazını kıldığı rivayetinin de olduğunu söyleyen müellif, eğer bu iki rivayet de doğru ise bundan, kadına dokunduktan sonra abdest almanın müstehab olduğu anlamı ortaya çıkar. Dolayısıyla Ateş, Ebu Hanife'nin görüşünü destekler mahiyette kadına dokunmanın abdesti bozmayacağı, dokunduktan sonra abdest almanın müstehab olacağı kanaatindedir.¹²² Bu konuda da müellifin önce mezheplerin görüşlerini ifade edip ardından kendi düşüncesini belirttiği görülmüştür.

1.3.3. Kadına Yaklaşma Konusunda Tutarlılık

Eşler arası cinsel ilişki ile ilgili “*Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın. Kendiniz için (geleceğe hazırlık olarak) güzel davranışlar takdim edin. Allah'a karşı gelmekten sakının ve her hâlde onun huzuruna varacağınızı bilin. (Ey Muhammed!) Müminleri müjdele.*”¹²³ âyetinde geçen “*Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın*” cümlesi hakkında fakihlerin görüşlerini İbn Kesîr (öl. 774/1373) in tefsirinden almıştır.

¹¹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/289.

¹¹⁹ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu' şerhi'l-mühezzeb* (Beyrut: b.e.y, t.y), 2/ 26; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/291-292.

¹²⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/291-292.

¹²¹ Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Abdulfettah Muhammed el-Hulv (Kahire: b.e.y, 1982), 1/ 260; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/291-292.

¹²² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/291, 483.

¹²³ Bakara 2/223.

Hadisçilere göre âyetteki ‘أَلَىٰ شَيْئِكُمْ’ ifadesi çocuğun üreyeceği yer olan ferce erişmek şartıyla istediğiniz şekilde eşlerinizle münasebette bulunun demektir.¹²⁴

Hâkim, Dârekutnî ve Hatîbi Bağdâdî’nin çeşitli yollarla rivayet ettiklerine göre İmam Mâlik’in, kadına arkadan yaklaşmanın caiz olduğu onuşundaa rivayetinin olduğu söylenir. Ancak İbn Kesîr bu rivayetlerin senedlerinde zayıflık olduğunu ifade etmektedir. Nâfi’ İbn Ömer’in “Âyet kadınlara arkalarından yaklaşmanın caiz olduğu hakkındadır” şeklinde bir rivayetinin olduğunu nakletmiş, fakat başkalarının bu rivayeti yalanladığı ifade edilmiştir.¹²⁵ Ancak Ebu Hanife, Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) ve İmam Şafî’ye göre kadına ancak fercinden yaklaşılabılır.¹²⁶

Kadınla arkadan ilişkide bulunmanın haram olduğunu söyleyenler de şu hadisleri kendilerine delil getirirler. “Kadınlara arkadan varmayın. Allah hak (kı söylemek) ten utanmaz.”¹²⁷ “Erkek veya kadına arkasında varan adama, Allah bakmaz.”¹²⁸ Tirmizi “Kadınlara arkadan varmayın. Allah hak (kı söylemek) ten utanmaz.” hadisi için senedi zayıf, “Erkek veya kadına arkasında varan adama, Allah bakmaz.” hadisi için “garip” demiştir.¹²⁹

Ateş, konu ile ilgili fakihlere ait bu görüş ve değerlendirmeleri verdikten sonra kendi düşüncesini gerekçeleri ile ortaya koymuştur. Ona göre âyet, “*Tarlanıza istediğiniz şekilde varın*” demekle kadını ekin ekilen tarlaya benzetmektedir. Tarla nasıl ekin veriyorsa kadın da öyle çocuk vermektedir. Kadınla ilişkideki amaç sadece şehveti tatmin değil, ayrıca ürün elde etmek yani neslin devam etmesidir. Kadın neslin devam vasıtasıdır. Neslin üreme yeri de ferçtir. “*Temizlendikleri zaman onlara Allah’ın emrettiği yerden varın*”¹³⁰ âyeti ile “*İsteddiğiniz şekilde varın*” âyeti de normal üreme yerinin kastedildiğini göstermektedir. Kısacası Allah, çocuk olması için belli yere istediğiniz şekilde varın demektedir. Başka yol üremeye elverişli değildir. Kadınla ters ilişkide bulunma hem eziyet hem de israftır. Allah bu ikisini de haram kılmıştır.

¹²⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/387.

¹²⁵ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, 1/351-352; Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/387.

¹²⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/387.

¹²⁷ Tirmizi, “Radâ”, 12.

¹²⁸ Tirmizi, “Radâ”, 12.

¹²⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/387-388.

¹³⁰ Bakara 2/222.

Rivayetlere dayanarak kadına fercinin dışında yaklaşmanın caiz olduğunu söyleyenlerle, hadislere dayanarak kadınla ters ilişkide bulunmanın haram olduğunu söyleyenlerin delillerinde zayıflık vardır. Kadınla ters ilişkide bulunma ya haram ya da harama yakın mekruhtur.¹³¹ Müellif, kadınla ters ilişkide bulunmanın haram olduğunu belirtmek için delil olarak hadisleri göstermeyi eleştirmiş, ilgili âyetten (*Kadınlarınız sizin tarlanızdır*) bu hükmün zaten çıkarılabileceğini belirtmiştir.

1.3.4. Hırsıza Verilen El Kesme Cezası Konusunda Tutarlılık

Ateş, hırsıza verilen el kesme cezası ile ilgili “*Yaptıklarına bir karşılık ve Allah’tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”¹³² âyetinin yorumunda da yine fakihlerin konu ile ilgili düşüncelerini ortaya koyduktan sonra kendi görüşünü aktarmıştır.

Hırsızlığı sabit olan kişiye ilgili âyete uygun olarak verilecek ceza el kesme cezasıdır.¹³³ İslâm hukukçularına göre hırsızın yakalanıp hâkim huzuruna çıkartıldıktan sonra tövbe etmesi, haddin uygulanmasına engel değildir.¹³⁴ Fakat Ateş’e göre bir kez hırsızlık yaptıktan sonra pişman olup tövbe edene bu ceza uygulanmaz. İslâm’ın gayesi insanların elini kesmek değil, toplumu ıslah etmek ve düzeni sağlamaktır. Bu ıslah el kesmeden de sağlanabiliyorsa mutlaka elin kesilmesi gerekmez. Suçlu, tamamen cezasız da bırakılmaz, dövülür, gözetim altında tutulur, hapsedilir, çaldığı mal da tazmin ettirilir.¹³⁵

Hırsızlık suçunun tekrar etmesi halinde verilecek ceza hususunda da yine farklı görüşler vardır. Ebu Hanife’ye göre ilkinde hırsızın eli, ikincisinde ayağı kesilir. İkiden sonra tekrarı durumunda ise sadece hapsedilir.¹³⁶ Mâlikî ve Şâfiilere göre, suçu ilk işlediğinde sağ kolu, ikinci kez işlediğinde sol ayağı, üçüncü kez tekrar ederse sol eli, dördüncüsünde ise sağ ayağı kesilir, sonra

¹³¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/388.

¹³² Mâide 5/38.

¹³³ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/134.

¹³⁴ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid* (Kahire: Dârü'l Hadîs, 1425), 4/236-237; Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2: 525; Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/392.

¹³⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/525.

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/167; Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/525.

hapsedilir.¹³⁷ Ateş'in "el kesme cezası uslanmayanlara verilecek cezadır" cümlesinden hırsızlığın tekrarı durumunda bu fiili yapan kişiye el kesme cezasının verileceği anlaşılmaktadır.¹³⁸

Ateş, İmam Şâfiî'nin görüşünü tenkit eder. Ona göre böyle bir ceza, kişinin ölüme terkedilmesi anlamına gelir. Ayrıca bu görüşün kesin bir delili de yoktur. Âyet, sadece hırsızın elinin kesilmesini emrediyor. Suçun tekrarı durumunda el ve ayakların kesilmesi gerektiğini ifade etmiyor. "Allah'a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri, yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır"¹³⁹ âyetine göre, Müslümanlara karşı savaşan teröristlerin bir eli ve bir ayağı sağlam bırakılıyor. Oysa hırsızlığı tekrardan yapan hırsızın el ve ayaklarının kesilmesine hükmedilmesi, hırsızın Müslümanlara karşı savaşan teröristlerden daha ağır cezalandırılması anlamına geleceği¹⁴⁰ düşüncesinden hareketle bu görüşe katılmadığını ifade etmiştir. Böylece hırsıza uygulanacak had cezası ile ilgili mezheplerin görüşlerini naklettikten sonra kendi kanaatini de belirtmiştir.

Ateş'in, süt nedeniyle haramlılık, mülânese, kadına yaklaşma ve hırsıza verilen el kesme cezası konularında mezheplerin görüşlerini ifade ettikten sonra kendi kanaatini belirtme metodunu tefsirin genelinde devam ettirdiği için bu konuda Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserin tutarlı olduğu görülmüştür.

1.4. SÛRELERİN TANITIMI KONUSUNDA TUTARLILIK

Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eseri incelediğimizde öne çıkan özelliklerinden biri de her sûrenin tefsirine başlanmadan önce sûrenin içeriği ile ilgili bir özetin yapılması ve sûre hakkında çeşitli bilgilerin verilmesidir. Ayrıca sûrenin hangi konulardan bahsettiği kısa olarak ifade edilmektedir. Sûredeki âyet sayısı, resmi tertip ve iniş sırasına göre yerinin neresi olduğu ve sûrenin indiği yer anlamında bazı bilgiler verilmektedir. Sûrenin tanıtımı anlamına gelecek bu

¹³⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/235-236; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/525; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühu*, 6/97.

¹³⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/524.

¹³⁹ Mâide 5/33.

¹⁴⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/525.

bilgilendirme her sûrenin girişinde yapıldığından, eser bu konuda tutarlı görülmektedir.

Ateş göre Nisâ sûresinin büyük bir kısmında kadından bahsedildiği için kadınlar anlamına gelen Nisâ sûresi olarak isimlendirilmiştir. Mümtehine sûresinden sonra hicretin 3-5. yılları arasında Medine’de inmiştir ve 176 âyetten oluşmaktadır.

Bu sûre, yetimler ve haklarından, evlenme, eşlerin birbirlerine karşı olan vazifeleri, cünüplük ve sarhoşluğun hükümleri, yetkiyi elinde bulunduranlara itaat edilmesi, açıklığa kavuşmamış hususlarda ilim sahiplerinin ictihad yapacağı, düşmana karşı her zaman hazırlıklı olma, zalimlerle mücadele, Müslümanların birlik ve beraberliği, adam öldürmenin hükümleri, peygamberlerin gönderilmesindeki hikmet, bütün peygamberlere imanın gerekliliği, Müslümanların gayri müslimler ile olan siyasi ilişkileri ve Hz Peygamberin hayatıyla ilgili bazı bölümleri ihtiva etmektedir.¹⁴¹

Ateş, Yûnus sûresinin Kur’an’da yazılış sırasına göre 10, iniş sırasına göre 51. sırada yer aldığını ve 109 âyetten oluştuğunu ifade etmektedir. Bir takım rivayetlere göre ilk kırk âyetinin Mekke’de diğer âyetlerinin Medine’de indiği ifade edilse de Ateş’e göre Medine’de inen âyetlerin içeriği Mekke’de inen âyetlerin içeriğine uyduğu için sûrenin Mekke’de indiği söylenebilir.

Yûnus sûresinde inkârcıların çeşitli davranışlarına ve batıl inançlarına işaret edilir. Ahiret hesabı, ceza ve sevap konularında bilgi verilir ve uyarılar yapılır. İnanmanın ve inkâr etmenin insanın ruh dünyasına olan etkilerine işaret edilir.

Ayrıca hidayet veya sapıklığın tercihinde insanın sorumluluğu, peygamberin görevinin ne olduğu, Hz. Nuh ile kavmi, Hz. Musa ile Firavun arasında geçen olaylara işaret edilerek, müminlerin kurtuluşu ve azgınlara çetin sonucu anlatılmaktadır.¹⁴²

Ateş’e göre İsrâ sûresi 111 âyetten oluşmaktadır. İniş sırasına göre 50, Kur’an’da yazılış sırasına göre 17. sûredir.

İsrâ sûresi, Hz. Peygamberin geceleyin Mekke’den Kudüs’e olan manevi seyahatini anlatır. İsrail oğullarının yükselme ve gerileme dönemlerine işaret eder.

¹⁴¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/187.

¹⁴² Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 4/197.

Allah'ın yerde ve gökteki kudretine işaret eder ve öğütler verir. Allah'a kulluk, ana babaya iyilik, akrabaya, yoksula, yolcuya iyilikten bahseder. Cimrilik ve israftan kaçınmanın gerekli oluşundan, zina etmemek ve adam öldürmemek gibi meseleleri konu edinir. Ölçü ve tartıyı tam yapmak, söze sadık kalmak, kibirlenmemek ve zanna uyararak başkaları hakkında dedikodu yapmama konularına değinir.

Ayrıca Allah'ın eşi ve ortağının olmadığı vurgusu yapıldıktan sonra müşriklerin inatçı tutumları, öldükten sonra dirilmenin hak olduğuna inanmayışları, insanın yaratılışına ve şeytanla Hz. Adem düşmanlığının başlangıcı anlatılır. Müşriklerin Hz. Peygamber'den çeşitli mucizeler istedikleri, Hz. Musa'nın davasını engelleyip onu yurdundan çıkarmak isteyen Firavun ve adamlarının helak edilmesi anlatılarak Hz Muhammed'in davasına engel olmak isteyenlerin de helak edileceği ima edilir.¹⁴³

Ateş, Yâsin sûresinin Mekke'de indiğini, iniş sırasına göre 41, Kur'an'da yazılış sırasına göre 36.sırada yer aldığını ve 83 âyetten oluştuğunu ifade etmiştir.

Sûrede Kur'an'ın Allah tarafından indirildiği ve Hz. Muhammed (s.a.v) in gerçek peygamber olduğu vurgulanıp kâfirlerin tutumu eleştirilir. Allah'ın gökteki ve yerdeki kudretini anlatan tabiat varlıklarına ve olaylarına işaret edilerek Kâfirlerin karşılaştıkları sonuçlar canlandırılır. Hz. Peygamberi teselli için Hıristiyan azizlerine ait bir davetin hikâyesi anlatılır.¹⁴⁴

Ateş'e göre, Kıyâmet sûresi Mekke'de inen ilk sûrelerdendir. Yazılışa göre 75, iniş sırasına göre 31. sırada yer alır ve 40 âyetten oluşmaktadır.

Bu sûre, adını ilk âyetteki "kıyâmet" kelimesinden alır. Kıyâmetin vuku bulması, âhiret günü insanların Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceği, iyi davranışlarda bulunmuş olanların sevineceği, kötü davranışlarda bulunmuş olanların üzüleceği anlatılır. Bu sûrede, insanları bir meniden yaratmış olan Allah'ın, ölüleri diriltmeye kadir olduğu da vurgulanır.¹⁴⁵

---

¹⁴³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/187.

¹⁴⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/333.

¹⁴⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10/169.

1.5. SÛRELERDE YER ALAN PRENSİPLERİ ORTAYA KOYMADA TUTARLILIK

Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eseri incelediğimizde sûrelerin sonlarında, o sûrede anlatılanlardan çıkartılmış bazı prensiplerin, “Sûrede Getirilen Başlıca Kurallar”, “Sûrede Getirilen Başlıca Prensipler” başlıkları altında zikredildiğini görmekteyiz. Mustafa Zeki Terzi, her sûrenin tefsirinden sonra o sûrede yer alan Kur'an prensiplerinin zikredilmesini Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsirinin önemli özelliklerinden biri olarak ifade etmiştir.¹⁴⁶ Müellif, hiçbir sûrenin sonunda bu uygulamadan taviz vermemiş, bu yöntemi her sûrede tekrarlayarak söz konusu konudaki tutarlılığını ortaya koymuştur. Ayrıca yapmış olduğu değerlendirmelerde İslâm toplumunu göz önünde bulundurarak ictimai tefsir anlayışı konusunda değerlendirmelerde bulunmuştur.

Ateş, Bakara sûresini yorumladıktan sonra bu sûrede anlatılanlardan hareketle bazı kurallar çıkarmıştır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

1. Allah'ın peygamberlere gönderdiği dinlerin üç temeli vardır: Allah'a ve ahiret gününe inanmak ve Allah'ın rızasına mazhar olacak güzel davranışlarda bulunmak.
2. Allah'ın vadettiği saadetin devamı için, onu göstermiş olduğu istikamette yürümek, buyruklarına uymak ve ona vermiş olduğumuz kulluk sözünde durmak gerekir.
3. Dine davet edenlerin samimi, sözlerine sadık olmaları, söylemiş olduklarını öncelikle kendilerinin yapması gerekir.
4. İman, bir engel olmadığı surece Hz. Peygamber'in aldığı bütün vahiyelere uymayı gerektirir.
5. Allah yaratılmışlara güçlerinin fevkinde bir şey yüklemez.
6. Herkes kendi yaptığı işten sorumludur, Kendi sebep olmadıktan sonra hiç kimse başkasının günahından sorumlu değil.¹⁴⁷

Müellifin, Mâide sûresinin tefsirinden sonra sureden çıkarttığı bazı kuralları şöyle özetlemek mümkündür:

1. Allah, Kur'an'ı indirerek İslâm dinini tamamladı ve kulları için sadece İslâm'a razı oldu.

¹⁴⁶ <http://www.suleyman-ates.com/eserleri.html>. 18/12/2020.

¹⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/502-506.

2. Kumar ve falcılık haramdır. İnsan, işlerini aklını kullanarak halletmelidir. Fal bakarak veya fal okları çekerek işleri düzenlemeğe çalışmak Kur'an'a aykırıdır.
3. Peygamberler hariç hiç kimsenin Allah adına helâl ve haram koyma hakkı yoktur.
4. Hiçbir bireyin veya milletin kendisini başkalarından üstün, Allah'ın seçkin kulu veya topluluğu görme hakkı yoktur.
5. İyiyi ve güzeli emredip, kötülüklerden men etmek, dinin en önemli kurallarındandır.
6. Kumar ve alkollü içecekler haramdır.¹⁴⁸

Ateş, Nûr sûresinin sonunda ise,

1. Allah, kullarını doğru yola iletmek için anlaşılır âyetler indirmiştir.
2. Namuslu insanları zina ile suçlamak büyük bir günahdır.
3. Birisi için söylenen dedikodulara hemen inanmamak gerekir. Söyleneni doğruluğunu araştırıp doğruluğunu öğrenmeden insanlar hakkında kötü zanda bulunulmamalıdır.
4. Evlenme ihtiyacında olanlar evlenmeye çalışmalı, evlenme toplum tarafından kolaylaştırılmalıdır.
5. Gerçek iman, Allah'a ve peygamberine itaati gerektirir¹⁴⁹ gibi bazı prensipleri zikretmiştir.

Necm sûresinin ardından,

1. Dönüş Allah'adır. Herkes yaptığıının hesabını onun huzurunda verecek.
2. Bağışlaması bol olan Allah, kullarını çok esirger.
3. Gaybı Allah'tan başkası göremez, bilemez.
4. Gaflete dalanlar, gülüp eğlenmek yerine sonlarını düşünerek ağlamalıdır.
5. İnsan için çalıştığından başkası yoktur. Herkes çalıştığıının karşılığını mutlaka görür¹⁵⁰ gibi bazı prensiplere eserinde yer vermiştir.

---

¹⁴⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/89-93.

¹⁴⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/216-221.

¹⁵⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/138-140.

İhlâs sûresinin sonunda ise sûreden çıkarttığı bazı kuralları ifade etmiştir:

1. Allah birdir. O, hiçbir şeye muhtaç olmadığı halde her şey ona muhtaçtır.
2. Kendisinin dışında bütün varlıkları yaratan Allah'tır. O, yaratılmamış olup varlığı kendindedir.
3. Allah'ın dengi, benzeri, ortağı yoktur. İbadet onun hakkıdır.¹⁵¹

Bu metodu tüm sûrelerin sonunda görmek mümkün olduğu için Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eser bu konuda da tutarlı görülmüştür.

1.6. FARKLI KIRAATLARA YER VERME KONUSUNDA TUTARLILIK

Kur'an, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygambere indirilmiş bir kitaptır. İnen âyetleri Hz. Peygamber okumuş sahabeye de yazdırmıştır. Sahabe bu âyetleri ezberlemiş ve defalarca okumuştur. Bazı sahabeler bu âyetleri peygamberin sağlığında yazıp kendileri için Mushaf edinmişlerdir.¹⁵²

Hz. Peygamber sahabeye Kur'an'ı okurken bazı guruplar için Arap lehçelerine uyararak okuyuşu kolaylaştırmıştır. Bundan dolayı bazı âyetlerin okunuşları ile alakalı sahabeler arasında farklılıklar vardı. “Kur'an yedi harf üzere indirildi, ondan kolayınıza geleni okuyunuz” hadisindeki “yedi” ifadesi ile kastedilen yedi sayısı değil, okuma şekillerindeki çokluktur.¹⁵³

Hz. Peygamberin vefatından sonra Ebu Bekir döneminde Kur'an sahifeleri bir araya getirilip oluşturulan mushaf, Hz. Osman döneminde çoğaltılan Kur'an nüshaları Mushaf olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca bu Mushaf İmam sıfatıyla nitelendirilip Hz. Osman'ın emriyle farklı eyaletlere gönderilmiştir.¹⁵⁴ Mushaftaki yazı noktasız ve harekesiz olduğundan dolayı peygamberden mütevatir olarak gelen tüm kıraatleri içermekte idi.¹⁵⁵ Noktalama ve harekelerin olmayışı, kabileler arası lehçe farklılıklarının oluşu, Arap gramerindeki esneklikten dolayı Hz. Osman döneminde yeniden sekiz nüsha olarak yazılan

¹⁵¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 11/184.

¹⁵² İbn Mücâhid Ebu Bekir b. Ahmet b. Musa b. El-Abbas et-Temîmî el-Bağdâdî, *Kitâbü's-seb'a fi'l-kıraât*, thk. Şevki Dayf (Mısır: Dârü'l-Mearif, 1972); 5.

¹⁵³ Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Kur'an”, 27; İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a fi'l-kıraât*, 6.

¹⁵⁴ Necattin Hanay, *Kur'an Tefsirinde Kıraat Farklılıklarının Rolü: Zeccâc ve Taberî Örneği* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 38.

¹⁵⁵ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a fi'l-kıraât*, 9.

mustafta da okuma farklılıkları devam etmiş, hicri üçüncü ve dördüncü asırda dilciler bu farklılıkları derlemişlerdir. Bu düzenleme sonrasında yedi kıraat meşhur olmuş, akabinde üç kıraat daha eklenerek sayı ona yükselmiştir.¹⁵⁶

Kıraat, “Kur’an lafızlarının farklı okuma şekillerini, kelimelerin şeddeli şeddesiz eda keyfiyetlerini bildiren bir ilimdir”¹⁵⁷ şeklinde tarif edilmiştir.

Mâide sûresinin 15. âyeti, Kur’an’ın Allah tarafından gönderilmiş apaçık bir kitap olduğunu ifade etmiştir. Kur’an âyetlerinin bir kısmı diğer bir kısmını açıkladığı gibi âyetleri oluşturan kelimelerin bazılarının farklı vecihlerle okunması da Kur’an’ın açıklayıcı yapısına katkı sunmaktadır.¹⁵⁸

İlk dönem müfessirleri tarafından dikkate alınmış olan kıraat farklılıkları, daha sonraki dönemlerde tefsirlerde yer alma konusunda giderek önemini kaybetmiştir. Ateş, Hz. Peygamberin müsaade ettiği okuma ihtimallerinden biri olması, sahabenin okuma farklarını yansıttığı için kıraat farklılıklarına eserinde yer verdiğini ifade etmiştir.¹⁵⁹ Tefsirde farklı kıraatlere yer verme geleneğini yeniden başlatıp her sûrenin sonunda farklı vecihlere yer verdiği için Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri adlı eser bu konuda tutarlı görülmüştür.

Tutarlılık başlığı altında verilen örnekler ve yapılan açıklamalar müellifin tefsir metodu ile ilgilidir. Eserdeki tutarlılık, ele alınan bu başlıklarla sınırlı değildir. Konu eksenli değerlendirildiğinde tutarlılık noktasında daha fazla örnek vermek mümkündür.

---

¹⁵⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/81.

¹⁵⁷ Muhammed Salim b. Muhaysin, *el-Muğni fi tevcîhi’l-kıraâti’l-aşri’l-mütevâtire* (Beyrut: b.e.y, 1993), 1/45.

¹⁵⁸ Mehmet Ünal, *Kur’an’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü* (İstanbul: Fecr Yayınları, 2005), 15.

¹⁵⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/82; <http://www.eserleri.html> suleyman-ates.com, 10/11/2020.

İKİNCİ BÖLÜM

YÜCE KUR'AN'IN ÇAĞDAŞ TEFSİRİ ADLI ESERDE TUTARSIZ GÖRÜLEN KONULAR

Tutarsızlık, aynı bağlamda kullanılan iki cümle arasındaki uyumsuzluk, aralarındaki çelişki ve insicamsızlık demektir. Bir başka tanıma göre tutarsızlık, iki yargı arasındaki çelişkiden kaynaklanan bir hatadır. Tutarsızlık, metinde anlatılmak istenenin metnin bütününe kapsayacak şekilde gerçekleştirilememesi, sonra söylenenin öncekileri desteklememesi ve metnin kendi içinde çelişmesidir. Tefsirlerde görülen tutarsızlıklardan kasıt, bir eserde aynı konu ile ilgili çelişkili, birbiri ile tezat oluşturan bilgilerin verilmesidir.¹⁶⁰ Örneğin, eserin mukaddimesinde isrâiliyata dair bilgilerin tefsirlerde yer almaması gerektiği düşüncesini savunan müellifin eserinde isrâiliyata yer vermesi tutarsızlıktır. Bir konu ile ilgili eserin ilk sayfalarında savunulan düşünce neyse, eser tamamlanana kadar o düşünce varlığını muhafaza etmelidir.

Tutarsızlığa neden olan uyumsuzluk, tam bir uyumsuzluk olabileceği gibi, eksik de olabilir. Bu açıdan bakılınca, tutarsızlığı derecelendirmek mümkündür. Tüm yönleri ile uyumsuzluk arzeden tutarsızlıkla kısmen uyumsuzluk arzeden tutarsızlık aynı değildir.¹⁶¹

Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinde tespit edebildiğimiz tutarsızlıkları ortaya koymaya çalışacağız.

2.1. YORUMDA TUTARSIZLIK

2.1.1. Tevrat'ın Tahrifi Konusunda Tutarsızlık

Sözlükte yönelmek, meyletmek, sapmak manasındaki “harf” kökünden türeyen tahrif, iki şekilde yorumlanması mümkün olan bir sözü bir tarafa çekmek, kelimenin veya sözün anlamını benzer anlamlarla değiştirmek gibi manalara

¹⁶⁰ Aygün, “Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri”, 945, 946.

¹⁶¹ Aygün, “Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri”, 946.

gelir.¹⁶² İslâm literatüründe tahrif, sonraki dönemlerde Yahudi ve Hıristiyanların kendi kutsal metinlerini kasıtlı şekilde değiştirmelerini veya yanlış yorumlamalarını ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁶³

Ateş'in tahrif kavramı ile ilgili değerlendirmesini Nisâ sûresinin 46. âyetine yapmış olduğu yoruma baktığımızda görürüz. İlgili âyette Yüce Allah şöyle buyurur.

*“Yahudilerden öyleleri var ki, kelimeleri yerlerinden tahrif ediyorlar. Dillerini eğip bükerek ve dini taşıyarak “işittik ve isyan ettik”, “dinle, dinlemez olası” “Raina” diyorlar. Eğer onlar, “işittik ve itaat ettik; dinle ve bize bak” deselerdi, bu kendileri için daha iyi, daha doğru olurdu. Fakat Allah, inkârlarından dolayı onları lânetlemiştir. Pek az inanırlar.”*¹⁶⁴

Ateş, Kur'an'ın, “kelimeleri yerlerinden tahrif ettikleri” âyeti ile kastının Yahudilerin kendi kitaplarını tahrif etmelerinin olmadığını, çünkü daha sonraki âyetin devamında “sizin yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirdiğimiz bu (Kur'an)a uyun...”¹⁶⁵ cümlesinin Yahudilerin elinde bulunan kitabın doğruluğunun Kur'an tarafından kabul edildiğini gösterir. Yahudilerin ellerindeki kitap tahrif edilmiş olsa Kur'an o kitabı tasdik etmez.¹⁶⁶ Görüldüğü gibi müellif burada Tevrat'ın tahrif edilmediğini savunmaktadır.

Ateş daha sonra, tahrif kavramının Yahudilerin bir kısmının Peygamber (s.a.v) ve Müslümanlara karşı olan olumsuz tavırlarını içerdiğini söyler. Bir kısım Yahudilerin Müslümanları kandırmak için onların birtakım sözlerini kendi kitaplarındaki sözlere benzettiklerini, ayrıca Müslümanların birtakım sözlerini de kendi anlamlarının dışında başka anlamlara gelecek şekilde değiştirdiklerini ifade etmektedir. Yani gerek peygamberleri ile gerekse Müslümanlarla konuşurken onların sözlerinin tahrif edilmesi olarak yorumlamıştır. Buradaki tahrifin, Tevrat'ın tahrif edilmesi olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶⁷ Ateş, bir sonraki sayfada ise Tevrat'ta tahrifat olduğunu kabul ettiğini “Tevrat'a tahrifat

¹⁶² Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (Kahire: Dârü'l-Marife, 1998), 228; Muhammed Tarakçı, “Tahrif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/422.

¹⁶³ Cemâleddin Muhammed b. Mükerrrem, İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1984), 9/43; Tarakçı, “Tahrif”, 39/422.

¹⁶⁴ Nisâ 4/46.

¹⁶⁵ Nisâ 4/47.

¹⁶⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/297-298.

¹⁶⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/296.

girdiğine kuşku yoktur. Zaten Hz. Musa'dan asırlarca sonra derlenebilmiş bir kitabın aynen korunmuş olması mümkün değildir”¹⁶⁸ cümleleriyle kabul etmiştir. Tevrat'ın, Babil esaretinden sonra derlenmiş olduğundan, içerisine Yahudi din adamlarının ifadelerinin girdiğinden, içerisinde çok sayıda Babil sözünün olduğundan bahseder.¹⁶⁹

Müellif, Ra'd sûresi 43. âyeti yorumlarken ise Kur'an'ın anlattıklarının Tevrat'ın anlattıklarına uyduğunu, İbranice okumasını bir kenara koyalım Arapça dahi okuyamayan insanın o kitaptaki kıssaları ve prensipleri zamanla onlara yapılmış olan eklemelerden arındırıp çok veciz bir şekilde ifade etmesi Hz. Muhammed'in peygamberliğinin kanıtıdır diyerek Tevrat'ın tahrif edildiğini kabul etmiş olmaktadır.¹⁷⁰ Bir başka yerde Ateş, Tevrat'ın tahrif edildiğini, Babil sözlerini barındırdığını, Yahudi din adamlarının derlemelerinden oluştuğunu ifade etmektedir.¹⁷¹

Kısacası Ateş, önce buradaki tahrifin Tevrat'ın tahrif edilmesi anlamına gelemeyeceğini ifade etmesinin ardından, daha sonraki sayfada tahrifin Tevrat'ta kesinlikle olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, Tevrat'ın tahrifi meselesinde müellifin farklı anlaşılmalara sebep olacak yorumlarda bulunduğunu ve Tevrat'ın tahrifi konusundaki yaklaşımının tutarlı olmadığını göstermektedir.¹⁷²

2.1.2. Ehl-i Kitabın Cennete Girmesi Konusunda Tutarsızlık

Ehl-i kitap tamlaması ilâhi kaynaklı bir kitaba inananlar anlamına gelir. Buna göre Müslümanlara da Ehl-i kitap denilebilir. Bu ifade Kur'an dışındaki ilahi kitaplarda kullanılmamıştır. Terim olarak, Müslümanlar dışındaki kutsal kitap sahibi din mensupları için kullanılan Ehl-i kitap ifadesi Kur'an'da otuz bir yerde geçmektedir.¹⁷³

¹⁶⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/297.

¹⁶⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/297.

¹⁷⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/489.

¹⁷¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/297.

¹⁷² Aygün, “Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri”, 949; Muammer Erbaş, “Süleyman Ateş ve W. CantWell Smith'e Ehl-i Kitab (Hıristiyanlar)'ın ve Müslümanların Kurtuluşu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/40 (2014): 65; Hasan Yıldırım, *Kur'an'da Ehl-i Kitab bağlamında Mevdudi ve Süleyman Ateş'in Görüşlerinin Mukayesesi* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 130.

¹⁷³ Muhammed Fuâd Abdülbâki, *Mu'cemü'l-müfrehes li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), 95-96; M.Fatih Kesler, *Kur'an'da Yahudiler ve Hıristiyanlar* (Ankara: TDV

Ehl-i kitap kavramının Kur'an'da sadece Yahudi ve Hıristiyanlar için kullanılmış olması, bunların bir kısım eksiklik ve hatalarına rağmen Allah, peygamber, kitap ve âhiret inançlarının bulunması, ayrıca Kur'an'ın muhatabı olan dönemin insanları tarafından bu dinlerin tanınıyor olmasıdır.¹⁷⁴

Müellif, Ehl-i kitabın cennete girip girmeyeceği hususundaki genel kanaatini “*Şüphesiz iman edenlerden, Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sâbiülâlerden her kim ki Allah'a ve âhiret gününe inanır, iyi bir iş yaparsa elbette onlara, Rableri katında mükâfat vardır, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir*” meâlindeki Bakara sûresi 62 ve “*İnananlar, Yahudiler, Sâbiülâler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve âhiret gününe inanan ve iyi işler yapanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir*” meâlindeki Mâide sûresi 69. âyetlerini yorumlarken şu şekilde ortaya koymuştur: Bakara sûresi 62. âyete göre kim Allah'a Kur'an'ın anlattığı biçimde inanır, Üzeyr'i veya İsa'yı Allah'ın oğlu olarak kabul etmeyip âhirete de tam anlamıyla inanırsa, İslâm dinine girmese dahi Kur'an'ın Allah'ın gönderdiği son kitap ve Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu inkâr etmez ise cennete girecektir. Çoğu müfessirlerin Allah'a ve âhiret gününe inanan kimselerin ancak Hz. Muhammed (s.v.v) e inanıp Müslüman olduktan sonra güvene kavuşacakları ve âhirette üzülmeyecekleri görüşündedirler. Kanaatimize göre âyet mutlak, Müslüman olma diye bir kayıt ve sınırlamanın olmaması gerekir. Gerek Mâide sûresinin 69. âyeti, gerekse Kur'an'ın başka âyetlerinden de anlıyoruz ki Allah cennete girmek için kendisine şirk koşmaksızın iman, âhiret gününe iman ve sâlih amel olmak üzere üç şart belirlemiştir. Bu şartları yerine getiren her kul cennetlidir.¹⁷⁵ Müellife göre üç kitabın temel konularında bir ayrılık yoktur. Ehl-i kitap Yahudi ve Hıristiyan kaldıkları halde, Kur'an'ı inkâr etmez, onun gereklerine aykırı davranmazlar, Allah'a ve âhirete inanırlarsa cennete girerler. Kendi dinlerinden ayrılmış Müslüman olmalarına gerek yoktur.¹⁷⁶

Ancak Ateş, En'âm sûresi 92. âyeti yorumlarken kendinden öncekileri tasdik etmek için gönderilen bu kitabın Hz. Muhammed'e indirildiğini, âhiret

---

Yayımları, 1993), 66; Remzi Kaya, “Ehl-i Kitap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 10/516.

¹⁷⁴ Kaya, “Ehl-i Kitap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10/516.

¹⁷⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/174-175.

¹⁷⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/175.

gününe iman edenlerin bu kitaba inanmaları ve namaz kılmaları gerektiğini belirterek kurtuluşa ermek, cennete girmek için Kur'an'a imanın şart olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷ Mâide sûresi 66. âyetin yorumunda da Ehl-i kitabın Tevrat ve İncil'e inandıkları gibi Kur'an'a da inanmaları gerektiğini, aksi takdirde ortak mesaja uygun davranmamış olacaklarını dile getirmektedir.¹⁷⁸ Böylece Mâide sûresi 69. âyete dayanarak cennete girmek için gerekli gördüğü üç şarta Kur'an'a inanma şartını da eklemiştir.¹⁷⁹

Müellif, Müslümanların peygamberlere imanının nasıl olması gerektiğinden bahseden Bakara sûresi 136. âyetle ilgili düşüncelerini, Yahudiler kendi peygamberlerine inanır Hz. İsa'ya inanmazlar, Hıristiyanlar ise Hz. İsa ve öncesi peygamberlere inanır Hz. Muhammed'i inkâr ederler, Müslümanlar ise peygamberler arasında ayırım gözetmeksizin hepsine inanır cümleleriyle ifade eder. Bundan sonra gelen 137. âyet ise Ehl-i kitabı Müslümanların peygamberlere inandıkları gibi ayırım yapmaksızın inanmaya davet ettiğini, böyle yaparlarsa doğru yolu bulmuş olacaklarını belirtmektedir.¹⁸⁰ Böylelikle müellif, peygamberler arasında ayırım yapmaksızın tümüne iman etmeyi, dolayısıyla o peygamberlerden biri olan Hz. Muhammed'e imanı da cennete girme şartı olarak ortaya koymaktadır.¹⁸¹

Konu ile ilgili olarak buraya kadar ortaya koyduklarımızdan şunu anlıyoruz ki müellif, Allah'a, âhiret gününe iman ve sâlih amel olarak ifade etmiş olduğu cennete girme şartlarına daha sonra Hz. Muhammed'e ve Kur'an'a iman şartlarını da eklemiştir.

Ancak Ateş, Mâide sûresi 66. âyetin tefsirinde kitap ehlinin Kur'an'a imanını, Kur'an'ın vahiy yoluyla indiğini kabul edip ona saygılı davranma olarak tanımlamış, Kur'an'a imanın kendi dinlerini bırakma anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir.¹⁸² Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eseri tetkik ettiğimizde

---

¹⁷⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/198.

¹⁷⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/33.

¹⁷⁹ Mustafa Hocaoğlu, "Süleyman Ateş'in Tefsirinde Bütünlük Sorunu: Ehl-i Kitab'ın Cennet'e Girmesi ve Tevrat'ın Tahrifi Meselesi", *İslami Araştırmalar Dergisi* 23 (2012), 44.

¹⁸⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/246.

¹⁸¹ Hocaoğlu, "Süleyman Ateş'in Tefsirinde Bütünlük Sorunu: Ehl-i Kitab'ın Cennet'e Girmesi ve Tevrat'ın Tahrifi Meselesi", 43.

¹⁸² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/30.

müellifin buradaki düşüncesi ile paralel olmadığı kanısında olduğumuz birtakım yorumlarına rastlamaktayız. Bu yorumlardan birkaçı şöyledir.

Birincisi;

“Onlar bir ümmet idi, gelip geçti. Onların yaptıkları kendilerine, sizin yaptıklarınız size aittir. Siz onların yaptıklarından sorulmazsınız” anlamındaki Bakara sûresi 141. âyete yapmış olduğu yorumda müellif şu cümlelere yer vermiştir: Siz yeni bir nesil, farklı bir milletsiniz. Zamanın değişmesi ile ihtiyaçlarda değişmiş, Allah bu yeni ihtiyaçlara cevap vermek için yeni bir din göndermiştir. Sizler de Allah’ın yeni bir kitap ve peygamberle gönderdiği dine uymalısınız. Gönderilen son din, kıyamete kadar tüm ihtiyaçlara cevap verecek niteliktedir.¹⁸³

Ateş’in burada nakletmiş olduğumuz yorumundan, daha önce hangi dine mensup olursa olsun zamanın değişmesi ile oluşan ihtiyaçlarına cevap bulabilmesi için herkesin Kur’an’ın getirmiş olduğu dine uyma zorunluluğunun olduğunu anlıyoruz. Yani Yahudi ve Hıristiyanların da son dinin kitabı ve peygamberine sadece saygı duymak ve hak olduklarına inanmak değil, önceki inançlarını terk edip son dine uymaları gerekmektedir.

İkincisi;

Müellif A’râf sûresi 157. âyete *“Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o Ümmi Peygambere uyarlar. O (peygamber) ki kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder, onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haram kılar, üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. O’na inanan, destekleyerek O’na saygı gösteren, O’na yardım eden ve O’nunla beraber indirilen nura uyanlar, işte felaha erenler onlardır”* şeklinde meâl verir. Ateş, bu âyeti şu şekilde yorumlamaktadır. Hz. Musa devrinden beri Allah’a inananlar Hz. Muhammed (s.a.v) dönemi ve sonrasındaki müminlerle birleştirilmektedir. Allah’ın âyetlerine inananlar sadece Tevrat’ın âyetlerine inanmakla yetinmez, Allah’ın peygamberler vasıtasıyla gönderdiği tüm âyetlere inanırlar. Bunlar, özelliklerini Tevrat ve İncil’de gördükleri iyiliği emredip

---

¹⁸³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/248.

kötülüğü yasaklayan, güzel olan şeyleri helâl çirkin olanları da haram kılan, üzerlerindeki ağırlıkları kaldıran ümmi peygambere tabi olurlar.¹⁸⁴

Ayrıca bu âyetler, Yahudi dininde bulunan pek çok ağır hükmün Hz. Muhammed vasıtasıyla kaldırılıp son peygamberin insanları bu zincirden kurtardığını anlatıyor. Bağlayıcı zincirler diye ifade edilen bu hükümler aslında Allah'ın koyduğu yani Tevrat'ın gönderildiği anda kendisinde var olan hükümler değil zamanla Yahudilerin dine kattıkları ifadelerdir. Hz. Muhammed (s.a.v) Tevrat'a insanların kattıkları bu ifadeleri asıl dinden ayıklamış ve Kur'an'la bütün ilâhi dinlerin özü ortaya çıkmıştır.¹⁸⁵

Müellif, A'râf sûresi 158. âyete "*De ki: Ey insanlar, ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka tanrı bulunmayan, dirilten, öldüren Allah'ın elçisiyim. Gelin Allah'a ve O'nun ümmi peygamberi olan elçisine inanın ki o (peygamber) de Allah'a ve onu sözlerine inanmaktadır. O'na uyun ki doğru yolu bulasınız*" şeklinde meâl verir ve şöyle yorumlar. Bu âyet Hz. Muhammed (s.a.v)'in sadece Araplara değil tüm insanlığa gönderilen peygamber olduğunu, insanlığın felaha ermek, üzülmemek için ona uyması gerektiğini ifade eder. Ayrıca A'râf 158. âyette geçen "*Ona uyun*" cümlesinin A'râf sûresi 157. âyette geçen "*Onunla beraber indirilen nura uyanlar*" ifadesinden daha genel olduğunu, çünkü ilk âyette Hz. Muhammed (s.a.v) ile gönderilen nura tabi olunması istenirken sonraki âyette Hz. Muhammed (s.a.v)'in kendisine uyulması istenmektedir. Bu durum, Hz. Muhammed (s.a.v)'in vahiy dışında kendi içtihadı ile koyduğu hükümlere uymanın da gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu uyulması gereken hususlar dini hususlardır, adet olarak bilinen hükümler değildir.¹⁸⁶ Hem Kur'an'la ilgili hem de Hz. Muhammed (s.a.v) ile ilgili olarak müellifin "uyma" tabirini kullanması önemlidir. Uyuma kelimesi, Hz. Peygamberin yaptığının benzerini yapmak, gerek sözleri gerekse fiilleri hususunda onun yolundan gitmeyi ifade etmektedir.¹⁸⁷ Bu açıklama, uymanın tasdik etmenin ötesinde tabi olmak anlamına geldiğini göstermektedir.

¹⁸⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/398.

¹⁸⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/398.

¹⁸⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/400.

¹⁸⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1431/2010), 15/380, 388.

Bu iki âyetle ilgili müellifin yorumlarına bakıldığında felaha ermek, üzülmemek, cennete girmek için Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu, Hz. Muhammed (s.a.v)'in onun son peygamberi olduğunu kabul etmenin ötesinde Kur'an'a ve Hz. Muhammed (s.a.v)'e tabi olmak ve onun din adına söylemiş olduklarına uymanın gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca, müellif “Allah peygamberlerinden şöyle söz almıştı. Bakın size kitap ve hikmet verdim, imdi yanınızda olanı doğrulayıcı bir peygamber gönderdiğimde ona mutlaka inanacak ve ona mutlaka yardım edeceksiniz...”¹⁸⁸ âyetini şu şekilde açıklamıştır. Aynı dönemde iki peygamber gelmişse bunlar birbirinin destekçisidir. Tıpkı Hz. Musa ve Hz. Harun gibi. Bir topluma bir peygamber gönderilir de o hayatta iken başka bir peygamber gönderilirse önce gönderilmiş olan sonrakini onaylar. Sonra gelenin getirdiklerinde önceki peygamberin getirdiklerini geçersiz kılan hükümler varsa ilk gelen sonra gelenin hükümlerini tasdik eder.¹⁸⁹ Bu yorumu görünce akla şöyle bir soru gelebiliyor. Aynı dönem içerisinde gönderilen iki peygamber arasındaki sonra gelenin getirmiş olduğu hükmün öncekinin getirmiş olduğunu neshetmesi anlamındaki ilişki neden farklı dönemlerde gönderilmiş olan peygamberler arasında gerçekleşmesin? Kanaatimizce aynı dönemde gönderilmiş olan peygamberler arasındaki bu ilişkinin farklı dönemlerde gönderilmiş olanlar arasında olması da mümkündür.

Üçüncü olarak;

“Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiği hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar”¹⁹⁰ âyetine yapmış olduğu yorumun bu konudaki temel düşüncesi ile çeliştiğini görmekteyiz.

Müellif, bu âyetin iniş sebebi olarak dört rivayeti zikreder. Kendi tercihinin ise bir Yahudi hakkında indiğini ifade eden rivayetin olduğunu dile getirerek şu yorumda bulunur. Demek ki Hz. Peygambere inandığını ifade eden bazı Yahudilerin gerek kendi aralarında gerekse kendileri ile Müslümanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları hahamlara, kâhinlere getirmek istemişler,

¹⁸⁸ Âl-i İmrân 3/81.

¹⁸⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/73.

¹⁹⁰ Nisâ 4/65.

bunun üzerine peygamber varken başkasını hakem tayin etmenin imanla çelişeceğini bildiren bu âyetler inmiştir. Allah peygamberlerini kendisinden haber verdikleri hususlarda tabi olunmak üzere gönderdi, Hz. Peygamber de Allah'tan haber verdiği hususlarda kendisine tabi olunması gereken bir peygamberdir.¹⁹¹

Ayrıca müellif, Ehl-i kitabın Kur'an indikten sonra onun Allah kelâmı olduğunu kabul etmeleri ve ona saygı duymaları gerektiğini bunun kendi dinlerine göre amel etmeyi terk etmeleri anlamına gelmeyeceğini çünkü Kur'an'ın kendinden öncekileri doğrulayıcı, tasdik edici bir kitap olarak gönderildiğini, bu kitapların özünün aynı olduğunu söylemektedir.¹⁹²

Ancak müellif, Kur'an'ın müheymin oluşunu açıklarken Kur'an'ın önceki kitapların kollayıcısı olduğunu, onlardaki âyetleri Allah'ın sözü olarak görüp tasdik ettiğini bunu yaparken onlara ekleme ve çıkarma anlamında yapılan tahrife de işaret ettiğini dile getirir.¹⁹³

Aynı şekilde Ateş, Tevrat'ın tahrife uğradığı hususunda şüphe olmadığını, Hz. Musa'dan asırlar sonra Yahudi din adamlarının derlemelerinden oluştuğunu,¹⁹⁴ Kur'an'ın anlattıklarının Tevrat'ın anlattıklarına uyduğunu, İbranice okuması bir kenara, Arapça dahi okuyamayan insanın o kitaptaki kıssaları ve prensipleri zamanla onlara yapılmış olan eklemelerden arındırıp çok veciz bir şekilde ifade etmesi Hz. Muhammed'in peygamberliğinin kanıtıdır¹⁹⁵ diyerek Tevrat'ın tahrif edildiğini ifade etmiştir.

Müellifin Tevrat'ın tahrif edildiğini söylemesi, tahrif edilen Tevrat'ın anlattığı dini yaşayan Ehl-i kitap için korku olmayacağını, onların üzülmeceklerini ve cennete gireceklerini dile getirmesi tutarlı bir durum olarak görülmektedir.

Kısacası Ateş, Bakara sûresi 62 ve Mâide sûresi 69. âyetleri yorumlarken Kur'an'ın cennete girmek için üç şart ileri sürüp, bunların da şirk koşmaksızın Allah'a inanmak, âhiret gününe iman etmek ve sâlih amel işlemek olduğunu söylerken En'âm sûresi 92. âyetin yorumunda Kur'an'a inanmayı, Bakara sûresi 137. âyetin yorumunda da Müslümanların peygamberlere imanı gibi tüm

¹⁹¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/315-316.

¹⁹² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/30.

¹⁹³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/30.

¹⁹⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/297.

¹⁹⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/489.

peygamberlere imanın şart olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁶ Kur'an ve Hz. Muhammed'e (s.a.v) olan iman onlara saygı duyma ve inanma olarak anlatan, bu inancın eski dinden dönmeyi gerektirmediği yorumunu yapan müellif daha sonra bu inancın saygı duymaktan ibaret olmadığını, değişen şartlara göre Allah'ın gönderdiği son dine uymanın gerekli olduğu şeklinde dile getirmiştir. Ateş, A'râf sûresi 157. âyeti tefsir ederken Kur'an'a uymanın gerekli olduğunu, aynı sûrenin 158. âyeti yorumlarken de Hz. Muhammed'e (s.a.v) uymayı sadece getirdiği vahiy konusunda uyma değil, kendi içtihiyatıyla vermiş olduğu hükümlere uymak olarak değerlendirmesi Ehl-i kitabın cennete girme konusunda tutarlı olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁹⁷

2.1.3. Nesh Konusunda Tutarsızlık

Nesh kelimesi yok etmek, değiştirmek anlamlarına gelir. Terim olarak ise dini bir hükmün dini başka bir hükümle kaldırılması veya nassın hükmünün kendisinden sonra gelen nasla kaldırılması demektir.¹⁹⁸

Nesh konusu şu açılardan tartışılmıştır. 1. Neshin aklen mümkün müdür? Âlimler neshin aklen caiz olduğunu ifade etmişlerdir. 2. Nesih pratik olarak gerçekleşmiş midir? Buna cevap olarak da önceki peygamberlerin getirmiş olduğu bazı hükümlerin sonradan gelen hükümlerle kaldırıldığı bilinmektedir denmiştir. 3. Kur'an'da nesih var mıdır? Bu sonuncu sorunun cevabı konusunda âlimler ikiye ayrılmıştır. Kur'an'da neshi kabul etmeyen bazı âlimler olmakla birlikte ulemanın çoğunluğu Kur'an'da neshin varlığını kabul etmiştir.¹⁹⁹

Çeşitliliği açısından nesh dört başlıkta ele alınır. 1. Kur'an'ın Kur'an'la neshi. 2. Kur'an'ın Sünnetle/Hadisle neshi. 3. Sünnetin Kur'an'la neshi. 4. Sünnetin sünnetle neshi.²⁰⁰

¹⁹⁶ Hocaoğlu, "Süleyman Ateş'in Tefsirinde Bütünlük Sorunu: Ehl-i Kitab'ın Cennet'e Girmesi ve Tevrat'ın Tahrifi Meselesi", 43-44.

¹⁹⁷ Yılmaz Yiğit-Mehmet Ergene, *Çağdaşlık mı İnhiraf mı?* (İzmir: Kaynak Yayınları, 1994), 186.

¹⁹⁸ Bedreddîn ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an* (Beyrut, Dârü'l-Marife, 1957), 2/34; Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâlüddin es-Süyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an* (b.y: el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Amme. 1974), 3/66.

¹⁹⁹ Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an*, 2/30; İsmail Çalışkan, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 139-144.

²⁰⁰ Çalışkan, *Tefsir Usûlü*, 141; Osman Tushdiev, *İbn Kesîr Tefsirinde Nesh Olgusu* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 52.

Âlimlerden bazıları, bir âyetin sadece başka bir âyet ile neshedebileceğini, mütevatir olsa dahi hiçbir hadisın Kur'an âyetini neshetmesinin mümkün olamayacağını savunur. Hadislerin de vahye dayandığını kabul eden bazı âlimler ise hadislerin âyeti neshedebileceği görüşündedir.²⁰¹

Kur'an'da neshi kabul eden müfessirler, mensuh ayetleri üç guruba ayırır. Hem metni hem hükmü neshedilen âyetler, hükmü neshedilip metni bâkî olan âyetler, metni neshedilip hükmü bâkî olan âyetler.²⁰² Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı esere bakıldığında Ateş tarafından kabul edilenin birincisi, yani hem metni hem de hükmü mensuh olan âyetler kısmının olduğunu görülür.²⁰³

Ateş, neshi Bakara sûresi 16. âyetin tefsirini yaparken şu şekilde tanımlamıştır. Lûgatte gidermek, değiştirmek, bir yerden bir yere nakletmek, bir yazıyı kopya etmek anlamlarına gelir. Burada kullanılan nesh, bir âyetin hükmünü başka bir âyetle kaldırmak demektir.²⁰⁴ Ateş devamında, İslâm'ın ilk yıllarında konulan bazı hükümlerin, şartların değişmesi ile kaldırılıp yerine başka hükümlerin konmasının normal olduğunu dile getirmiştir. Allah, şartların değişmesi, insanların sosyal hayatlarının gelişmesi neticesinde yeni peygamberler göndererek önceki dinlerin bazı hükümlerini değiştirmiştir. Aynı şekilde İslâm'ın ilk yıllarında var olan bazı hükümler, Müslümanların güçlenmesi ile kaldırılıp yerine yeni hüküm bildiren âyetler gelmiştir.²⁰⁵

Müellif, düşüncelerini şu örnekle destekler. “Müslümanların zayıf buldukları Mekke devrinde cihat emredilmemiş, hatta saldırganlara karşı koymak isteyenlere izin verilmemiş, sabır tavsiye edilmiştir. Fakat hicretten sonra Müslümanlar cihat edecek güce ulaşıncaya cihat emredilmiştir.”²⁰⁶

Ateş, aynı âyette geçen “insâ” kelimesi ile ilgili olarak da şu açıklamayı yapar. “İnsâ, nes-y yani (n-s-y) kökünden alınırsa unutmak, ama nes' (n-s-e) kökünden alınırsa ertelemek demektir.”²⁰⁷ Müellif bu kelimeye verilen anlamlar konusunda kendi kanaatini şu şekilde ifade eder. “Yalnız bizim kesin kanaatimiz

²⁰¹ Süyûtî, *el- İtkân fi ulûmi 'l-Kur'ân*, 3/67; Çalışkan, *Tefsir Usûlü*, 142.

²⁰² Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi 'l-Kur'ân*, 2/35-36; Süyûtî, *el- İtkân fi ulûmi 'l-Kur'ân*, 3/70-71; Çalışkan, *Tefsir Usûlü*, 142.

²⁰³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/214.

²⁰⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/213.

²⁰⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/213.

²⁰⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/213.

²⁰⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/213.

odur ki Kur'an'da kastedilen nesh, Hz. Peygambere unutturulmuş olan, dolayısıyla yazılmayan âyetlerdir. Kur'an'a yazılmış olan her bir âyetin hükmü vardır.”²⁰⁸ Yani Ateş, neshin (n-s-y) kökünden gelen unutturma ile aynı anlama geldiği ve bu anlamda neshin Kur'an'ın Mushaf haline getirilmesinden önce Hz. Peygamber hayatta iken gerçekleştiği kanaatindedir.

Buraya kadar ifade ettiklerimizden müellifin, neshin hüküm ve metin açısından gerçekleşmiş olduğunu, ancak bunun âyetlerin yazılı metin haline dönüştürülmesinden yani Mushafın oluşturulmasından önce inen bazı âyetlerin unutturulması şeklinde gerçekleştiği düşüncesini taşıdığı anlaşılmaktadır.²⁰⁹ Mushaf oluşturulduktan sonra ise neshin söz konusu olmadığı yönündeki kanaati şu cümlelerinden anlaşılmaktadır. “Kur'an'ın anlattığı nesh, aynı zamanda insâ demektir. Yani yazılmadığı için zamanla unutturulmuş olan âyetler vardır. Bunların yerine daha iyisi veya dengi âyetler gelmiştir. Yazılmış olan Kur'an'da nesh söz konusu değildir.”²¹⁰

Müellif, Hz. Peygambere inananların ve yazı yazmayı bilenlerin sayısının çok az olduğu, yazı yazma işleminin de külfet olarak görüldüğü Mekke döneminin ilk yıllarında inen bazı âyet ve hatta kısa sûrelerin unutulmuş olduğu, konuya ilişkin âyetlerin siyaklarından ve sağlam, güvenilir rivayetlerden anlaşıldığını belirtmektedir.²¹¹

Müellif, neshin unutturma anlamına geldiği yönündeki düşüncesini güçlendirmek için “*sana okutacağız ve sen unutmayacaksın, yalnız Allah'ın dilediği başka*”²¹² âyetini de delil olarak almıştır.

Ancak Ateş, Bakara sûresi 106. âyetinin tefsirinde “nesh, anlamları ters sözler arasında olur. Kur'an'da böyle sözler olmadığına göre nesh de yoktur. Her âyetin uygulanacak zamanı vardır”²¹³ beyanında bulunmuştur. Müellifin bu açıklaması “insâ”nın erteleme anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bir âyetin, zamanı geldiğinde uygulanması için ertelenmesi gerekmektedir. Ayrıca Ateş,

²⁰⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/215.

²⁰⁹ İhsan Koç, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si Akademik Tefsir Çalışmalarında Nesh Meselesine Teorik ve Pratik Yaklaşım: Süleyman Ateş ve M. Sait Şimşek Örneği* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 47, 53.

²¹⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/217.

²¹¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/214.

²¹² A'lâ 87/6-7.

²¹³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/215.

Zerkeşî'nin "insâ" yı ertelemek olarak anladığını söyler ve şu örneği verir. "Nereye dönerseniz Allah'ın zâtı oradadır"²¹⁴ âyeti, "Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir"²¹⁵ âyetiyle neshedilmiştir. Fakat birinci âyetin hükmü tamamen ortadan kaldırılmış değil, tatbikini gerekli kılan şartların doğmasına ertelenmiştir"²¹⁶ ifadelerine yer verir. Müellif, her âyetin uygulanacak zamanı var derken aslında Zerkeşî'nin neshle ilgili düşüncesini tasdik etmiş olduğunu beyan etmektedir. Halbuki Ateş daha önce neshin (n-s-y) kökünden gelen unutturma anlamına geldiğini ifade etmişti.

Müfessirlerin bir kısmı hadisleri delil göstererek zina eden evlilere verilecek cezayı belirleyen metni mensuh ancak hükmü geçerli olan recm âyetinin varlığından bahseder. Ateş, bu rivayetlerden birine eserinde şu şekilde yer verir. "Bir rivayete göre Ahzâb sûresi yetmiş üç ayet değil, Bakara sûresi kadar uzunmuş ve içinde, yaşlı erkek ve kadın zina ederlerse Allah'tan bir ceza olarak mutlaka onları recmediniz. Allah azizdir, hâkimdir cümleleri de yer almaktadır."²¹⁷ Müellif, eserinde zikrettiği bu rivayeti şu cümleleri ile eleştirir. "Bu rivayet doğru kabul edilirse Kur'an'ın çoğunun kaybolduğu anlamı çıkar. Çünkü bu rivayet Bakara sûresi kadar uzun olan Ahzâb sûresinden sadece yetmiş üç âyetin kaldığını diğer âyetlerin kaybolduğunu gösterir."²¹⁸ "İnsâ"nın unutturma anlamına geldiğini, yazılı hale gelmeden bazı âyetlerin Hz. Peygambere unutturulduğunu savunan müellifin, burada unutulmuş âyetlerin sayısının fazla olması hasebiyle bu durumu eleştirmesini tutarlı bir durum olarak değerlendirmek mümkün değildir. Âyetlerin unutturulması eğer Kur'an'a zarar verecekse bu âyetlerin az veya çok olması arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla nesh konusunu âyetlerin unutturulması olarak ifade eden müellifin, bu rivayette anlatılan Ahzâb sûresi ile ilgili unutturulma olayını, unutturulan âyetlerin çokluğundan hareketle eleştirmesi çelişkili bir durum olarak gözükmektedir.

Müellifin, unutturulma anlamında kullandığı neshin, âyetlerin yazımından önce olduğunu, âyetler yazıldıktan sonra nesh olayının olmadığı yönündeki düşüncesini daha önce ifade etmiştik. Ancak Nûr sûresinin 2. âyetinin tefsirine

---

²¹⁴ Bakara 2/115.

²¹⁵ Bakara 2/144.

²¹⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/214.

²¹⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/145.

²¹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/145.

bakıldığında müellifin bu düşünce ile çelişen cümlelerinin olduğu görülmektedir. Müellife göre Nisâ sûresinin 15 ve 16. âyetlerinde zina suçu için olduğuna işaret edilen bir ceza belirlenmiştir. Zina eden evli kadınların müebbet hapisle cezalandırılmaları, zina eden erkeklerin ise tazir cezasıyla cezalandırılmaları belirtilmiş ve Allah başka bir yol gösterinceye kadar bu cezanın uygulanması istenmiştir. Âyetteki ifade, Allah'ın zina suçuna verilecek ceza konuda başka bir hüküm indireceğine işaretti. Daha sonra inen Nûr sûresinde bu hüküm gösterilmiştir.²¹⁹ Bize göre müellifin bu ifadesi Nisâ sûresinin 15-16, âyetlerinin Nûr sûresinin 2. âyeti tarafından neshedildiği anlamına gelmektedir.

Müellifin nesh konusu ile ilgili bir başka düşüncesi de Kur'an'ın önceki kitapları neshetmediğidir. “*Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?*”²²⁰ Ateş, bu âyette geçen neshi, Kur'an'ın önceki kitapları neshetmesi olarak anlayan ve bu şekilde ifade eden müfessirleri eleştirmiş, bunun doğru olmadığını, Kur'an'ın ruhuna aykırılık teşkil ettiğini, doğru olanın Kur'an'ın kendinden önceki kitapları tasdik etmesi gerektiğini söyleyerek kendi düşüncesini “*Elinizdeki Tevrat'ı tasdik edici olarak indirdiğimize (Kur'an'a) iman edin. Onu inkâr edenlerin ilki olmayın. Âyetlerimi az bir karşılığa değiştirmeyin ve bana karşı gelmekten sakının*”²²¹, “*De ki: Allah'ın izniyle Kur'an'ı, kendinden öncekileri doğrulayıcı ve inananlara yol gösterici ve müjdecisi olarak senin kalbine indirdiği için kim Cebrail'e düşman olursa.*”²²² âyetleri ile desteklemiştir.²²³

Müellif, Kur'an'ın amacının önceki kitapların hükümlerini kaldırarak onları hükümsüz bırakmak değil aksine onların hükümlerini yerleştirmek olduğunu söyler. Böyle bir amacı olan Kur'an'ın da önceki kitapları hükümsüz bırakmasının söz konusu olamayacağını ifade eder.²²⁴ Kur'an'ın müheymin (kapsayıcı) ve musaddik oluşu, temel esaslardan olan iman, ahlak gibi konularda önceki kitaplarda var olan esasları devam ettirmesi bağlamında müellifin ortaya

²¹⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/144.

²²⁰ Bakara 2/106.

²²¹ Bakara 2/41.

²²² Bakara 2/97.

²²³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/217, 218.

²²⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/218.

koymuş olduğu düşünce doğrudur. Ancak ibadet ve ahkâm konularında önceki kitaplardan farklı hükümler ortaya koyduğu da bilinmektedir.

Kur'an'ın öncekileri hükümsüz bırakıp bırakmaması konusunda Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserin farklı yerlerinde daha başka izahlara rastlamak da mümkündür.²²⁵

Ateş, Âl-i İmrân sûresinin 81. âyetinin tefsirinde şöyle bir yorumda bulunur. Aynı dönemde iki peygamber gelmişse bunlar birbirinin yardımcılarıdır. Önceki sonrakini tasdik eder. Sonrakinin getirmiş oldukları öncekinin getirdiklerinin bir kısmını neshederse önceki sonrakinin getirdiklerini kabul eder.²²⁶ Böyle yorumda bulunan müellifin Allah tarafından sonradan gönderilen kitabın önce gönderilmiş kitapların bazı hükümlerinde değişiklik yapmasını kabul etmemesi tutarsızlık olarak görülmelidir.

Yine Ateş, Âl-i İmrân sûresinin 50. âyetini şöyle tercüme eder. “(Ben), benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri size helal yapayım diye gönderildim. Size Rabbinizden bir mu’cize getirdim, Allah’tan korkun, bana itaat edin.”²²⁷ Bu âyet, Hz. İsa’nın getirdiklerinin Tevrat’ta bulunan bazı hükümleri değiştirmiş olduğunu gösterir. Hz. İsa’ya inen İncil’le Tevrat’ın bazı hükümlerinde değişiklik yapılıyorsa Hz. Muhammed’e inen Kur’an’la da önceki kitaplarda var olan bazı hükümlerde değişiklik yapılması mümkündür. Kur’an’ın öncekileri tasdik ettiğini, hükümsüz bırakmadığını savunan müellifin bu ayetle ilgili yorumda bulunmaması düşündürücüdür.

Neshi, Kur’an’ın kendinden önce gönderilenleri neshetmesi olarak anlayanları eleştiren müellif, Maide sûresi 45. âyetin tefsirinde şu açıklamayı yapmıştır. Kur’an’da anlatılan Tevrat hükümleri her devir ve her millet için genel kuralları içermektedir. Bu hükümlerin Allah’ın vahyi olduğu hususunda da şüphe yoktur. Bu hükümlerin uygulanması isteniyor, tatbik edenler övülüyorsa bunlar neshedilmemiş hükümlerdir ve uygulanması farzdır. Buradan hareketle Yahudilere emredilen kısas âyetinin Müslümanlar içinde bağlayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Kur’an’da anlatılmayan Tevrat hükümlerinin Allah’ın hükmü olup olmadığını bilemeyiz. Tarih boyunca Tevrat’a eklemeler olduğu için İslâm

²²⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/9-10, 3/7.

²²⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/73.

²²⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/45.

şeriatinde neshedilse de edilmese de Kur'an'da anlatılmayan Tevrat hükümleri Müslümanlar için bağlayıcı değildir.²²⁸

Temel düşüncesi, “Kur'an öncekileri neshetmez” olan müellifin bu yorumuna baktığımızda Kur'an'da yer almayan Tevrat hükümlerinin Kur'an'la neshedildiğini kabul etmiş olduğunu görüyoruz. Çünkü Kur'an'da zikredilen Tevrat hükümleri müellif tarafından neshedilmemiş hükümler olarak ifade ediliyorsa, Kur'an'da yer almamış Tevrat hükümleri de neshedilmiş hükümler olarak kabul edilmiş olur.

Yine Ateş, Nûr sûresinin 2. âyetini yorumlarken recm cezasından söz edilen rivayetlere değinerek bazı açıklamalarda bulunur. Öncelikle bu rivayetlerin mantikî bir tutarlılığı yoktur. Vaktiyle âyet iken şahit yetersizliği yüzünden Kur'an'a yazılmadığını söyleyen recm ile ilgili rivayetlerin hadis kaynaklarında yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca, âyetin hükmü dururken metnin Kur'an'dan çıkarılmasının ne gibi hikmeti olabilir sorusunu da yönelterek birtakım eleştirilerde bulunur.²²⁹ Bu eleştirilerden sonra kendi kanaatini şu şekilde açıklar. “Bizim kendi kanaatimiz odur ki, Araplarda kısas, el kesme cezaları gibi recm cezası da vardı. Nitekim bu ceza Tevrat'ta vardı.”²³⁰ Buraya kadarki ifadelerden müellifin recm cezasının Tevrat'ta var olan bir hüküm olduğunu kabul ettiğini görüyoruz. Ateş açıklamalarına şu şekilde devam eder. Eğer Hz. Peygamberin, evli olup da zina eden kadın ve erkeği recm ettiğine dair rivayetler doğru ise bu durum, Hz. Peygamberin Kur'an'ın emrinden önce Tevrat'ta var olup Araplarca uygulanan cezayı uyguladığını, daha sonra Kur'an'ın recm cezasını kabul etmeyip kaldırdığını ve onun yerine celde cezasını getirdiğini gösterir.²³¹ Müellifin bu açıklamaları, Kur'an'ın Tevrat'ta bulunan bazı hükümleri neshettiğini kabul ettiğini gösterir. Görüldüğü gibi müellifin, önce recm hükmünün tıpkı kısas ve el kesme cezaları gibi Tevrat'ta var olan hükümlerden olduğunu söylerken sonraki yorumunda Kur'an'ın recm cezasını kaldırıp yerine celde hükmünü getirmiş olduğunu ifade etmesi bir çelişkidir.

²²⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/535.

²²⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/145-146.

²³⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/145.

²³¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/147.

Neshle ilgili ortaya konan açıklamalarda özet olarak şunlar görülmektedir. Müellif neshi, Kur'an âyetlerinin yazımından önce bazı âyetlerin unutturulması olarak anlatır. Fakat vermiş olduğu bazı örnekler neshin erteleme anlamına geldiğini göstermektedir. Ayrıca neshi, Hz. Peygambere unutturulmuş olan, dolayısıyla Kur'an'ın yazımından önce gerçekleşmiş olduğunu ifade eden müellif, Nûr sûresinin 2. âyetini açıklarken burada ortaya konan cezanın Nisâ sûresinin 15. âyetinde ifade edilen “Allah onlara bir yol gösterinceye kadar” âyetinde geçen “yol” kelimesinden hareketle yeni bir hüküm ortaya koyma olduğunu söyleyerek aslında neshi kabul ettiğini göstermiş olmaktadır. Yine müellif, bir yandan Kur'an önceki kitapları tasdik eder, neshetmez derken, diğer yandan Tevrat'ta olan ve Arap toplumunda uygulanan, Hz. Peygamberinde uyguladığı recm cezasının Nûr sûresinin 2. âyetinde ifade edilen celde cezası ile kaldırıldığını ifade ederek önceki kitaplarda var olan bazı hükümlerin Kur'an'la neshedildiğini kabul etmektedir. Bu açıklamalar, nesh konusunda müellifin tutarlı olamadığını ortaya koymaktadır.²³²

2.1.4. Müteşâbih Konusunda Tutarsızlık

Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinin kendi içinde tutarlı olup olmadığını ortaya koymak için ele alacağımız başlıklardan biri de müteşâbih konusudur.

Müteşâbih, birbirine benzeyen, manası açık olmayan lafız veya sözleri ifade eder.²³³ Müteşâbih, birçok anlama gelme ihtimali olup, bu anlamlardan birini tercih etmek için başka bir delile ihtiyaç duyan âyetlere denir. Müteşâbihin temelinde Allah'ın muradının gizliliği söz konusudur. Bu gizlilik bazen lafızda, bazen manada, bazen de hem lafız hem de manada kendisini gösterir.²³⁴

Müteşâbih konusuyla ilgili Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde “O, sana kitabı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşâbih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, “ona

²³² Aygün, “Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri”, 951.

²³³ Zerkeşi, *el-Burhân fî ulûmi'l Kur'ân*, 1/112; Süyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 3/3.

²³⁴ Zerkeşi, *el-Burhân fî ulûmi'l Kur'ân*, 1/112; Subhi es-Sâlih, *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân* (Lübnan, Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1988), 282; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 128.

inandık, hepsi Rabbimizin katındandır” derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar”²³⁵ buyrulmaktadır.

Ateş, ilk olarak bu âyette geçen “el-Kitâb” ile Kur’an’ın değil, Kur’an’ın da kaynağı, Tevrat ve İncil’in de kaynağı olan “Ana Kitabın” kastedildiğini ifade eder.²³⁶ Ona göre “buradaki müteşâbih âyetler Kur’an’la ilgili değil, Kur’an’dan önceki kutsal kitapla ilgilidir ve Hıristiyanların Kitâb-ı Mukaddes karşısındaki tavrını anlatmaktadır.”²³⁷ Daha sonra “Müslümanların görevinin selefın yaptığı gibi muhkem olan, herkes tarafından anlaşılabilen âyetlere uymak, Allah’ın zatı ve sıfatları ile ilgili olan yerleri ise Arap dilinin anlattığı şekliyle anlamak ve bunların mahiyetini Allah’a bırakmaktır” cümlelerine yer verir.²³⁸

Görüldüğü gibi Ateş, sadece bir âyetle ilgili bile birkaç sayfada farklı yorumlara yer vermiştir. Önce bütün ilâhi kitapların kaynağı olarak ifade ettiği “el-Kitâb” kelimesini daha sonra Kitabı Mukaddes olarak izah etmiştir. Ardından müteşâbih konusunun Kitâb-ı Mukaddesle alakalı olduğunu ifade edip daha sonra Müslümanların görevinin selefın yaptığı gibi herkes tarafından anlaşılabilen muhkem âyetlere uymak, Allah’ın zat ve sıfatlarıyla ilgili âyetlerin mahiyetinin Allah tarafından bilenebileceğini ifade etmek, müteşâbih konusunun Kur’an’la ilgili olduğunu gösterir. Çünkü Ateş, Müslümanlardan selef gibi davranmalarını istemektedir. Yani Müslümanlara muhkem âyetlere uymalarını öğütlemektedir. Selef, Allah’ın isimleri, sıfatları ve iman esaslarıyla ilgili konuları te’vile gitmeden kitap ve sünnette açıklandığı şekliyle kabul eder. Ayrıca “*Allah Arş üzerine istiva etti*”²³⁹ gibi müteşâbih âyetlerin üzerine fikir beyan etmezler.”²⁴⁰ Ama Müslümanlardan selef gibi davranmalarını isteyen müellif “*Allah Arş üzerine istiva etti*” âyetinde te’vile giderek bu âyeti Allah kâinatın tek hâkimi, tek yöneticisi, tek padişahıdır olarak yorumlamıştır.²⁴¹ Yani Müslümanlara müteşâbih konusunda tavsiye ettiği tavrı kendisi sergilememiştir. Müellifin bu tavrını Hurûf-ı Mukattaalar hususunda da görmekteyiz. Ateş, bu manası anlaşılmayan harflerle

²³⁵ Âl-i İmrân 3/7.

²³⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/14.

²³⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/16.

²³⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/17.

²³⁹ Tâhâ 20/5.

²⁴⁰ Müfrih b. Süleyman el-Kavsî, *el-menhecü’s-selefi* (Riyad: Dâru’l-Fazîle, 2002), 72; Fikret Karaman vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 588.

²⁴¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/423.

Arapların dilini anlamadıkları ilâhi kitaplara işaret edildiğini, o kitapların içeriğinin fasih bir Arapça ile bu Kur'an'da zikredildiğini söyleyerek Hurûf-ı Mukattaa hususunda da tevile gitmiştir.²⁴²

Kısacası daha önce müteşâbih konusunun Kur'an'la ilgili değil Kitabı Mukaddesle alakalı olduğunu söyleyen müellifin, muhkem ve müteşâbih konusunda Müslümanlardan selef gibi davranmalarını istemesi Kur'an'da müteşâbih âyetlerin bulunduğunu kabul ettiğini göstermektedir. Ayrıca Müslümanlardan müteşâbih konusunda selef gibi davranmalarını isteyip kendisinin bu konuda te'vile gitmesi de tutarsızlık olarak değerlendirilmelidir.

2.1.5. Şefaath Konusunda Tutarsızlık

Şefaath, konum ve mevki açısından daha üst seviyede bulunan birinin daha alt seviyede bulunan birine yardımcı olması, aracılık etmesidir.²⁴³

Şefaath, âhirette günahkâr müminlerin affedilmesi, günahı olmayanların daha yüksek derecelere erişmeleri için peygamberlerin, Allah'a yalvarmaları, dua etmeleri ve günahlarının bağışlanmasını istemeleri demektir.²⁴⁴

Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinde çelişkili yorumlarda bulunduğu konulardan biri de şefaath konusudur. Ateş "Ve öyle bir gündenden korkun ki, o gün hiç kimse kimsenin cezasını çekmez, kimseden şefaath (aracılık, iltimas) da kabul edilmez, kimseden fidye alınmaz ve onlara hiçbir yardım yapılmaz"²⁴⁵ âyetinin tefsirinde şefaathi şöyle tanımlar. "Başkasını kendi mevkiine ve aracılığına katmak, daha doğrusu birinin işini görmek veya onu cezadan kurtarmak, yahut birine mevki kazandırmak için yetkilinin yanında aracı olmak, darda kalmış birine yardım etmektir."²⁴⁶

Bu tanıımı yaptıktan sonra şefaate değinen âyetleri verip bu âyetlerden hareketle âhirette şefaathin olmadığı, şefaathin tamamen Allah'a ait olduğu, Allah'ın izni olmadan kimsenin şefaath edemeyeceği, onun huzurunda ancak doğru söyleyenlerin şefaath edeceği, şefaathin inkârcılara yarar sağlamayacağı, Allah'ın

²⁴² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/91, 92, 96.

²⁴³ Ragıb el-İsfahânî, *el-Müfredâtu fî garîbi'l-Kur'ân*, 458.

²⁴⁴ Ebû'l-Hasen Abdülcebbâr b. Ahmed, Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, nşr. Ahmed Ebû Hâşim-Abdülkerîm Osmân (Kâhire: Mektebetu Vehbe, 1988), 688; Karaman vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 614.

²⁴⁵ Bakara 2/48.

²⁴⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/157.

izin verdiği kimselerin şefaatinin yarar sağlayacağı ve meleklerin Allah'ın razı olduklarından başkasına şefaata edemeyecekleri yönünde bilgiler vermektedir.²⁴⁷ Sadece burada verilen bilgiler dahi Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserde şefaata konusunda çelişkili ifadelerin kullanıldığını göstermektedir.

Ateş, Kur'an'da şefaati konu edinen pek çok âyetin olduğunu, bu âyetlerin bir kısmının da müşriklerden bahsettiğini ifade etmiştir. Çünkü müşrikler melekleri Allah'ın kızları sandılar, onları heykellerle sembolleştirdiler ve kendileri için Allah'tan şefaata dileyebileceklerine inandılar.²⁴⁸

Şefaata yetkisi kime aittir sorusuna “*şefaata tamamen Allah'ındır*”²⁴⁹ âyeti ile cevap vererek şefaatin sahibinin Allah olduğunu, şefaatin ancak onun izin ve yetkisi ile olacağını, onun yetki vermediği ve müsaade etmediği kişinin şefaata edemeyeceğini, dolayısıyla aciz, düşüncesiz, kendine dahi faydası olmayan cansız şeylere tapmanın yararı olmadığını dile getirir.²⁵⁰

Bilindiği gibi mutlak anlamda şefaata yetkisi Allah'ındır. Allah başkalarına şefaata etme izni vermiş midir? Ateş bu konuda şefaatten bahseden âyetlere bakarak her ne kadar Allah'ın bazı kimselere şefaata izni vereceği anlaşılabilir de bu iznin kime verileceğinin belli olmadığını söyler. O'nun kime şefaata izni vereceğini sadece kendisi bilir. Allah bunu peygamberine de vahiyle bildirmemiştir. Bildirseydi zaten bu bilgi Kur'an'da olurdu.²⁵¹ Bu da Allah'tan başkasının şefaata edeceği düşüncesini reddetmediğini gösterir.²⁵² Ayrıca Allah'ın huzurunda şefaata edebilme yetkisinin Allah'ın iznine bağlı olduğunu, onun izniyle konuşanın da sadece doğruyu söyleyeceğini, doğru olmayanları, yalancılara affettirmeye çalışmayacağını ifade eder.²⁵³ Yapılan bu tespitlerden her önüne gelenin şefaata etme yetkisini elinde bulundurmadığını, yetkinin Allah'ta olduğunu, onu dilediğine ve razı olduğuna vereceğini “*Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaathatleri, ancak Allah'ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar*”²⁵⁴, şefaata yetkisi verdiği kimselerin şefaatinin de ancak

²⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/158.

²⁴⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/202.

²⁴⁹ Zümer 39/44.

²⁵⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 8/21.

²⁵¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/159, 444.

²⁵² Aygün, “Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri”, 946.

²⁵³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/159.

²⁵⁴ Necm 53/26.

hoşnut ve razı olduğu kimselere fayda sağlayacağını “Allah onların önlerindeki de arkalarındaki de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Onlar, onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaattir etmezler ve hepsi onun korkusuyla titrerler”²⁵⁵ âyetlerinden hareketle anlamaktayız.

Bakara sûresinde yer alıp şefaati konu edinen âyetleri Ateş’in nasıl yorumladığına bakmadan önce şunu ifade edelim. Ateş genellikle ilgili âyetleri yorumlarken, müşriklerin melekleri Allah’ın kızları olarak konumlandıklarını, onları heykellerle sembolleştirdiklerini ve Allah’ın yanında şefaathçileri olarak gördüklerini, Ehl-i kitabın da peygamberleri ve din adamlarını şefaathçi olarak telakki ettiklerini dile getirdikten sonra yorumunu yapar. Bakara sûresinin 48. âyetinde geçen şefaath kelimesini açıklarken şefaath konusundaki genel kanaatini ortaya koyar. Ateş’in şefaathten bahseden bütün âyetlerle ilgili yorumuna baktığımızda Allah’ın bazı kimselere şefaath izni vereceği anlaşılma ta ancak bu iznin kimlere verileceğinin belli olmadığı ifade edilmektedir.²⁵⁶ Daha sonraki paragraflarda konu ile ilgili açıklamalarını Kur’an’da şefaath cesarett edemeyecek, Allah’ın razı olduklarından başkasına şefaath edemeyeceklerin insanlar değil meleklerin olduğu, burada insanın şefaathinden bahsedilmediği şeklinde sürdürmektedir. Melekler Allah’ın razı olmadıklarına şefaath edemeyeceğine göre bu durum insanlar için söz konusu olamaz.²⁵⁷

İsrâ sûresi 79. âyeti yorumlarken burada geçen ve bazı müfessirlerin şefaath makamı olarak ifade ettikleri Makâm-ı Mahmûd’un şefaath makamı olduğuna dair âyette en ufak bir işaretin bulunmadığını ifade etmektedir.²⁵⁸

Bu cümlelerin akabinde ise şu ifadelerde bulunmaktadır. “Biz haşa, Peygamber (s.a.v)’in şefaath edeceğini inkâr etmiyoruz. Allah, razı olduğu kullarına şefaath yetkisi verecektir. Hiç kuşkusuz Hz. Muhammed (s.a.v), Allah’ın razı olduğu kullarının başında gelir.”²⁵⁹

Bakara sûresi 255. âyetin tefsirinde ise Allah kimlere izin verirse ancak onların şefaath edebileceği, onların da Allah’ın seçkin kulları, peygamberleri ve

---

²⁵⁵ Enbiyâ 21/28.

²⁵⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/159.

²⁵⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/159.

²⁵⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/242.

²⁵⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/159.

veliler olduğunu, bunların başında da Hz. Muhammed (s.a.v)'in geldiğini dile getirmektedir.²⁶⁰

Ateş'in şefaate ilgili âyetlere yaptığı yorumları ortaya koyduktan sonra bu açıklamalardan hareketle şunları söyleyebiliriz.

Müellif bir yandan Allah'ın razı olduklarından başkasına şefaate edemeyecekler insanlar değil meleklerdir, insanların şefaatinde söz edilmemiştir derken diğer yandan Allah razı olduğu kullarına şefaate yetkisi verecek, onlarda Allah'ın seçkin kulları, velileri ve peygamberleridir demektedir. Bu durum şefaate yetkisinin kimlere verileceği konusunda müellifin tutarlı olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu yorum müellifin ilk olarak söylemiş olduğu Allah'ın kime şefaate izni vereceğinin belli olmadığı hususundaki düşüncesiyle çelişmektedir.

Müellif, melekleri ruhani ve iradesi olmayan varlıklar olarak kabul ettiğine göre Allah'ın razı olduklarından başkasına şefaate edemeyecek olanlar cümlesini sadece insanların şefaatinde söz edilmiyor yargısını güçlendirmek için melekler olarak yorumlaması, melekleri iradesi olan varlıklar durumuna getirir ki bu da tutarsızlık olur.

Bu tespitlerimiz Ateş'in şefaate konusunda tutarlı bir yaklaşımda bulunmadığını ortaya koymaktadır.

2.1.6. “el-Kitâb” Konusunda Tutarsızlık

Süleyman Ateş “el-Kitâb” kelimesini yorumlarken, marife olarak gelen “el-Kitâb” ile Kur'an'dan önceki kutsal kitapların kastedildiğini ifade etmiştir.²⁶¹ Marife, nahiv ilminde belirli bir şeyi gösteren isim, nekre ise belirli olmayan bir şeye delalet eden isim olarak tanımlanmıştır.²⁶² Ancak müellif, muhtelif âyetlerde marife olarak geçen “el-Kitâb” kelimesini farklı şekillerde yorumlamıştır. Kaldığı sûre başlarında nekre olarak geçen “el-Kitâb” kelimesini de farklı şekillerde yorumlamıştır.

²⁶⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/450.

²⁶¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/52, 6/298, 6/517.

²⁶² Şeyda Hanım Yiğiter, *Arap Dilinde Marife İsimler ve Marifelik-Nekreliğin Anlam Üzerindeki Etkisi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 6.

Örneğin Ateş, “*Şunlar o apaçık kitabın âyetleridir*”²⁶³ şeklinde tercüme ettiği âyetin yorumunda marife olarak gelen “el-Kitâb” kelimesini Tevrat’ın aslı olan kitap diye yorumlamıştır.²⁶⁴ “*Şunlar o apaçık kitabın âyetleridir*”²⁶⁵ şeklinde meâl verdiği âyette ise yine marife olan “el-Kitâb” kelimesini Kur’an’dan önceki kutsal kitap olarak açıklamıştır.²⁶⁶ Ateş, “*Kitabı sana o indirdi, onun bazı âyetleri muhkemdir (ki onlar) kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşâbih (birbirine benzeyen, bundan dolayı çeşitli anlamlara gelebilen)... dir*”²⁶⁷ âyetini, burada ma’rife olarak geçen “el-Kitâb” ile “Kur’an’ın değil, Kur’an’ın kaynağı olan ana kitabın, yani Tevrat ve İncil’in de esasının kastedildiği açıktır”²⁶⁸ şeklinde yorumlamıştır. Ancak Ateş, Kehf sûresi 1. âyette “*Allah’a hamdolsun ki kuluna kitabı indirdi ve ona hiçbir eğrilik koymadı*” marife olarak gelen “el-Kitâb” kelimesini iyi işler yapanları müjdelemek üzere indirilen Kur’an olarak yorumlamıştır.²⁶⁹ Aynı şekilde “*Kitab’ın indirilişi azîz, hakîm olan Allah tarafındandır*” şeklinde tercüme ettiği Ahkâf sûresi 2. âyette marife şeklinde bulunan “el-Kitâb” kelimesini Kur’an olarak izah etmiştir.²⁷⁰

Vermiş olduğumuz örnekler müellifin, marife olarak gelen “el-Kitâb” kelimesi önceki kutsal kitaplar anlamına gelir şeklinde vermiş olduğu bilgiyle çelişen açıklamalar yaptığını göstermiştir. Müellifin çelişkili açıklamaları sadece marife olan “el-Kitâb” kelimesi ile ilgili değil, âyetlerde nekre olarak geçen “el-Kitâb” kelimesini de farklı şekillerde yorumladığına dair örnekler mevcuttur. Arâf, İbrâhîm ve Fussilet sûrelerinde nekre olarak geçen “el-Kitâb” kelimesini Kur’an, Tûr sûresi 2. âyetteki “el-Kitab” kelimesini Tevrat ve Kur’an, Naml sûresi 1. âyetteki aynı kelimeyi daha önceki kutsal kitap olarak açıklamıştır.²⁷¹

Ateş, Ankebût sûresi 45 ve 47. âyetlerde geçen ve her ikisi de marife olan “el-Kitâb” kelimesini farklı şekilde yorumlamıştır. Müellif, Ankebût sûresi “*Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayasızlıktan ve kötülükten meneder. Allah’ı anmak her şeyden önemlidir. Allah*

²⁶³ Kasas 28/2.

²⁶⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/437.

²⁶⁵ Şuarâ 26/2.

²⁶⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/298.

²⁶⁷ Âl-i İmrân 3/7.

²⁶⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/14.

²⁶⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/284.

²⁷⁰ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 8/364.

²⁷¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 3/310, 5/6, 8/122, 9/76, 6/360.

yaptıklarınızı bilir”²⁷² âyetinde geçen “el-Kitâb” kelimesinin Tevrat ve eklerini ifade ettiğini söylemiştir. Bunun nedenini de şu şekilde açıklamıştır. Bu sûrede anlatılan kıssalar Tevrat’ın kıssalarıdır. Tevrat’ta İbranice olarak ifade edilen ibret verici bu kıssalar Hz. Muhammed’e Arapça olarak indirildi.²⁷³ Halbuki bu âyetle ilgili nasıl bir yorum yapıldığına dair Kur’an Yolu alı tefsire bakıldığında “Hiçbir müfessir âyette Resûlullah’a “Tevrat’ı” oku gibi bir anlamın bulunduğunu söylememiştir”²⁷⁴ cümlelerine yer verildiğini görürüz. Taberî de buradaki “el-Kitâb” kelimesini Kur’an olarak yorumlamıştır.²⁷⁵ Bu âyetteki “el-Kitâb” kelimesini Tevrat ve ekleri olarak yorumlayan müellif aynı sûrenin “İşte böylece o kitabı sana da indirdik. Kendilerine kitabı verdiklerimiz ona inanırlar. Şunlardan da ona inananlar vardır. Âyetlerimizi kâfirlerden başkası inkâr etmez”²⁷⁶ şeklinde tercüme ettiği 47. âyetteki “el-Kitâb” kelimesini gerekçe belirtmeden Hz. Muhammed (s.a.v) e indirilen Kur’an olarak açıklamıştır.²⁷⁷ Görüldüğü gibi müellifin, aynı sûrede peş peşe gelen iki âyette geçen “el-Kitâb” kelimesini farklı şekilde yorumlaması bir çelişkidir.

Ateş, “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir”²⁷⁸ âyetindeki “el-Kitâb”ı yorumlarken Mücâhid ve Katâde’ye göre bu âyette geçen “O” ile ifade edilenin Tevrat ve İncil olduğunu, bu yorumun Kur’an’ın ruhuna uygun olması hasebiyle kendisinin de tercihi olduğunu söylemiştir. Allah burada Kur’an’dan önce indirilen kitapların doğruluğuna ve hepsinin aynı kaynaktan vahyedildiğine işaret etmektedir. Buradan hareketle nasıl ki o kitabın (Tevrat ve İncil’in) doğruluğunda şüphe yoksa aynı kaynaktan vahyedilen ve aynı prensipleri içeren Kur’an’ın doğruluğunda da şüphe yoktur.²⁷⁹ Buradaki “el-Kitâb” kelimesini Tevrat ve İncil olarak yorumlayan Ateş, âyetin devamında geçen “müttaki” kelimesini Allah’a şirk koşmayan, sonra günahlardan kaçınarak yükselen, gönlünü Allah’a tahsis eden kişi şeklinde açıklamıştır. Sonraki âyette geçen “iman” kelimesini ise Hz.

²⁷² Ankebût 29/45.

²⁷³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/517.

²⁷⁴ Hayrettin Karaman vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 4/273-274.

²⁷⁵ Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, 20/40.

²⁷⁶ Ankebût 29/47.

²⁷⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/518.

²⁷⁸ Bakara 2/2.

²⁷⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/98.

Muhammed'in Allah'tan getirip haber verdiklerini kabul edip itiraf etme olarak tanımlamıştır. Ayrıca 3. âyetten itibaren müminlerin özelliklerinin anlatıldığını ifade etmiştir.²⁸⁰

Burada da çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır. Âyette bu kitabın müttakiler için yol gösterici olduğu ifade edilir. Bu âyetten sonra gelen 3 ve 4. âyetlerde ise müttakilerin özellikleri sayılır. Müttakiler kimdir? Sorusunun cevabı Bakara sûresinin 4. âyetinde “*Sana ve senden önce indirilene inanırlar*”²⁸¹ şeklinde ifade edilmektedir. Yani “*O kitab*” cümlesinin işaret ettiği kitap müttakilerin hidayet kaynağıdır. Müttakiler de hem Hz. Peygambere indirilene hem de daha önce indirilen kitaplara inanan kimselerdir. O kitaptan kasıt Tevrat ve İncil olsa, ismi işaret tesniye kalıbında kullanılmalıydı. Ayrıca “*Sana ve senden önce indirilenlere inanırlar*” âyetinin anlamının “*Sana indirilecek olana ve bunlara inanırlar*” şeklinde olması gerekirdi. Bütün bunları bir arada düşündüğümüzde “el-Kitâb” kelimesi ile ifade edilen kitabın, Hz. Peygambere ve kendinden önceki peygamberlere indirilene iman eden ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol gösterici olan kitap olduğu anlaşılmaktadır. O da Kur'an'dır.

Taberî ve Râzî burada geçen “el-Kitâb” kelimesinin Allah katından gönderilen ve Hz. Muhammed'in anlatıp açıkladığı Kur'an olduğunu ifade etmektedir.²⁸²

İbn Kesîr (öl. 774/1373), Begavî (öl. 516/1122) ve Hâzin (öl. 751/1341) de Bakara sûresi 2. âyette geçen “el-Kitâb” kelimesini Kur'an olarak açıklamıştır.²⁸³

Mevdûdi, burada geçen “el-Kitâb” kelimesini Kur'an olarak alır ve “Kur'an, spekülasyon ve tahminlere dayanan sıradan metafizik ve din kitaplarına benzemez” der.²⁸⁴

Bayraktar Bayraklı bu ayette geçen “el-Kitâb” kelimesini izah ederken şu cümleleri kullanmıştır. “Yukarıdaki âyette kitap, Allah'ın âyetlerini, hükümlerini

²⁸⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/99.

²⁸¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/87.

²⁸² Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an* (Mekke: Dârü't-Terbiyetü ve't-Türâs, t.y), 1/225-226; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 2/260.

²⁸³ Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm* (Beyrut: Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye, 1431/2010), 1/73; Ferrâ el-Begavî, *Meâlimü't-tenzîl* (Beyrut: Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabiyye, 1420/1999), 1/34; Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vil fi me'âni't-tenzîl* (Beyrut: Dârü Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1996), 1/23.

²⁸⁴ Ebu'l A'lâ el-Mevdûdi, *Tefhimu'l Kur'an*, çev. Heyet (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 1/48.

ve izahlarını bir araya getiren Kur'an manasını kazanmaktadır.”²⁸⁵ Bu kelime Kur'an Yolu tefsirinde de yine Kur'an olarak yorumlanmıştır.²⁸⁶

Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin tefsirinde bu âyette geçen “el-Kitâb” kelimesi hiçbir kitabın kendine denk olmadığı Kur'an olarak tefsir edilmiştir.²⁸⁷

Seyyid Kutub ise kitabın rehber ve gerçeklerin açıklayıcısı olduğunu ifade ettikten sonra Kur'an'dan hidayet bulmak isteyen kimsenin takınması gereken tavırdan bahseder.²⁸⁸

Ateş, Bakara sûresi 3. âyetindeki iman kelimesini şöyle izah etmiştir. “Hz. Muhammed (s.a.v) in Allah'tan getirip haber verdiği şeylerin hepsinin doğru olduğunu kabul ve itiraf etmek demektir. İşte bu âyetteki imanın manası budur.”²⁸⁹

Müellif, Bakara sûresi 4. âyetini ise şu şekilde tercüme etmiştir. “*Sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar; âhirete de kesinlikle iman ederler.*”²⁹⁰

Bu açıklamalardan sonra Bakara sûresi 3 ve 4. âyetini 2. âyetle beraber düşündüğümüzde müellifin imanı, Hz. Peygamber'in getirdiklerini kabul ve itiraf olarak açıkladığını görüyoruz. Hz. Peygambere ve ondan önce indirilenlere imanı müttakiliğin bir gereği olarak gören müellifin, 2. âyette zikredilen “el-Kitâb” kelimesini Tevrat ve İncil olarak yorumlaması tutarsızlıktır. Çünkü böyle anlam verilirse, Tevrat ve İncil'in müttakilerin hidayet kaynağı, müttakilerin de Ehl-i kitap olduğu anlaşılır.

Âl-i İmrân sûresi 3 ve 7. âyetlerinde geçen “el-Kitâb” kelimesi ile ilgili Ateş'in farklı yorumlarda bulunduğu görülür.

“*Sana Kitabı, gerçek ile ve kendinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi, Tevrat'ı ve İncil'i de indirmişti*”²⁹¹ âyetinde geçen “el-Kitâb” kelimesini şu şekilde izah etmiştir. Allah burada kullarını irşat etmek, hakikati açıklamak ve önceki kitapları onaylamak için bu kitabı indirmiştir. Allah aynı amaçla

²⁸⁵ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (Bayraklı Yayınları, 2003), 1/ 165.

²⁸⁶ Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/70.

²⁸⁷ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't- tefâsîr* (İstanbul: Dersaadet Kitabevi, t.y), 1: 32.

²⁸⁸ Seyyid Kutub, *Fî zılâl-il Kur'an*, çev. Salih Uçan, Vahdettin İnce (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1989), 1/48.

²⁸⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/99.

²⁹⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/87.

²⁹¹ Âl-i İmrân 3/3.

Kur'an'dan önce Tevrat'ı ve İncil'i de indirmişti. Tevrat ve İncil'i indiren, hakkı batıldan ayıran Kur'an'ı da indirmiştir.²⁹²

Görüldüğü gibi burada âyette geçen “el-Kitâb” kelimesinin Kur'an'ı ifade ettiğini açık bir şekilde söylerken birkaç sayfa sonraki yorumunda şöyle söylemiştir. “Bize göre Âl-i İmrân sûresi 3. âyette adı geçen kitap, yalnız Hz. Muhammed'e indirilen değil, Musa'ya ve İsa'ya da kendi dillerinde verilen Tanrı kitabının aslıdır.”²⁹³ Aynı sûrenin “*Kitabı sana O indirdi...*” şeklinde tercüme ettiği 7. âyetindeki “el-Kitâb” kelimesini Kur'an, Tevrat ve İncil'in de kaynağı olan ana kitap olarak açıklamıştır. Aynı kelime ile ilgili bir sonraki sayfada Kur'an'dan önceki kitap cümlesini kullanmıştır.²⁹⁴ Aynı ayette geçen “el-Kitâb” kelimesi ile ilgili önce Kur'an sonra Tanrı kitabının aslı yorumlarının yapılması çelişkidir.

Süleyman Ateş Nisâ sûresinin 136. âyetini şu şekilde tercüme eder. “*Ey inananlar, Allah'a, elçisine ve elçisine indirdiği kitaba ve daha önce indirmiş bulunduğu kitaba inanın. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, elçilerini ve ahiret gününü inkâr ederse o, uzak bir sapıklığa düşmüştür.*”²⁹⁵ Ancak Ateş'in bu âyeti hiç yorumlamadığı görülür. Âyette geçen “el-Kitâb” kelimesi ile ilgili hiçbir yorumun yapılmaması bizi düşündürmektedir. Çünkü bu âyette Resulüne indirilen kitap ifadesinden sonra daha önce indirilen kitap cümlesinin geçmesi önce geçen “el-Kitâb” kelimesinin Kur'an olarak anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

Kısaca, Süleyman Ateş'in “el-Kitâb” kelimesine yüklediği anlamlarla ilgili olarak şunu söyleyebiliriz. Bakara sûresi 2. âyette geçen ve müellifin Tevrat ve İncil olarak yorumladığı “el-Kitâb” kelimesi 3 ve 4. âyetlere yaptığı yorumlarla birlikte değerlendirildiğinde bir çelişkinin olduğu görülmektedir. Âl-i İmrân sûresi 3. âyette geçen “el-Kitâb” kelimesini önce Kur'an olarak yorumlayan müellifin birkaç sayfa sonra sadece Hz. Muhammed'e verilen değil Musa ve İsa'ya verilen Tanrı kitabının aslıdır diye tanımlaması da bir çelişkidir.²⁹⁶ Kur'an'da ma'rife olarak geçen “el-Kitâb” kelimesi ile daha önceki kutsal kitapların kastedildiğini savunan Süleyman Ateş'in, Kur'an'da marife olarak geçen her “el-Kitâb”

²⁹² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/8.

²⁹³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/11.

²⁹⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/14-15.

²⁹⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/382.

²⁹⁶ Aygün, “Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri”, 949.

kelimesini önceki kitaplar olarak yorumlamaması da tutarsızlık olarak değerlendirilmelidir. Kur'an'da marife olarak geçen ve müellifin önceki kitaplar diye yorumladığı “el-Kitâb” kelimesini bazen Tanrı kitabının aslı, bazen Tevrat ve ekleri, bazen de Tevrat ve İncil olarak açıklaması da bir çelişkidir.

Bütün bu farklı yorumlamalar, Kur'an'da geçen “el-Kitâb” kelimesi konusunda müellifin açıklamalarının tutarsız olduğunu göstermektedir.

2.1.7. en-Nâs Kelimesinin İzahında Tutarsızlık

Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinde “en-Nâs” kelimesinin hangi anlamlara geldiğine dair farklı yorumlar yapmıştır.

Ateş, “*Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler*”²⁹⁷ âyetini açıklarken “en-Nâs” kelimesi ile tüm insanların değil Arap toplumunun kastedildiğini, çünkü Allah'ın her topluma kendi dili ile hitap eden peygamber gönderdiğini, Hz. Muhammed'in davetinin de ilk önce içinde yetiştiği Arap toplumuna yönelik olduğunu ifade eder.²⁹⁸

Ateş, “*Doğrusu insanlara ilk kurulan ev, Mekke'de olandır. Alemlere uğur, bereket ve hidayet kaynağı olarak kurulmuştur*”²⁹⁹ âyetini açıklarken ise burada geçen “en-Nâs” kelimesi ile kastedilenin Hz. Muhammed'in kendi toplumu olan Araplar olduğunu ifade eder.³⁰⁰

Ancak müfessirlerin çoğu bu âyette geçen “en-Nâs” kelimesini tüm insanlar olarak anlamıştır.³⁰¹ Ayrıca Neseî'nin tefsirine baktığımızda da “insanlar için ibadet edecekleri merkez olarak kullanılan ilk ev Kâbe'dir”³⁰² şeklindeki cümlesinden hareketle “en-Nâs” kelimesini tüm insanlar olarak yorumlandığı anlaşılmaktadır.

²⁹⁷ Sebe' 34/28.

²⁹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/254.

²⁹⁹ Âl-i İmrân 3/96.

³⁰⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/82.

³⁰¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* 8/297; Nâsiruddîn Ebû Sâid Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1431/2010), 2/29; Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl* (Beyrut: Dâru ibn Kesîr, 1999), 1/275; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 2/66.

³⁰² Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, 1/275.

Âl-i İmrân sûresi 96. âyette geçen “en-Nâs” kelimesini Araplar olarak yorumlayan Ateş, aynı sûrenin 97. ve Bakara sûresinin 125. âyetlerindeki “en-Nâs” kelimesini tüm insanlar olarak açıklamıştır.

Öncelikle müellifin, içinde geçen “en-Nâs” kelimesini Araplar diye yorumladığı Âl-i İmrân sûresinin 96. âyetinin hemen akabinde gelen 97. âyete bakalım. Allah bu âyette şöyle buyurur: “*Onda açık açık deliller, İbrahim’in makamı vardır. Ona giren güvene erer. Yoluna gücü yeten herkesin, o eve gitmesi, insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır. Kim nankörlük ederse şüphesiz Allah, bütün âlemlerden zengindir.*”³⁰³ Biz bu âyeti, öncesinde “ilk ev” olarak ifade edilen Kâbe’nin durumunu açıklayan âyet olarak görmekteyiz. Buradan hareketle 96. âyette geçen “en-Nâs” kelimesini Araplar olarak açıklayan Ateş’in, 97. âyette geçen “en-Nâs” kelimesini de Araplar olarak yorumlaması gerekirdi. Böyle olacak olsa hac ibadeti Araplara farz olan bir ibadet olurdu. Sonra gelen âyet öncesindeki âyette geçen “ilk ev” ifadesinin (Kâbe) durumunu açıkladığı anlaşılmaktadır. Âl-i İmrân sûresi 97. âyette geçen “en-Nâs” kelimesini Araplar diye izah etmek mümkün olmadığı için ilk âyette geçen “en-Nâs”ı insanlar olarak açıklamak daha doğru olurdu. Zira sonraki âyette geçen “en-Nâs” kelimesi Araplar olarak yorumlanacak olsa, hac ibadeti sadece Arap toplumuna farz olmuş, Kâbe de sadece onlar için güven kapısı olurdu. Oysaki Kâbe, tüm insanlar için güven kapısı ve hidayet kaynağıdır. Hac ve Umre yapmak isteyen tüm insanların tavaf etmesi gereken yerdir. Bu durum, Kâbe’nin Araplar için inşa edilen mabed şeklinde açıklanmasını olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla peş peşe gelen bu iki âyete dair yorumları beraber değerlendirdiğimizde çelişkili bir durum olduğu görülmektedir.

Ateş, “*Biz Beyt’i (Kâ’be’yi) insanlara, sevap kazandıracak bir toplantı ve güven yeri yaptık. Siz de İbrahim’in makamında bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail’e: “Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temizleyin!” diye emretmiştik*”³⁰⁴ âyetini yorumlarken Kâbe’yi tüm insanlar için güvende bulunacakları, insanların sevap kazanacakları

³⁰³ Âl-i İmrân 3/97.

³⁰⁴ Bakara 2/125.

bir yer olarak anlatır.³⁰⁵ Dolayısıyla bu âyette geçen “en-Nâs” kelimesini insanlar olarak açıkladığını görmekteyiz.

Kıyası Ateş’in, aynı konudan bahseden farklı ayetlerde geçen “en-Nâs” kelimesini farklı şekilde yorumlaması tutarlılık konusunda sorun teşkil etmektedir.³⁰⁶

“en-Nâs” kelimesinin Âl-i İmrân sûresi 96 ve 97. âyetlerde farklı anlamlarda kullanılması vücûh olarak ifade edilemez. Çünkü 97. âyet, 96. âyette geçen Kâbe ile ilgili bir takım bilgiler vermektedir. Yani sonraki âyet önceki âyetin açıklamasıdır. Bu durum, iki âyette geçen “en-Nâs” kelimelerine aynı anlamı vermeyi gerekli kılmaktadır.

2.1.8. Azabın Ebediliği Konusunda Tutarsızlık

Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri adlı eserde azabın ebedi olup olmadığı hususunda farklı yorumlar görülmektedir. Cehennem azabından bahseden âyetlerin bir kısmında azabın inkârcılar için ebedi olmadığı şeklinde yorum yapılırken, bir kısmında ise inkârcılar için azabın ebedi olacağı ifade edilmektedir.

Ateş, cehennem azabını konu edinen bazı âyetleri yorumlarken, azabın kâfirler için de ebedi olmadığı değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bununla ilgili düşüncesini desteklemek üzere “(Allah) hepsini bir araya topladığı gün: “Ey cin (şeytan) lar topluluğu (der), siz insanlarla çok uğraştınız.” Onların insan dostları der ki: “Rabbimiz, birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık.” (Allah) buyurur ki: “Durağınız ateştir. Allah’ın dile (yip affet) mesi hariç, orada sürekli kalacaksınız!” Kuşkusuz Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, bilendir”³⁰⁷ meâlindeki En’âm sûresi 128. âyete müracaat etmektedir. Müellif bu âyeti, Allah dilediği takdirde kullarını affeder. Dolayısıyla azabın sürekli olması O’nun dilemesiyle sınırlıdır. O dilediği takdirde azap kalkar, hiçbir şey ona zorunlu değildir³⁰⁸ şeklinde yorumlayarak cehennem azabının ebedi olmadığını ifade etmektedir.

³⁰⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/234.

³⁰⁶ Kaya, “Kur’an Yolu Tefsirinde Süleyman Ateş’e Yönelik Bazı Eleştirilere Dair Bir İnceleme”, 135, 136.

³⁰⁷ En’âm 6/128.

³⁰⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 3/236.

Ateş, Allah “*Şakîler ateştedirler. Onların orada bir soluk alışverişleri vardır ki, gökler ve yer durdukça orada sürekli kalacaklardır. Meğer Rabbin, çıkmalarını dilemiş olsun. Çünkü Rabbin istediğini yapandır*”³⁰⁹ buyurur meâlindeki âyetin sonundaki istisnadan hareketle bu azabın Allah’ın dilediği kadar olacağını, onun dilemesiyle son bulacağını, kesin olarak bunun ifade edildiğini söyler. Âyeti başka şekilde yorumlamanın özden uzaklaşma olacağını, azabın inananlar için sınırlı, kâfirler için ebedi olduğu noktasındaki Ehl-i Sünnetin çoğunluğunun görüşünün zorlama tevil anlamına geldiğini, merhametlilerin en merhametlisi olan Allah’ın sınırlı bir ömürde işlenen suça sınırsız ceza vermesinin merhametine uygun olmayacağını ifade etmektedir.³¹⁰

Müellif, “*Orada çağlar boyu kalacaklardır*”³¹¹ anlamındaki âyeti yorumlarken özellikle “ahkâb” kelimesi üzerinde durarak düşüncelerini ifade etmiştir. “Ahkâb” kelimesinin “hukub”un çoğulu olduğunu, bu kelimenin belirsiz, uzun süre anlamında kullanıldığını söyler. “Ahkâb”, ne kadar uzun süre ifade etmiş olsa yine de sınırlı bir zamanı bildirir. Bu da cehennem azabının sonlu olduğu anlamına gelir. Buradan hareketle âhireti inkâr edenlerin ömürlerinden kat kat fazla ceza çekeceklerini ama sonunda bu cezadan çıkacaklarını yani söz konusu cezanın son bulacağını dile getirir.³¹²

Ateş, “*Kitap ehlinden ve müşriklerden olan nankörler, sürekli olarak cehennem ateşindedirler. Onlar, halkın en şerlisidir*”³¹³ âyetinde geçen “hulûd” kelimesinin sürekli demek olduğu gibi çok uzun zaman anlamına da gelebileceğini ifade eder. Bu âyetten sonra gelen 8. âyette, cennet ehlinin o nimet içerisinde sonsuz kalacağını ifade için “hulûd” kelimesinin “ebed” kaydı ile güçlendirildiğini söyler. Ateş, “ebed” kelimesinin cehennem azabından bahseden âyette kullanılmamasının bu azabın ebedi olmadığını delili olduğunu dile getirir.³¹⁴ Burada “hulûd” kelimesinin “ebed” kelimesi ile kullanılmamasını Ateş, azabın ebedi olmadığına delil göstermektedir.

---

³⁰⁹ Hûd 11/106-107.

³¹⁰ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 4/332.

³¹¹ Nebe 78/23.

³¹² Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 10/291.

³¹³ Beyyine 98/6.

³¹⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 11/42.

Buraya kadar paylaştığımız âyetlerde müellif, azabın ebedi olmadığını, kâfirlerle ilgili olarak azabın ne kadar uzun sürse de bir gün son bulacağını dile getirmektedir. Ancak, bazı âyetleri tefsir ederken bunun tam aksini söylemektedir.

Müellif Nisâ sûresi 169. âyete şu şekilde meâl vermiştir. “*Sadece cehennem yoluna (iletecek ve) orada sürekli kalacaklardır.*” Ateş’in bu âyete verdiği mealden cehennem azabının ebedi olduğu anlaşılmaktadır.

Müellif, “*Ama âyetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüş olanlar, işte Allah’ın, meleklerinin ve tüm insanların laneti onların üstündedir. Ebediyen lanet içinde kalırlar. Ne kendilerinden azap hafifletilir, ne de onlara fırsat verilir*”³¹⁵ meâlindeki âyeti, Allah kullarına karşı merhametlidir. Ancak inkârları ile ölenler ebediyen lânet içinde kalır ki cehennem Allah’ın lânetinin toplandığı yerdir. İnkâr içerisindeyken hayatı sonlanmış olanlar da sürekli lânet içinde kalıp azap çekerler şeklinde yorumlamaktadır.³¹⁶

Müellif Nisâ sûresinde geçen “*Âyetlerimizi inkâr edenleri yakında bir ateşe sokacağız, derileri piştikçe azabı tatsınlar diye onlara başka deriler vereceğiz. Şüphesiz Allah, daima üstün ve hikmet sahibidir*”³¹⁷ âyetini, Allah âyetlerini inkâr etmiş kâfir olarak ölen insanlara çektikleri azap neticesinde derileri pişip düştükçe yeni deriler giydirebilir ki azapları sürekli olsun. Pişen derilerin yenileri ile değiştirilmesi temsil yoluyla azabın devamlılığını anlatmaktadır şeklinde izah etmektedir.³¹⁸

Süleyman Ateş, “*Benim yapabileceğim, sadece Allah’tan (vahyedilenleri) size duyurmak ve O’nun elçilik görevlerini yerine getirmektir. Artık kim Allah’a ve O’nun elçisine başkaldırırsa ona, içinde bedi kalacakları cehennem ateşi vardır*”³¹⁹ âyetini, Hz. Muhammed’in görevi insanları zorla doğru yola iletmek değil, Allah’ın emirlerini duyurmak ve bu şekilde elçilik görevini yerine getirmektir. Bunu kabul etmeyip Allah’a başkaldırıp inkâr edenler ebedi olarak cehennemde kalacaklardır şeklinde açıklamıştır.³²⁰

³¹⁵ Bakara 2/161-162.

³¹⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/274.

³¹⁷ Nisâ 4/56.

³¹⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/303.

³¹⁹ Cin 72/23.

³²⁰ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 10/105.

Ateş, Beyyine sûresinde cehennem azabından bahseden âyeti azabın ebedi olmadığı şeklinde yorumlarken ortaya koyduğu delillerden biri de “hulûd” kelimesinin yine Beyyine sûresinde cennetten ve nimetlerinden bahseden âyette olduğu gibi “ebed” kelimesi ile kuvvetlendirilmemesi idi.³²¹ Ancak Cin sûresi 23. âyette “hulûd” kelimesinin “ebed” kelimesi ile kuvvetlendirilmiş olması, müellifin cehennem azabının ebedi olmadığı noktasında kullandığı delili de boşa çıkartmıştır. Zaten müellif bu âyetteki yorumunda, Hz. Muhammed’in elçiliğini kabul etmeyip Allah’a başkaldıran kâfirler için azabın ebedi olduğunu da dile getirmektedir.³²²

Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri adlı eserde cehennem azabından bahseden âyetleri ele aldığımızda müellifin bu âyetleri yorumlarken âyetlerin bir kısmında azabın ebedi olmadığını dile getirirken bir kısım âyetlerde de azabın ebedi olduğunu söylemesini tutarsızlık olarak değerlendirilmelidir.

2.1.9. İsrâ Konusunda Tutarsızlık

Hz. Peygamberin bir gece Mescîd-i Harâm’dan Mescîd-i Aksâ’ya yaptığı yolculuğa isrâ, oradan Allah katına yükselmesine de mi’rac denir.³²³

Ateş, İsrâ sûresinde zikredilenin sadece isrâ olayı olduğunu, mi’rac konusunun burada yer almadığı gibi Necm sûresinde de anlatılmadığını, mi’rac olayının sadece rivayetlerde yer aldığını, bunun özününde Buhârî’nin Enes’ten naklettiği rivayet olduğunu ifade etmiştir.³²⁴ Burada, Hz. Peygamberin göğsünün yarılp zemzemle yikanmasının ardından altın leğen içinde getirilen hikmet ve imanın peygamberin göğsüne doldurulduğu anlatılmıştır. Daha sonra Cebrail ile göğe yapılan yolculukta peygamberlerle karşılaşılması ve onlarla olan diyalog zikredilmiştir. Oradan sidretü’l-müntehâya varınca Allah’ın Hz. Peygambere günlük elli vakit namazı emretmesi, Musa (as)’ın Hz. Peygambere, ümmetinin bu sorumluluğu kaldıramayacağına dönük telkinleri sonrasında Hz. Muhammed’in (s.a.v) Allah’tan bu sorumluluğu hafifletmesini istemesi neticesinde günlük beş

³²¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 11/42.

³²² Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 10/105.

³²³ Salih Sabri Yavuz, “Mi’rac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/132; M. İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs* (Kahire: Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1383/1962), 2/83.

³²⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/192, 196.

vakit namazın emredilmesi şeklinde ifade edilmiştir.³²⁵ Ateş'e göre, bu rivayette Hz. Muhammed (s.a.v) in Musa (as)'ın sözüyle Cebrail'e tanışarak beş kez Allah'a dönüp "Ya Rab! Bunu bizden hafiflet" demesinin aklen bir izahı yoktur. Müellif, Allah'ın henüz emri vermeden değiştirmesinin anlaşılabilirliğinin mümkün olmadığını, mi'racın ruhani olduğu için insanın beşeri iradesini kaybedeceği ve bütün hareketlerinin Allah'ın iradesi içinde şekilleneceğini söylemiştir. Oysaki bu rivayette anlatılan diyalogun beşeri düşünceler düzeyinde olduğunu, bir peygamberin normal duygu ve düşünce düzeyinde Yüce Allah ile konuşmasının imkansızlığı hususunda eleştiri getirmiştir. Ayrıca bu rivayet, mi'racın peygamberlikten önce gerçekleşmiş olduğunu ve beş vakit namazın mi'racda farz kılındığını ifade etmektedir. Bu durum, namazın peygamberlikten önce farz kılındığının kanıtı olur ki bu doğru değildir.³²⁶

Ateş, isrâ ve mi'racın ruhani olarak gerçekleştiğini, ancak bunun rüyada gerçekleşen bir durum değil, uyanıkken yapılmış ruhani bir yükselme olduğunu dile getirir.³²⁷ Hz. Peygamberin mi'racda Allah ile görüşmesine delil olarak gösterilen Necm sûresi 7 ve 8. âyetleri, Cebrail'in yüksek ufuktan aşağıya sarkması olarak değerlendirmiştir.³²⁸ Buraya kadar ifade ettiklerimiz, müellifin isrâ ve mi'rac konusundaki düşünceleridir ve bu ifadelerinde de her hangi bir çelişki yoktur.

Ancak müellif, İsrâ sûresi 1. âyette, Allah'ın âyetlerini göstermek için Hz. Peygamberin Mekke'den Kudüs'e götürülmesinin anlatıldığını, bunun dışında başka bir şeyin sözkonusu olmadığını söylerken, "*Sana gösterdiğimiz rüyayı ve Kur'an'da lanetlenmiş ağacı, insanları sinama aracı yaptık*"³²⁹ âyetini işaret ederek, bu âyetten de anlaşılanın isrâ olayının peygambere gösterilen ruhani bir müşahede ve rüya olduğunu ifade etmiştir.³³⁰ Ancak İsrâ sûresi 60. âyeti yorumlarken âyetteki "rüya" ile kastedilenin isrâ olayı olmadığını, burada anlatılan "rüya"nın, âyetin bulunduğu yerdeki diğer âyetlerin konusuna da uygun olarak inkârcıların yenileceği hususunda Hz. Peygamberin görmüş olduğu bir rüya

³²⁵ Buhârî, "Salât", 1, "Enbiyâ", 5, "Tevhîd", 37; Müslim, "İman", 263.

³²⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/192-193.

³²⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/195.

³²⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/11, 105.

³²⁹ İsrâ 17/60.

³³⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/193-194.

olduğunu belirtmiştir.³³¹ İlk yorumunda İsrâ sûresi 60. âyeti, isrâ olayının ruhani olarak gerçekleşmesine delil olarak gösterirken ikinci yorumunda bu âyeti kâfirlerin yenileceğine dair görülen bir rüya olarak açıklaması bir çelişkidir.

2.1.10. Kıssa Kelimesinin Anlamı Konusunda Tutarsızlık

Kıssa, sözlükte bir kimsenin izini sürüp peşi sıra gitmek, birine bir haber iletme, anlatmak ve haber vermek anlamlarına gelir.³³² Kıssa, bir kimseye veya bir yere ait olan haberlerin adım adım takip edilerek anlatılması demektir.³³³

Kıssa kelimesinin etimolojik anlamı, kıssada anlatılan durumun doğru, gerçekçi ve önemli olması özelliklerini öne çıkarır. Kıssayı hikâyeden ayıran da saymış olduğumuz bu niteliklerin kıssada bulunmasıdır. Asıl amacı “nakil” olan hikâye ise gerçekçi-hayali, önemli-önemsiz başkalarına aktarılıp anlatılabilecek ne varsa hepsini kapsar. Kur’an’da yer alan kıssaların hikâye olarak ifade edilmemesi bu ayrıma dayanmaktadır. Kur’an kıssaları tarihi doğruluk ve gerçeklikleri olan, insanlar tarafından ibret alınacak olaylardır.³³⁴

Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri adlı eserde Ateş, kıssalarla ilgili Tevrat’tan uzun alıntılar yapmış, verilen bilgileri Tevrat ile mukayese etmiştir.³³⁵ Ateş, kıssaların anlattıklarının Kur’an’ın indiği dönemde halk arasında anlatılanlara uygun olduğunu, aksi takdirde Arapların bildikleri ile çelişki arzeden olayları kabul etmeyeceklerini savunmaktadır.³³⁶ Ayrıca müellif, nüzul döneminde Arapların kıssalarla ilgili bildiklerinin Ehl-i kitaptan duyduklarından ibaret olduğu kanaatinden yola çıkarak Kur’an kıssaları ile o dönemki Tevrat kıssalarının büyük ölçüde benzerlik gösterdiğini dile getirmiştir. Günümüzde ortaya çıkan farklılığın ise Hz. Peygamber döneminden sonra Tevrat’ta meydana gelen tahriften kaynaklandığını ifade etmektedir.³³⁷ Kur’an kıssalarıyla ilgili bu bilgileri veren Ateş’in, kıssa kelimesinin etimolojik tahlilinde ortaya konan ve kıssaların

³³¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/230.

³³² İdris Şengül, “Kıssa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/498.

³³³ Ahmet Yazıcı, “Süleyman Ateş’in Görüşleri Bağlamında Kur’an Kıssaları”, *İslâmî Araştırmalar* 22/2 (2011), 107.

³³⁴ Şengül, “Kıssa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25/498-499.

³³⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 3/361, 404; 4/310, 388,413.

³³⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/33.

³³⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/440-441.

gerçekliği ile ilgili olduğu ifade edilen kıssa-hikâye ayrımını dikkate almadığı, ilgili âyetlere verdiği meâllerden anlaşılmaktadır.

Örneğin, öncesinde Hz. İsa ile ilgili bilgi verildiği âyetlerin ardından “İşte (İsa hakkındaki) gerçek kıssa budur. Allah’tan başka tanrı yoktur. Allah, elbette aziz (mutlak galip) ve hikmet sahibidir”³³⁸ âyetindeki kıssa kelimesini olduğu gibi tercümesine taşıdığı görülmektedir.³³⁹ Aynı şekilde A’râf sûresi 176. âyeti şu şekilde tercüme eder. “...Bu kıssayı anlat, belki düşünüür (öğüt alır) lar.”³⁴⁰ Yine Yûsuf sûresi 3. âyeti şu şekilde tercüme eder. “Biz bu Kur’an’ı vahy etmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Sen ondan önce bilmeyenlerden idin.”³⁴¹ Görüldüğü gibi müellif, bu âyetlerde geçen kıssa kelimesini farklı şekilde tercüme etmemiştir.

Ancak Ateş, Hz. Yusuf kıssasının anlatıldığı Yusuf sûresinin 111. âyetini şu şekilde tercüme eder. “Elbette onların hikâyelerinde akıl sahipleri için ibret vardır. Bu, uydurulacak bir söz değildir; ancak kendisinden önceki kitapların tasdiki, her şeyin açıklaması ve insanlar için bir yol gösterme ve rahmettir.”³⁴² Aynı şekilde Hz. Musa ve Hz. Şuayb arasında geçen diyalogun anlatıldığı Kasas sûresi 25. âyeti de “Derken o iki kızdan biri, utana utana yürüyerek ona geldi: “Babam seni çağırıyor. Bizim için (hayvanları) sulamanın ücretini verecek” dedi. (Musa) ona gelip başından geçen öyküyü anlatınca o: “Korkma, o zalim toplumdun kurtuldun” dedi” şeklinde tercüme etmiştir.³⁴³ Görüldüğü gibi müellif bu iki âyette geçen kıssa kelimelerini hikâye ve öykü olarak tercüme etmiştir.

Kıssa kelimesinin etimolojik tahlili yapılırken kıssa-hikâye ayrımına gidilmiş, kıssaların önemli, doğru ve gerçekçi olayları aktardığı belirtilmiş, buradan hareketle Kur’an’daki kıssaların hikâye kelimesi ile ifade edilemeyeceği belirtilmiştir.³⁴⁴ Bu tespitten yola çıkarak kıssa kelimesinin geçtiği âyetleri tercüme ederken bazı yerde kelimeyi olduğu gibi, bazı yerde ise öykü veya hikâye olarak tercüme etmek çelişkidir. Bu durum, kıssaların tarihi gerçekliği hususunda eserle ilgili soru işaretlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

³³⁸ Âl-i imrân 3/62.

³³⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/36-37.

³⁴⁰ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 3/415.

³⁴¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 4/381.

³⁴² Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 4/418.

³⁴³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/435.

³⁴⁴ Yazıcı, “Süleyman Ateş’in Görüşleri Bağlamında Kur’an Kıssaları”, 107.

2.1.11. Âl-i İmrân Sûresinin Konusu İle Bazı Âyetlerinin Tefsiri Arasında Tutarsızlık

Süleyman Ateş, Âl-i İmrân sûresinin tefsirine geçmeden önce sûre hakkında birtakım bilgiler verir. O bilgilerden bir kısmı şöyledir. “Bu sûrede üç bölüm vardır: 1) Hz. Peygamber’in (s.a.v) Ehl-i kitap ile münâzarası, 2) Yahudilerin davranışları, 3) Müslümanlarla müşrikler arasında geçen savaş.”³⁴⁵ Sûre ile ilgili birtakım bilgiler verdiği bu kısımda şu değerlendirmeleri de yapar. “Oysa 80 küsur değil, 120. âyete kadar ana konu Ehl-i kitap ve daha ziyade de Yahudilerin olumsuz davranışlarıdır.”³⁴⁶ Zikredilen bu bilgilerden hareketle Ateş sûrenin 120. âyete kadar olan kısmının Yahudilerden bahsettiği kanaatinde olduğu söylenebilir. Ancak sûrenin tefsirine geçtiğinde müellifin bu kısım ile alakalı farklı değerlendirmelerde bulunduğunu görüyoruz. Ateş sûrenin ilk seksen âyetini tefsir ederken, özellikle 69-80 arası âyetleri yorumlarken sûrenin başında verdiği 120. âyete kadar olan kısım Yahudilerin olumsuz tavırlarından bahseder şeklindeki bilgiye tezat oluşturacak değerlendirmelere yer vermiştir. Hatta 69-80 arası âyetleri kendi içinde değerlendirilirken de çelişkili yorumlar yaptığını verecek olduğumuz örneklerde göreceğiz.

Âl-i İmrân sûresi 69-74 arası âyetlerin tefsirine gelince Yahudilerin bu sûrede yerinin olmadığını, âyette zikredilen ifadeleri kullananların Yahudiler olmadığını dile getirir.³⁴⁷ Oysaki sûreye başlarken 120. âyete kadar olan kısmın Ehl-i kitap ve daha ziyade Yahudilerin olumsuz davranışlarından bahsettiği bilgisini vermişti. Söz konusu olan Âl-i İmrân sûresinin 72. âyetinde Allah şöyle buyurur. “*Kitap ehlinden bir gurup dedi ki: İnananlara indirilmiş olana günün önünde inanın, sonunda inkâr edin; belki (size bakarak onlar da) dönerler.*”³⁴⁸ Ateş, âyette geçen bu ifadeyi kullananların Necrân’dan gelen ve Hicaz bölgesinde yaşayan Hıristiyan Araplar olduğu yorumunu yapmıştır. Ayrıca sûre içerisinde bazı âyetlerin inişine sebep Yahudilerin davranışlarının gösterilmesi de tamamen yanılıdır ve tarihi olayları dikkate almadan ileri sürülen ifadelerdir³⁴⁹ der.

³⁴⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/5.

³⁴⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/6.

³⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/62.

³⁴⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/60.

³⁴⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/62.

Aynı sûrenin 75. âyetinde Allah, “*Kitap ehlerinden öylesi vardır ki ona yüklerle emanet bırakırsan onu sana öder. Onlardan öylesi de vardır ki ona bir dinar versen, devamlı olarak başına dikilmedikçe onu sana ödemez. Onlar: “Ümmilere karşı bize bir sorumluluk yoktur” dedikleri için böyle yapıyorlar ve Allah’a karşı bile bile yalan söylüyorlar*”³⁵⁰ buyurur.

Bu âyeti müellif, Allah’ın hiçbir kuluna karşı haksızlığı meşru görmediğini, bunun tamamen uydurma ve yanıltma olduğunu, Yahudilerin elinde bulunan Tevrat’ın da doğruluğu ve adaleti emrettiğini, ümmilere haksızlık yapılabileceğine dair bir hükmün Tevrat’ta bulunmadığını, Yahudi din adamlarının Yahudi olmayanların mallarının yenilebileceği düşüncesini zamanla yaydığı şeklinde yorumlamaktadır.³⁵¹ Görüldüğü gibi bu âyeti yorumlarken âyetin tamamen Yahudilerin davranışları ile alakalı olduğunu ifade etmiştir.

Ateş Âl-i İmrân sûresi 78. âyeti şu şekilde tercüme eder. “*Onlardan bir grup var ki kitapta olmayan bir şeyi siz kitaptan sanasınız diye dillerini kitapla eğip bükerek (sözlerini kitabın sözü imiş gibi göstermek için kelimeleri dillerinde bükerek okur, onları kitabın sözlerine benzetmeğe çalışırlar) ve: “O, Allah katındadır” derler, oysa o, Allah katından değildir. Bile bile Allah’a karşı yalan söylerler.*”³⁵² Bu âyeti yorumlarken Yahudilerin bazı sözleri dillerini eğip bükerek, geveleyerek tahrif ettikleri, ancak bu tahrifin kitabın kendi metninde değil şerhinde, yorumlamalarında yapıldığını ve Müslümanlar bunu Allah kelamı sansınlar diye bu davranışta buldukları bilgisini verir.³⁵³ Ateş bu âyeti tefsir ederken âyetin Yahudilerin davranışları ile ilgili olduğunu belirtir.

Özet olarak Ateş, âyetlerin tefsirine geçmeden sûre ile ilgili bilgi verirken 120. âyete kadar olan kısımda Ehl-i kitabın daha ziyade Yahudilerin olumsuz davranışlarından bahsedildiğini dile getirir. 69-74 arası âyetleri yorumlarken bu sûrede Yahudilerin yerinin olmadığını, âyetlerin iniş sebebi olarak Yahudilerin davranışlarını göstermenin son derece yanlış ve yanıltıcı olduğunu ifade eder.³⁵⁴

³⁵⁰ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/64.

³⁵¹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/65.

³⁵² Âl-i İmrân 3/78.

³⁵³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/70.

³⁵⁴ Mehmet Kaya, “Kur’an Yolu Tefsirinde Süleyman Ateş’e Yönelik Bazı Eleştirilere Dair Bir İnceleme”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 13/25 (2018): 128.

Ancak aynı gruptaki âyetleri yorumlarken Yahudilerden bahsetmesi müellifin bu konuda tutarlı olamadığını göstermektedir.

2.1.12. Allah'ın Yardımı Konusunda Tutarsızlık

Allah'ın inananlara olan yardımından bahseden Âl-i İmrân sûresi 13 ve Enfâl sûresi 44. âyetlerini yorumlamada Ateş'in tutarlı olamadığı görülür.

Ateş, Âl-i İmrân sûresi 13. âyeti yorumlarken üç ihtimali ortaya koymaktadır. Birincisi, fail yani gören topluluk müminler, meful yani görülen topluluk inkârcılardır. Bu değerlendirmeye göre mana şu şekilde olur. “*O mümin topluluk bu kâfir topluluğu kendilerinin iki katı görüyorlardı.*”³⁵⁵ İkincisi, fail de meful de yani gören de görülen de müminlerdir. Zamirler bu şekilde değerlendirildiğinde mana şöyle olur. “*Müminler kendilerini o kâfirlerin iki katı görüyorlardı.*”³⁵⁶ Üçüncüsü de, gören topluluk kâfirler, görülenler ise müminlerdir. Bu durumda mana “*O kâfir topluluk, o müminleri kendilerinin iki katı görüyorlardı*”³⁵⁷ şeklinde olur. Süleyman Ateş, eserinde üçüncü ihtimalin daha isabetli olduğunu ve bu görüşü tercih ettiğini ifade etmiştir.

Ateş müminlere olan yardımdan bahseden Enfâl sûresi 44. âyeti şu şekilde tercüme eder. “*Karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu ki yapılması gereken bir işi yerine getirsin. İşler hep Allah'a döndürülecektir.*”³⁵⁸ Bu âyeti yorumlarken Ateş, “Allah, Müslümanların gözlerine müşrikleri az gösterirken, ötekilerin gözlerine de Müslümanları az gösteriyor”³⁵⁹ demiştir. İnananlara olan Allah'ın yardımından bahseden bu iki âyeti kerime beraber değerlendirildiğinde Âl-i İmrân sûresinin 13. âyetinde zikredilen üç ihtimalden biri olan “*Müminler, kendilerini o kâfirlerin iki katı görüyorlardı*” şeklinde zamirlerin yorumlandığı ikinci ihtimalin tercih edilmesi tutarlılık açısından daha isabetli olurdu. Çünkü Enfâl sûresinin 44. âyetinde Allah'ın Müslümanlara olan yardımını, kâfirleri kendilerine az göstererek cesaretlerini artırma şeklinde olduğunu anlıyoruz. Müellifin Âl-i İmrân sûresinin 13. âyetini yorumlarken, müminlerin fail olarak alındığı ve kendilerini

³⁵⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/20.

³⁵⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/20.

³⁵⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/20.

³⁵⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/513.

³⁵⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/518.

kâfirlerin iki katı gördükleri ve bu sayede cesaretlerinin artması şeklinde yapılan yorumu tutarlılık anlamında tercih etmesi gerekirdi.

2.2. İSRÂİLİYAT KONUSUNDA TUTARSIZLIK

İsrâiliyat “İsrâiliye” kelimesinin çoğuludur. Sözlükte İsrâili kaynaktan rivayet edilen kıssa ve hâdise demektir.³⁶⁰ Yahudilikten nakledilen asılsız haberler anlamında kullanılır. Kavram olarak, “Yahudilik, Hıristiyanlık ve diğer dinlerden İslâm kültürüne, özellikle tefsirlere girmiş olan gayr-i İslâmi bilgiler anlamına gelir.”³⁶¹

İsrâiliyatın rivayet edilip edilmemesi konusunda âlimler ikiye ayrılmıştır. Bir kısım âlimler, İsrâiliyatın rivayetini Yahudi ve Hıristiyanların bazı hususları gizleyip bazı hususları değiştirmek suretiyle kutsal kitaplarını tahrif ettiklerini bildiren Bakara 2/78-79, Nisâ 4/46, Mâide 5/13, Neml 27/76, Şûrâ 42/14 âyetleri ve “ (Dini konularda) Ehl-i kitaba hiçbir şey sormayın. Zira kendileri sapmış olan bu insanlar sizi asla doğru yola iletmezler”³⁶² hadisini delil getirerek caiz görmemiştir.³⁶³

İsrâili rivayetleri caiz görenler de Ehl-i kitaba müracaat edip bilgi edinmeyi tavsiye eden Âl-i İmrân 3/93, Yûnus 10/94, İsrâ 17/101 âyetleri ve İsrâiloğullarından rivayette bulunulmasında bir sakınca olmadığını ifade eden hadisleri delil getirmişlerdir.³⁶⁴

Bu iki görüşün temsilcilerinin sunmuş oldukları deliller İsrâili rivayetlerin tamamıyla reddini de kabulünü de mümkün kılmaz. Fakat, İslâmi kurallara ve temel ilkelere aykırı olmayanların nakli caiz, İslâm’ın temel ilke ve kurallarına aykırı olan İsrâiliyatın nakli ise caiz değildir. İslâm’a muhalif olmamakla birlikte rivayet edilmesinde herhangi bir faydanın olmayacağı İsrâili haberlerin rivayeti de doğru değildir.³⁶⁵

³⁶⁰ Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *el-İsrâiliyyat fi't-tefsîr ve'l-hadîs* (Dîmeşk: Dârü'l-İman, 1985), 19.

³⁶¹ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât* (Ankara: b.e.y, t.y), 6-7; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: M.Ü.İ.F.V Yayınları, 2017), 124.

³⁶² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (Beyrut: b.e.y, t.y), 3/378.

³⁶³ İbrahim Hatipoğlu, “İsrâiliyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/199.

³⁶⁴ Hatipoğlu, “İsrâiliyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23/199.

³⁶⁵ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 125-137.

Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* adlı eserinin birinci cildinin “Tefsire Giriş” bölümünde, hüküm âyetlerinin açıklamasına geniş yer verip mezheplerin görüşlerinden sonra kendi kanaatini belirtmek, İslâm'ın nurunu söndürecek basit düşünceleri bir kenara bırakıp Kur'an'ı Hz. Peygamberin ve sahabenin anlayışıyla sunmak, yeni neslin anlayabileceği sade bir dil kullanmak gibi eseri ile ilgili bazı bilgilendirmeler yapmıştır. Ateş'e göre sahabilerin bir kısmı Müslüman olmadan önce Ehl-i kitap kimselerle temas halinde idiler. Onlardan dinlemiş oldukları hikâyeleri öğüt için aktarmada bir sakınca görmediler. Bununla birlikte Ebû Hureyre gibi daha önce Ehl-i kitap olan Müslümanlar da bildiklerini anlattılar. İranlılar ve Ehl-i kitap ile temas kuran tâbiîler de onlardan aldıklarını aktardılar. Böylece rivayet tefsirine çokça efsane ve isrâîli hikâye girmiş oldu. Ashab-ı Kehf'in isimleri, sayıları, köpeklerinin rengi, Musa'nın asasının hangi ağaçtan olduğu, Allah tarafından Hz. İbrahim için diriltilen kuşların cinsleri, kesilen ineğin öldürülen kimseye vurulan parçası, Allah'ın Musa'ya tecelli edip ünlediği ağacın türü vs. gibi Kur'an'da belirsiz bırakılan konular hakkında çokça rivayet ayrıntılı şekilde yer aldı.³⁶⁶

Bununla birlikte Ateş'e göre kıyamet alametleri, kıyamet günü ve sonrasında olacak olaylar hakkında ortaya konan ayrıntılı rivayetlerin de sağlam bir temeli yoktur. Ateş, isrâîliyat konusundaki düşüncelerini desteklemek için Ahmed b. Hanbel'in “Üç şeyin aslı yoktur: Tefsir, melahim ve meğazi” sözünü nakleder. Bütün bu durumlardan dolayı Hz. Peygamberden geldiği hem sened, hem de anlam bakımından kesin olan sözler dışında böyle tutarsız rivayetlerden kaçınmak gerektiğini savunur. Sadece tâbiîler değil, Ehl-i kitap ve İranlılarla temasta bulunan bazı sahabiler de onların İrem kenti, Babil büyü, Anak oğlu Avc gibi kimselerin tarihi hakkında anlattıklarını doğru sanarak nakletmişlerdir. Ateş'e göre bunların çoğu hurafedir.³⁶⁷

Rivayet tefsirinde geçen isrâîliyat türü haberlerin çoğunun Kur'an'ın gerçek anlamına ulaşmaya engel olduğunu, bu tür haberlerle meşgul olanların Kur'an'ın hedeflerine ulaşamayacağını, bunların tutarsız ve faydasız işlerle uğraşıp durduklarını savunur.³⁶⁸

³⁶⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/52.

³⁶⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/52-53.

³⁶⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/54.

Ateş, rivayet tefsirinde en büyük problemin Ka'bu'l-Ahbâr gibi insanlardan rivayet olduğunu, Ebû Hureyre ve İbn Abbas'ın da ondan nakilde bulduklarını, zaten rivayet tefsirindeki uydurma haberlerin Ka'bu'l-Ahbâr ve öğrencilerinden yapılan nakillerden meydana geldiğini dile getirmektedir.³⁶⁹

Ateş, Kehf sûresi 83-101 arası âyetleri tefsir ederken Zülkarneyn'in kimliği hususunda ortaya konan rivayetlerin hurafe olduğunu ve hiçbir tarihi değer taşımadıklarını, büyük ihtimalle İsrailoğulları arasında dolaşan rivayetlerden alındıklarını, İbn Kesîr'in, Zülkarneyn hakkında rivayet edilen birçok haberin Ehl-i kitabın hurafelerinden olduğunu söylemesine rağmen kendisinin bu hurafeleri esaslı bir tenkide tabi tutmadan nakletmesini eleştirir.³⁷⁰ Ayrıca müfessir, kendi düşüncesini kuvvetlendirmek için Şu'be el-Haccâc'ın "fıkhın fûrûunda tâbînün sözü hüccet olmazken tefsirde nasıl hüccet olur" sözünü de nakleder.³⁷¹

Ateş'in bu görüşleri dikkate alındığında onun isrâiliyata dair bilgilerin tefsirlerde yer almaması gerektiği düşüncesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eser incelendiğinde isrâiliyâta dair birtakım bilgilerin yer almış olduğu görülmektedir.

Müellifin, eserin "Tefsire Giriş" kısmında peygamberlerin kıssalarını anlatan âyetleri tefsir ederken, mevcut Kitab-ı Mukaddes'e müracaat edip karşılaştırma yaptığını belirtir.³⁷² Ateş, "*Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını elçi göndermedik. Bilmiyorsanız zikir ehline sorun*"³⁷³ ile "*Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce Kitabı okuyanlara sor. Andolsun sana Rabbinden hak geldi, sakın kuşkulananlardan olma*"³⁷⁴ âyetlerini Kitab-ı Mukaddes'e müracaat etme hususunda delil gösterir. Müellife göre Kur'an'ı doğru anlamak ve açıklamak için ondan önceki kitapların içeriğini ve Kur'an'ın indiği ortamın şartlarını iyi bilmek gerekir.³⁷⁵ İsrâiliyatın tefsirlerde yer almaması gerektiği düşüncesinde olan, bu tür rivayetleri tenkide tabi tutmadan eserine alan müfessirleri eleştiren Ateş'in, peygamberlerin

³⁶⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/98.

³⁷⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/323-324.

³⁷¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/53.

³⁷² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/59.

³⁷³ Nahl 16/43.

³⁷⁴ Yûnus 10/94.

³⁷⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/54.

kıssalarını anlatırken Kitab-ı Mukaddes'e müracaat edip karşılaştırma yapması tutarlılık açısından problemlidir.

Süleyman Ateş'in Ka'bu'l-Ahbâr'ın rivayetlerine şüphe ile bakıp, rivayette en büyük sorunun bu gibi insanlardan kaynaklandığını ifade etmesine rağmen ondan alıntı yaptığı da görülmektedir. Müellif, Mâide sûresinde geçen "*Bugün sizin için dininizi olgunlaştırdım, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'a razı oldum*"³⁷⁶ âyetini tefsir ederken Ka'bu'l-Ahbâr'dan rivayete yer verir.³⁷⁷ İbrahim sûresindeki "*O gün yer başka yere değiştirilir, gökler de (öyle), Bütün insanlar tek ve kahredici Allah'ın huzurunda görünürler*"³⁷⁸ âyetini yorumlarken yine Ka'bu'l-Ahbâr'ın "*gökler cennetlere çevrilir, denizlerin yerinde ateş olur, arz da başka arza değiştirilir*"³⁷⁹ rivayetine yer verir.

Aynı şekilde Kehf sûresindeki "*Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu kara balçıklı bir gözede batar buldu*"³⁸⁰ âyetini yorumlarken de Ka'bu'l-Ahbâr'ın dediği gibi eğer Tevrat'ta veya şerhlerinde güneşin su ile çamur arasına battığı yazılmış ise Kur'an da zaten bilinmekte olan kıssayı o kitaplara uygun biçimde anlatmıştır. Çünkü Kur'an onları iptal eden değil, doğrulayan bir kitaptır cümlelerine yer vermektedir.³⁸¹ Ateş, Sâffât sûresinin tefsirini yaparken Allah'ın Hz. İbrahim'den kurban edilmesini istediği evladının İshak mı, İbrahim mi olduğu konusunun, tefsirin tartışmalı konuları arasında olduğunu dile getirir. Taberi'ye göre müjdelenen, sonra da kurban edilmesi istenen çocuk İshak'tır der ve Ka'bu'l-Ahbâr'ın da bu görüşte olduğunu ifade eder.³⁸² Tevrat'ta da kurban edilmesi istenenin İshak olduğu bilgisini vererek kendi kanaatini hem Tevrat hem de Ka'bu'l-Ahbâr'la destekler.³⁸³ İsrâiliyatı kitap ehlinde İslâm'a girenlerin tefsire soktukları hurafeler olarak değerlendiren ve Ka'bu'l-Ahbâr'ı bu konuda problemliler olarak gören müfessirin, Kitab'ı Mukaddese müracaatı ve Ka'bu'l-Ahbâr'la kendi yorumunu desteklemesi çelişki içeren bir durumdur.

---

³⁷⁶ Mâide 5/3.

³⁷⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/462-463.

³⁷⁸ İbrâhim 14/48.

³⁷⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/36.

³⁸⁰ Kehf 18/86.

³⁸¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/320.

³⁸² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/415.

³⁸³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/415.

Ateş, Kehf sûresini yorumlarken Zülkarneyn'in kim olduğu hususunda bazı rivayetlere yer verir. Bu rivayetlerin çoğunun hurafelerden meydana geldiğini, hiçbir tarihi değere sahip olmadıklarını, İsrailoğulları arasında dolaşan birtakım rivayetlerden elde edilmiş bilgiler oldukları kanaatini taşıdığını ifade eder.³⁸⁴ Ayrıca İbn Kesîr'in, Zülkarneyn hakkında ortaya konan birçok haberin kitap ehlinin hurafelerinden olduğunu söylediğini, fakat kendisinin de aynı hurafeleri tenkide tabi tutmadan naklettiğini söyleyerek İbn Kesîr'i eleştirir.³⁸⁵ Ancak Hûd sûresinde anlatılan Nûh kıssası ile ilgili yorumda bulunurken İbn Kesîr ve Hâzin gibi müfessirlerin Nûh tufanı hakkında anlattıkları ayrıntılı rivayetlere eserinde herhangi bir eleştiride bulunmadan yer verir.³⁸⁶ Bu rivayetlerin birinde Allah'ın Nûh (as)'a üç yüz arşın boyunda elli arşın genişliğinde, otuz arşın yüksekliğinde bir gemi yapmasını emrettiği, geminin şimşâd ağacından yapıp zift ile kaplandığı, tûfanın Nûh'un altı yüz yaşının ikinci ayının on yedinci gününde iken meydana geldiği ifade edilir. Yağmurun kırk gün kırk gece sürdüğü, suyun yeryüzünde yüz elli gün kaldığı, geminin tufanın yedinci ayının on yedinci gününde Cûdi'ye oturduğu anlatılır. Nûh'un ömrü altı yüz bir yaşının birinci ayının birinci gününe vardığında yeryüzünde bulunan suyun alçalmaya başladığı, ikinci ayın yirmi yedinci gününde de yerin kuruduğu, Nûh ve beraberinde bulunanların gemiden çıktığı, bir mescid inşa edip Allah için bir kurban kestikleri haber verilir.³⁸⁷ Müfessir, tenkide tabi tutmadan rivayetlerden istifade ettiği için eleştirdiği İbn Kesîr'i ve kullandığı rivayetlerini yeri geldiğinde kendi düşüncesini desteklemede delil olarak değerlendirmekten çekinmediği görülür.

Kısacası Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinin "Tefsire Giriş" kısmında israiliyâtla ilgili düşüncelerini ifade ederken sahabeden gelen rivayetleri peygamberden duyma ihtimallerinin daha kuvvetli olmasını dikkate alarak tâbiînin haberlerinden daha çok önemseyeceğini söyler. Sahabenin Ehl-i kitaptan naklinin tâbiînin nakline göre daha az olduğunu savunur. Bunun da sahabenin rivayetlerinin isrâiliyat olma ihtimalini zayıflattığını söyleyen müellifin, daha

³⁸⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/323.

³⁸⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/324.

³⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/319-327; Hâzin, *Lübâbü't-te'vil fi me'âni't-tenzîl*, 2/483-488.

³⁸⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/311.

sonra rivayet tefsirinde en büyük problemin Ka'bu'l-Ahbâr gibi insanlardan rivayet olduğunu, Ebû Hureyre, İbn Abbas gibi sahabelerin de ondan rivayette bulduklarını, zaten rivayet tefsirindeki haberlerin çoğunun ondan ve onun öğrencilerinden yapılan nakiller olduğunu dile getirerek eleştiride bulunması tutarsızlıktır.³⁸⁸

Ayrıca isrâiliyat konusunda rivayet tefsirinde en büyük problem olarak gördüğü Ka'bu'l-Ahbâr'ın rivayetlerini kendisinin de ihtiyaç duyduğu yerlerde kullanması tutarsızlık olarak görülmelidir.

Ateş, isrâiliyat olma ihtimalini dikkate alarak tenkide tabi tutmadan bazı rivayetlere eserinde yer vermesinden dolayı İbn Kesîr'i eleştirirken, aynı rivayetlerin bir kısmını tenkide tabi tutmadan kendisinin de kullanması bize göre çelişkidir.

2.3. MEÂL-TEFSİR TUTARSIZLIĞI

Ateş'in, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinde tutarsızlığın görüldüğü hususlardan biride meâl-tefsir uyumsuzluğudur.

Müellif, “*Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik, fakat insanların çoğu bilmezler*”³⁸⁹ şeklinde tercüme ettiği âyeti yorumlarken burada geçen “en-Nâs” kelimesinden tüm insanlardan ziyade Arapların anlaşılması gerektiğini, “en-Nâs” (insanlar) kelimesi ile kastedilenin tüm Arap ulusları olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁰ Âyet-tefsir uyumunun olabilmesi için “en-Nâs” kelimesinin hem tercüme hem tefsirde bütün insanlar ya da Araplar olarak izah edilmesi gerekirdi. Yine müellifin, “*Doğrusu insanlara ilk kurulan ev, Mekke’de olandır. Âlemlere uğur, bereket ve hidayet kaynağı olarak kurulmuştur*”³⁹¹ şeklinde tercüme ettiği âyette, insanlar diye açıkladığı “en-Nâs” kelimesini, tefsir kısmında Hz. Muhammed’in (s.a.v) kendi toplumu olan Araplar şeklinde izah etmiştir.³⁹²

³⁸⁸ Gökhan Atmaca, “Süleyman Ateş’in Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsirinde İsrailiyat”, *Ekev Akademi Dergisi* 16/51 (2012): 158-159; Kaya, “Kur’an Yolu Tefsirinde Süleyman Ateş’e Yönelik Bazı Eleştirilere Dair Bir İnceleme”, 127.

³⁸⁹ Sebe’ 34/28.

³⁹⁰ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 7/254.

³⁹¹ Âl-i İmrân 2/96.

³⁹² Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/84.

Aynı şekilde “*Kitap ehlinden ve müşriklerden olan nankörler, sürekli olarak cehennem ateşindedirler. Onlar, halkın en şerlisidir*”³⁹³ âyetinde de bu uyumsuzluk görülmektedir. Bu meâlden, inanmayanların karşılaşacağı azabın sürekli olacağı anlaşılmaktadır. Âyetin tefsirine baktığımızda müellifin farklı yorum yaptığı görülmektedir. Ateş, Beyyine sûresinin 8. âyetini delil göstererek, cehennem azabı inanmayanlar için ebedi olacak olsaydı, cennet ehlinin nimetler içerisinde ebedi kalışını nasıl ki Allah “ebedâ” kaydı ile kullanmışsa cehennem azabı ile ilgili de “ebedâ” kaydını kullanırdı. Allah’ın rahmeti gazabından çok ve geniş olduğundan cehennem azabının inanmayanlar için ebedi olmayacağını söylemiştir.³⁹⁴ Bu yorum, meâl-tefsir tutarsızlığının bu âyette de olduğunu göstermektedir.

Ateş, Âl-i İmrân sûresi 7. âyeti şöyle tercüme etmiştir. “*Kitabı sana O indirdi. O’nun bazı âyetleri muhkemdir (ki onlar) kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşâbih (birbirine benzeyen, bundan dolayı çeşitli anlamlara gelebilen) dir...*”³⁹⁵ Müellif bu âyetin, Hıristiyan bir heyetle Hz. Peygamber arasında geçen tartışmalar üzerine indiğini, âyette zikredilen “el-Kitâb” kelimesi ile Kur’an’ın olduğu gibi Tevrat ve İncil’in de esasını teşkil eden ana kitabın kastedildiğini beyan etmiştir. Daha sonra burada âyetlerinin müteşâbih olduğu belirtilen kitabın Kur’an değil, ondan önceki kitap yani İncil olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁶ Burada zikredilen “el-Kitâb” kelimesi Kur’an değil de Hristiyanların kutsal kitabı ise neden âyetin tercümesi ona göre yapılmamıştır? Müellifin, “*Kitabı sana O indirdi...*” şeklindeki tercümesi, kitabın Hz. Peygambere indirildiğini anlatmaktadır.³⁹⁷ Âyete yapılan tercüme ile tefsir bir araya getirildiğinde Hz. Peygambere indirilenin, Hristiyanların kutsal kitabı olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygambere indirilen Kur’an olduğuna göre, meâl-tefsir uyumu açısından “el-Kitâb” kelimesinin Kur’an olarak yorumlanması gerekir.

Süleyman Ateş, Nisâ sûresi 15. âyeti “*Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıncaya, ya da Allah onlara bir yol gösterinceye kadar evlerde tutun (dışarı*

³⁹³ Beyyine 98/6.

³⁹⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 11/42.

³⁹⁵ Âl-i İmrân 2/7.

³⁹⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/14-15.

³⁹⁷ Aygün, “Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri”, 949.

çıkarmayın)” şeklinde tercüme eder. Müellif, tercümede ihtiyaç duyduğunda parantez içi cümleleri kullanmasına rağmen, burada fuhuş kelimesini hiçbir parantez içi cümle kullanılmadan genel olarak değerlendirmiştir. Ancak, tefsir kısmına geçtiğinde fuhuşu sadece eşcinsellik yapan kadınların eylemi olarak yorumlamıştır. Dolayısıyla evlerde tutma olarak verilecek ceza eşcinsel kadınlara verilecek cezadır. Ateş’e göre kadın erkek arasında nikâhsız beraberlik olarak tarif edilen zina ve onun karşılığı ceza, bu âyetin konusu değildir. Zina suçunun cezası Nûr sûresinde belirtilmektedir.³⁹⁸

Kısacası, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri adlı eserde çok yaygın olmamakla birlikte meâl-tefsir tutarsızlığı da görülmektedir.

2.4. MODERNİSTLERE ELEŞTİRİDE TUTARSIZLIK

Ateş, tefsir çalışması yapmak için belli ölçüde tabiat ve astronomi ilimlerine de vakıf olmanın gerektiğini, Çünkü Kur’an’ın insanın yaratılışından evrenin yaratılışına kadar kâinatta var olan her şeyi birer ayet gördüğünü ve insanların dikkatini bu ayetlere çektiğini ifade eder.³⁹⁹

Ancak, ona göre nakli ilimlerin yanında akli ilimlerden yararlanarak yapılan dirayet tefsirinin zayıf tarafı vardır. Her fikir akımı ve ekolünün Kur’an’ı kendi zihin yapısı ve inancı doğrultusunda yorumlamasının sonucunda Kur’an, filozofların elinde felsefi kitap, batınilerin elinde bilmece (sırlar) kitabı, modernistlerin elinde de astronomi, fizik, kimya, biyoloji kitabı haline gelmiş olur. Ateş, modernistlerin hadlerini bilip Kur’an lafızlarının sınırlarında kalmaları halinde bu durumun makul karşılanacağını belirtir. Kur’an’ın amacının insanlara astronomi, tarih öğretmek değil, geçmişten örnekler vererek insanları hidayete ulaştırmak, istikamet üzere yaşamalarını sağlamaktır. Ancak modernistler bilimsel gelişmelerin etkisi altında kalmışlardır.⁴⁰⁰

Bu anlamda modernistleri haddi ileri gitmekle müellifin kendisi de bazı âyetleri yorumlarken ileri gitmiş ve bundan dolayı leştiriye maruz kalmıştır.⁴⁰¹

³⁹⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/227.

³⁹⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/55.

⁴⁰⁰ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/55.

⁴⁰¹ Gülbay, *Süleyman Ateş’in Bilimsel Tefsire Yaklaşımı*, 129; Mustafa Öztürk, *Meal ve Tefsirin Serencamı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 124

Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri'nde tıp ilminin verilerinden de istifade etmiştir. Müellif, “*O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi? Sonra bu, bir “alaka” oldu. Derken Allah onu yaratıp güzelce şekillendirdi. Nihayet ondan da erkek ve dişi iki eşi var etti*”⁴⁰² âyetlerinden hareketle insanın üremesini bilimsel birtakım verileri kullanarak tam elli sayfada açıklamıştır.

Allah âyette nutfe ile meniye birbirinden ayırarak nutfeyi meninin bir parçası olarak ifade etmiştir. Burada kullanılan nutfe ifadesi bugün kullanılan sperm kelimesiyle aynı anlama gelir.⁴⁰³

İlâhi kudret eli yola çıkan spermelerden bir tanesini seçer, yumurtacı da seçilen bu spermi kendine çeker ve içeri almak için ona yol açar. İlâhi güç tarafından seçilmeyen spermeler ise içeri girmeğe çalışsa da başaramazlar. Yerinden ayrılan spermin ömrü 48 saattir. Döllenme ömrü ortalama 40 saattir. Bu süre zarfında yumurta ile döllenemeyen sperm ölür. Yumurta fallop tüpüne girip rahim boşluğuna doğru hareket eder sperm de rahmi geçip fallop tüpüne doğru gelip yumurta ile birleşirse döllenme olur. Sperm içeri girince iki hücre birleşerek tek hücre haline gelir. Böylece babadan ve anneden gelen 23 tek kromozom birleşerek 23 çift kromozom yani normal kromozom sayısına çıkar. Böylece Kur'an'daki ifadesiyle nutfe-i emşâc, güncel deyimle zigot yani döllenmiş yumurta oluşmuş olur. Ceninin erkek ya da dişi olması yumurtacıyla alakalı değildir. Kadının yumurtacı dişi karakterlidir. Cinsi belirleyen spermidir. Çünkü spermeler erkek ve dişi karakterlidir. Yumurtacı dişi sperm döllerse cenin dişi, erkek sperm döllerse cenin erkek olur.⁴⁰⁴

Nutfe hücresi bölünmeye çalışırken rahim kanalının titrek tüyleri onu rahme doğru çeker, bir haftaya kadar olan süre zarfında nutfe hücresi rahme ulaşmış olur. Nutfe nereye tutunacağını araştırırken Allah'ın yardımıyla rahmin üst kısmının arka cidarına tutunur. Günümüzde ana rahmine sokulan küçücük kameralar ile elde edilen görüntüler sayesinde, Kur'an'da geçen alaka kelimesi ile fallop borusundan geçerken sperm hücresiyle döllenmiş dişi yumurta hücresinin döllendikten bir hafta sonra rahim cidarına asılmasıyla (implantation)

---

⁴⁰² Kıyamet 75/37-39.

⁴⁰³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10/184.

⁴⁰⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10/187-200.

durumunun yani alakanın ifade edildiğini anlıyoruz. Bir haftalık zaman zarfında alaka aşamasına gelen döllenen yumurta bölünmeğe başlar.⁴⁰⁵

İnsan embriyosu döllendikten bir hafta sonra dörtte üçü baş olan buğday tanesi boyutuna ulaşır. Döllendikten dört hafta sonra kalp çarpmağa başlar. Dölleneden beş hafta sonra kulaklar belirir ve mekanik uyarıcılara cevap verir, kol ve bacakların başlangıcı iyice belirir, iskelet yeni yeni şekillenmeye başlar ancak kemikler henüz oluşmamıştır. Altı haftalık olunca hücrelerin bölünme hızı yavaşlamış, kol ve bacakları hala yüzgeç gibidir. Embriyo altı buçuk haftalık olunca, teşekkül eden kollarının ucunda elleri ve parmakları oluşmaya başladığı için onun en heyecanlı günleridir. Artık simada şekil almaya başlar, dudaklar ve burun delikleri belirir, gözler iyice görülür ama göz bebekleri ve kapakları henüz yoktur. Yedi haftalık olunca karaciğerinden çıkan göbek kordonu, iki temiz kan damarı ve bir kara kan damarı net olarak görülür. Dili ve yirmi adet süt dişlerinin yeri, cinsiyet ve üreme organları belirmeye başlar. Embriyo, normal bir vücut havasına girmeye başlamıştır. Sekiz hafta sonra kıkırdakların yerini gerçek kemik hücreleri almaya başlar. Embriyonun insan olduğu seçilir ama hala göz kapaklarının olmayışı gibi bazı eksikleri vardır. Bundan sonrada embriyo fetus (cenin) olarak isimlendirilir. On bir haftalık olunca fetusta ani bir değişiklik olur, boyu 6 cm olmuştur. Dudakları ağız havası verecek şekilde kendini göstermiştir, koruyucu torbası plasenta denen tabaka ile örtülmüştür, kaburga kemikleri de oluşmaya başlamıştır. Solunum hareketleri zayıfta olsa başlamış ancak bu solunum hava değil, ciğerden dışarı verdiği tuzlu sudur. On iki haftalık olunca kemik parçaları görünür hale gelir. On altı haftalık olduğunda bebeğin dokunaklı güzelliği görülür. Artık koruyucu ilk tabakanın yerini deri tabakası almaya başlar. Kalp oluşmuş olup çok hızlı atmaktadır. Artık ceninin boyu 13 cm dir. Beyin de gerekli hücre stoklarını edinmiştir ancak bu hücreler henüz ilkeldir. Cenin on sekiz haftalık olunca kalınlaşmaya ve ana rahminde parmak emmeye başlar. Annesinin dinlendiği zaman o hareket eder. Yirmi sekiz haftalık olunca artık dünyaya gelmeye hazırdır.⁴⁰⁶

Müellif, tıbbın anne karnındaki ceninin oluşumunu iğne ucu kalınlığındaki kameralar aracılığı ile yapmış olduğu gözlemlerden elde ettiği bilgi

⁴⁰⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10/204-207.

⁴⁰⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10/229.

ve fotoğrafları, ilgili âyetleri yorumlamada kullanmıştır. Ancak, bilmin verilerini kullanmada aşırıya kaçarak Kur'an'ı biyoloji kitabı haline getirmesi, modernistlere yaptığı eleştiriye kendisinin de düşmesine sebep olmuştur.

Kısacası Ateş, “*O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi*” âyetinin taşıdığı bilimsel olguyu daha iyi anlayabilmek için biraz modern embriyoloji ve jinekolojiye göz atmak istiyoruz diyerek tam elli sayfa embriyoloji bilgisi aktarmış, bu bilgileri onlarca şekil ve resimle süslemiştir.⁴⁰⁷ Burada müellif, bilimsel bilgidan istifade ettiği için çelişkili duruma düşmemiş, amacın ötesinde açıklamalara, şekil ve resimlere yer vererek, embriyoloji ve jinekolojiyle ilgili modernistlere yaptığı eleştiriye kendisinin de düşmesi tutarsızlık olarak değerlendirilmiştir.

2.5. HADİS ANLAYIŞINDA TUTARSIZLIK

Süleyman Ateş hadislerle ilgili görüşlerini Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinde sistematik olarak ortaya koymamış, âyetlere bağlı olarak yeri geldikçe hadis konusundaki düşüncelerini ifade etmiştir.⁴⁰⁸

Ateş, “...*Sana da bu zikri indirdik ki kendilerine indirileni insanlara açıklayasın*”⁴⁰⁹ âyetini yorumlarken Hz. Peygamberi, söz ve uygulamalarıyla Kur'an'ın anlamını ortaya koyan ilk müfessir olarak tanıtmıştır. Hz. Peygamberin dine dair söz ve uygulamalarının Kur'an'ın içeriğini izah mahiyetinde olduğunu, dolayısıyla bu söz ve uygulamaların dinin ikinci kaynağını teşkil ettiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamberin, hayatta iken Kur'an'a karışmaması için kendi sözlerinin yazılmasını yasakladığını, vefatından yüz yıl sonra ağızdan ağıza aktarılan bu sözlerin, her râvînin kendi kültür ve anlayışı içerisinde nakledileceği için Hz. Peygamberin sözü olarak kalmalarının zor olduğunu belirterek hadislerin sıhhati konusunda zihninde soru işaretlerinin olduğunu ima etmiştir. Ancak daha sonra tekrar başa dönerek Hz. Peygamberden mütevâtir olarak gelen sözlerin Kur'an'ın tefsiri olduğunu, Kur'an'ın ruhuna aykırı olmayan meşhur ve âhâd haberlerinde Kur'an'ın tefsiri kabul edilip onlarla amel edilmesi gerektiğini beyan

⁴⁰⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10/183-232.

⁴⁰⁸ Yavuz Köktaş, “Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri Adlı Eserde Hadis olgusu ve Hadis Yorumları”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004): 31.

⁴⁰⁹ Nahl 16/44.

etmiştir.⁴¹⁰ Buraya kadar olan açıklamalara bakıldığında âhâd dahi olsa hadisleri delil olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Zaten tefsirde baştan sona hadis kullanılması bunun en bariz göstergesidir.⁴¹¹

Müellif, Necm sûresi 1-18 âyetlerini yorumlarken Hz. Peygamberin dini nitelikli sözlerinin Kur'an'ın tefsiri mahiyetinde olduğunu, dini nitelik dışında tabii ihtiyaçtan kaynaklı söylenen sözleri vahiy olarak düşünmenin ifrat olacağını iki yerde belirtmiştir.⁴¹² Sonraki paragrafta ise metni Kur'an'a uygun ve senedi sağlam olan hadislerin ancak Kur'an'ın tefsiri olacağını, bunların da İslâm hukukunun temeli olduğunu söylemiştir.⁴¹³ Paragrafın son cümlesinde ise Peygamberin emirlerinin Kur'an'ın âyetlerine ve Allah'ın ilhamına dayandığını, dolayısıyla emir ve yasaklarını dikkate almanın her müslümanın görevi olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁴ Aynı şekilde Haşr sûresindeki “*Elçi size neyi verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa onu bırakın*”⁴¹⁵ âyetinin ganimetlerle ilgili olmasının yanında Peygamberin diğer emir ve yasaklarını da kapsadığını, emirlerine uymanın yasaklarından kaçınmanın gerekli olduğunu söylemiştir.⁴¹⁶

Bu açıklamalardan hareketle müellifin, Kur'an'ın ruhuna uygun, senedi sağlam olan Hz. Peygambere ait dini içerikli söz ve uygulamaları Kur'an'ın tefsiri mahiyetinde gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca bu söz ve uygulamalar Allah'ın ilhamına dayandığı için âhâd haber niteliğinde olsa dahi Müslümanlar nazarında bağlayıcı olacağı şeklinde bir hadis anlayışına sahiptir.

Ancak Ateş, bu düşüncesiyle tezat olacak bazı cümlelere de eserinde yer vermiştir. “*De ki: Ben de sizin gibi bir insanım, ancak bana vahyolunuyor*”⁴¹⁷ âyetini zikrettikten sonra Hz. Peygamberin vahiy dışındaki sözlerinin insan sözü olduğu, onun her sözü vahiy olsaydı Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali gibi sahabilerin Kur'an âyetlerini yazdıkları gibi bunları da yazarlardı diyerek yazma işini vahiy olma şartına bağladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca müellifin daha önce ifade ettiğimiz cümlelerinden de bir şeyin vahiy olup olmamasını o şeyin dini

⁴¹⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/110-111.

⁴¹¹ Köktaş, “Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri Adlı Eserde Hadis olgusu ve Hadis Yorumları”, 34.

⁴¹² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/102-103.

⁴¹³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/104.

⁴¹⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/104.

⁴¹⁵ Haşr 59/7.

⁴¹⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/351.

⁴¹⁷ Kehf 18/110.

nitelikli olup olmamasına bağladığı anlaşılmaktadır. Vahiy Kur'an'la sınırlı ise Hz. Peygamberin dini nitelikli sözlerinin Kur'an'ın tefsiri olduğu cümlesi nasıl anlaşılmalıdır? Bununla birlikte müellifin “Eğer onun her sözü vahiy olsaydı”⁴¹⁸ cümlesinden, onun bazı sözlerinin vahiy olduğu da anlaşılmaktadır.⁴¹⁹ Ayrıca Hz. Peygambere atfedilen “Ben size iki kaynak bıraktım, bunlara uyduğunuz sürece sapıtmazsınız: Allah'ın kitabı ve benim sünnetim”⁴²⁰ hadisini değerlendirirken öncesinde zikrettiği bazı rivayetleri kastederek bu hadisin o rivayetleri dinin kaynağı yapma düşüncesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Yani bu hadisin uydurma olduğunu ima etmektedir. Başka bir rivayette ise “Ben size öyle bir şey bıraktım ki ona yapıştığınız takdirde sapıtmazsınız: Allah'ın kitabı”⁴²¹ dendiğini bunun ise doğru olduğunu söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamberin daima kendine vahyedilene uyduğunu, kendi sözlerine ise değer vermediğini söylemektedir. Bu durumda peygamberin kendi söz ve uygulamalarını Allah'ın kitabından ayrı bir kaynak olarak zikretmesinin isabetli olamayacağını ifade etmiştir.⁴²² Burada Ateş'in, hadisleri ilmi bir tenkide tabi tutmadan birini uydurma diğerini sahih kabul etmesi çelişkidir. Ayrıca Hz. Peygamberin dini içerikli sözlerini hadis olarak kabul ettiğine dair daha önceki açıklamaları olmamış olsaydı buradaki açıklamalar, müellifin Kur'an'dan başka dini kaynak kabul etmediği şeklinde anlaşılacaktı.⁴²³

Kısacası, Hz. Peygamberin dini içerikli sözlerini Kur'an'ın tefsiri kabul edip dinin ikinci kaynağı olarak gören, onun emir ve yasaklarının Kur'an'ın âyetlerine ve Allah'ın ilhamına dayalı olduğu için Müslümanlar nazarında bağlayıcı olduğunu ifade eden Ateş'in, daha sonra aynı bağlamda nakledilmiş iki hadisi hiçbir ilmi tenkide tabi tutmadan birini sahih diğerini uydurma kabul edip, kabul ettiği hadise dayanarak Hz. Peygamberin kendi sözüne değer vermediğini söylemesi çelişkidir.

⁴¹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/102.

⁴¹⁹ Köktaş, “Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri Adlı Eserde Hadis olgusu ve Hadis Yorumları”, 38.

⁴²⁰ Müslim, “Hac”, 147.

⁴²¹ İbn Mâce, “Menâsik”, 84.

⁴²² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/33.

⁴²³ Köktaş, “Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri Adlı Eserde Hadis olgusu ve Hadis Yorumları”, 40.

SONUÇ

Akademik çalışmalarda veya ilim dünyasına kazandırılan eserlerde insicamın muhafazası önemlidir. Çünkü tutarlılık ilmin gereğidir. Aynı zamanda tutarlılık müellifin düşüncesinin anlaşılmasında, eserin ilim dünyası tarafından kabul görmesinde de etkilidir. Eserin kendi içerisinde bütünlükten yoksun çelişkili ifadeler barındırması akademik camiadaki yerini negatif yönde etkileyecektir.

Tefsir çalışmaları uzun soluklu, meşakkatli ve dikkat isteyen çalışmalardır. Bu çalışmaların uzun zamana yayılması gerek parçacı yaklaşımdan, gerekse müellifin zamanla meseleye bakışının farklılaşmasından veya düşüncesini tam olarak yazıya geçiremeyişinden kaynaklı aynı konu ile ilgili farklı yorumların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle çalışmanın sonunda aynı konu ile ilgili âyetlerin yeniden bir arada değerlendirilmesi tutarlılık açısından önemlidir.

Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı eser, bir yandan geçmişin bilimsel değerlendirmesini yaparken, diğer yandan içinde yaşanan toplumun sorunlarını da dikkate almış, güncel problemlere cesaretle değinmiştir. Ayrıca bu eser, günün insanının anlayabileceği sade bir dil ve akıcı bir üslupla yazılmıştır. Kur'an'ın kendinden önceki kitaplara atıfta bulunduğu âyetler değerlendirilirken Tevrat ve İncil'e müracaat edilerek okuyucuya mukayese imkânı sunulmuştur. Tefsirde hadis olgusu konusunda sistematik bir bilgilendirme yapılmamıştır. Aynı şekilde kıssaların tarihi gerçekliği hususunda da herhangi bir bilgi verilmemiştir. Süleyman Ateş'in bu eserini daha etkili olacağına inandığımız için konu başlıklı olarak dikkatlice okumamız neticesinde ilgili eserin bazı konularda tutarlı, bazı konularda ise tutarsız olduğu kanısına vardık.

Tatlı su ile tuzlu suyun karışmaması, geminin suda yüzmesi, bulutların oluşumu ve yağmurun yağması gibi konuları yorumlarken bilimsel verilerden istifade etmesi eserin bu konudaki tutarlılığını ortaya koymaktadır. Gayri Müslimlerin ve kadınların şahitliği, kadınların giyim kuşamı, piyango ve faiz gibi konularla ilgili yorumlarından hareketle zamanın problemlerine çözüm üretecek

farklı açılımlarda bulunması, eserin çağdaş yorumlarda bulunma hususundaki tutarlılığını göstermektedir. Hüküm âyetlerini yorumlarken konu ile ilgili mezheplerin görüşlerini sıraladıktan sonra kendi görüşünü ifade etme, tefsirine geçmeden önce ilgili sûreyi tanıtıcı özetle bulunma, her sûrenin sonunda bir takım prensipleri sıralama ve farklı kıraatleri zikretme konularında eserin tutarlılığı tespit edilmiştir.

“el-Kitâb” kelimesi, Âl-i İmrân sûresinin Yahudilerden bahsedip bahsetmemesi, müteşâbih, Tevrat’ın tahrifi, Allah’ın yardımını yorumlama, “en-Nâs” kelimesine yüklenen anlam, şefaath, nesh, isrâiliyat, meâl-tefsir tutarsızlığı, kâfirler için azabın ebediliği, Ehl-i kitabın cennete girmesi, modernistlere eleştiriler, isrâ, hadis anlayışı ve kıssa kelimesine yüklenen anlam konularında eserin bütünlüğü koruyamadığı, birbiriyle çelişen ifadeler barındırdığı için tutarlı olmadığı görülmüştür.

Tefsir gibi uzun soluklu çalışmalarda tespit edilen bu tutarsızlıkların olmaması için, aynı konu ile ilgili ilk yazılan cümlelerle en son ortaya konan düşüncelerin yeniden gözden geçirilmesinin eserin tutarlılığı açısından önemli olduğu görülmüştür. Yapılan bu çalışmanın benzerlerinin bundan sonra da devam etmesi, ilim dünyasına kazandırılacak eserlerin daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulgâki, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 2013.
- Akdemir, Salih. "Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme". *İslami Araştırmalar* 2/8 (1988): 27.
- Apaydın, H. Yunus. "Şahit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Apaydın, H. Yunus. "Tesettür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an Ansiklopedisi*. İstanbul: Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı, 1997.
- Atmaca, Gökhan. "Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri Adlı Eserinde İsrailiyat". *Ekev Akademi Dergisi* 16/51 (2012): 155-166.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyat*. Ankara: Beyan Yayınları, 1979.
- Aygün, Abdullah. "Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (2018): 946-958.
- Bardakoğlu, Ali. "Faiz". *İslami Kavramlar*. Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997.
- Bardakoğlu, Ali. "Kumar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2003.
- Begavî, Ferrâ. *Meâlimü't-tenzîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1420/1999.
- Beyzâvî, Nâsiruddîn Ebû Sâid Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1431/2010.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1952.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Vakfı Yayınları, 2017.
- Derzeze, M. İzzet. *et-Tefsîrü'l-hadîs*. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1383/1962.
- Erbaş, Muammer. "Süleyman Ateş ve W. CantWell Smith'e Ehli Kitab (Hristiyanlar)'ın ve Müslümanların Kurtuluşu". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/40 (2014): 33-68.
- Güllüce, Veysel. "Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi". *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*. İstanbul: 2010.
- Gülbay, Ayşe. *Süleyman Ateş'in Bilimsel Tefsire Yaklaşımı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Güneş, Abdalbaki. *Akli Tefsir Hareketi*. Van: Ahenk Yayınları, 2003.
- Hanay, Necattin. *Kur'an Tefsirinde Kıraat Farklılıklarının Rolü: Zeccâc ve Taberî Örneği*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Toplum Bilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Hatipoğlu, İbrahim. "İsrâiliyat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Hâzin , Ali b. Muhammed b. İbrâhîm. *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*. Beyrut: Dârü Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Hocaoğlu, Mustafa. “Süleyman Ateş’in Tefsirinde Bütünlük Sorunu: Ehl-i Kitab’ın Cennet’e Girmesi ve Tevrat’ın Tahrifi Meselesi”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 23 (2012): 42-54.
- İbn Hâzm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, thk. Süleyman el-Bendârî, Beyrut: b.e.y, t.y.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*. Beyrut: Dârü Kütübî'l-İlmiyye, 1431/2010.
- İbn Mücâhid Ebu Bekir b. Ahmet b. Musa b. El-Abbas et-Temîmî el-Bağdâdî. *Kitabü's-seb'a fî'l-kıraât*, thk. Şevki Dayf, Mısır: Dârü'l-Mearif, 1972.
- İbn Manzûr, Cemâleddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 1984.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid*. Kahire: Dârü'l Hadîs, 1425/2004.
- İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim. *el-İcmâ'*. Amman: Mektebetü'l-Furkân, 1420/1999.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Kahire: Dârü'l-Marife, 1998.
- Kâdî Abdülcebbar, Ebü'l-Hasen Abdülcebbar b. Ahmed. *Şerhu'l-usûli'l-hamse*. nşr. Ahmed Ebû Hâşim-Abdülkerîm Osmân. Kâhire: Mektebetu Vehbe, 1988.
- Karadeniz, Abdülkerim. “Metin Dil Bilimi Temelli Metin Çözümlemesinin Bağdaşıklık Araçlarını Kullanma ve Tutarlı Metin Oluşturma Becerilerine Etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/1 (2015): 1-17.
- Karaman, Fikret vd. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 2006.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

- Kâsânî, Alaaddîn Ebû Bekr b. Mes'ud. *Bedâiiu's-sanâî fî tertîbi's-şerâî*. b.y: Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Karatay, Halit. "Bağdaşıklık Araçlarını Kullanma Düzeyi İle Tutarlı Metin Yazma Arasındaki İlişki". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (2010): 375-385.
- Kaşıkçı, Osman. "Redâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kavsî, Müfrih b. Süleyman. *el-Menhecü's-selefî*. Riyad: Dârü'l-Fazîle, 2002.
- Kaya, Remzi. "Ehl-i Kitap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınlar, 1995.
- Kesler, M. Fatih. *Kur'an'da Yahudiler ve Hıristiyanlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Kırca, Celal. *Kur'an'ı Anlama*. İstanbul: Anadolu Yayınları, 2010.
- Kırca, Celal. *Kur'an'ı Kerim ve Modern İlimler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1982.
- Koç, İhsan. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si Akademik Tefsir Çalışmalarında Nesh Meselesine Teorik ve Pratik Yaklaşım: Süleyman Ateş ve M. Sait Şimşek Örneği*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Abdulfettah Muhammed el-Hulv. Kahire: b.e.y, 1982.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zülâl-il Kur'an*. çev. Salih Uçan, Vahdettin İnce, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1989.
- Lüleci, Murat. "Edebi Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık: "Sisler Bulvarı", "Tutunamayanlar" ve "Müthiş Bir Tren" Örneğinde Türk Edebiyatına Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşım". *International Periodical fort he*

Languages, Literature and History of Turkish Turkic 11/4 (2016): 595-634.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr litalili'l-muhtâr*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.

Mevdûdî, Ebu'l A'lâ. *Tefhimu'l Kur'ân*. çev: Heyet. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Muhaysın. Muhammed Salim. *el-Muğnî fî tevcîhi'l-kıraâti'l-aşri'l-mütevâtire*. Beyrut: b.e.y, 1993.

Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. b. Mahmud. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. Beyrut: Dârü İbn Kesir, 1999.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddîn b. Şeref. *el-Mecmû şerhu'l-mühezzeb*. Beyrut: b.e.y, t.y.

Özsoy, İsmail. "Faiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Râzî, Fahreddin. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1431/2010..

Sâlih, Subhi. *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân*. Lübnan: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1988.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*. çev. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1990.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-eimme. *el-Mebsût*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1414/1993.

Süyûtî, Abdurrahman b. Ebi Bekr Celâlüddîn, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. b.y: el-Hey'et-ü el-Mısriyyetü el-Ammetü, 1974.

Şahin, Mevlüt. *Süleyman Ateş'in Tefsirinde Kur'an'ın Çağdaş Yorumları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

- Şahin, Leyla. *Klasik ve Modern Tefsirde Kadın Tasavvurundaki Değişim: Râzî ve Süleyman Ateş Mukayesesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Şatıbî, Ebû İshak. *el-Muvâfakât fi usûli 'ş-şerîa*. Mısır: b.e.y, 1975.
- Şengül, İdris. “Kıssa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Taberî, Muhammed. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Mekke: Dârü't-terbiyetü ve't-türâs, t.y.
- Tarakçı, Muhammet. “Tahrif”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınlar, 2010.
- Tushdiev, Osman. *İbn Kesîr Tefsirinde Nesh Olgusu*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ünal, Mehmet. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*. İstanbul: Fecr Yayınları, 2005.
- Yavuz, Salih Sabri. “Mi'rac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, t.y.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Metalip ve Mezahib*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1978.
- Yazıcı, Ahmet. “Süleyman Ateş'in Görüşleri Bağlamında Kur'an Kıssaları”. *İslâmî Araştırmalar* 22/2 (2011): 106-117.
- Yıldırım, Hasan. *Kur'an'da Ehl-i Kitap Bağlamında Mevdudi ve Süleyman Ateş'in Görüşlerinin Mukayesesi*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yiğit, Yılmaz-Mehmet, Ergene. *Çağdaşlık mı İnhiraf mı?* İzmir: Kaynak Yayınları, 1994.

Yiğiter, Şeyda Hanım. *Arap Dilinde Marife İsimler ve Marifelik-Nekreliğin Anlam Üzerindeki Etkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1976.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *el-İsrâiliyyât fî't-tefsîr ve'l-hadîs*. Dımeşk: Dârü'l-İman, 1985.

Zerkeşî, Bedreddin. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-Marife, 1957.

Zühaylî, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletühû*. Dımeşk: Dârü'l-Fıkr, 1989.